

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2023

Sára Janoušková

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

**Problematika kyberšikany ve výuce
výchovy k občanství na druhém stupni základní
školy
diplomová práce**

Autor: Sára Janoušková
Studijní program: M 7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – český jazyk a literatura
Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – výchova k občanství
Vedoucí práce: Mgr. Radka Skorunková, Ph.D.
Oponent práce: doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor:	Sára Janoušková
Studium:	P18P0517
Studijní program:	M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor:	Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - občanská nauka, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - český jazyk
Název diplomové práce:	Problematika kyberšikany ve výuce Výchovy k občanství na 2. stupni základní školy
Název diplomové práce AJ:	The issue of cyberbullying in the teaching of citizenship education at the 2nd level of primary school

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá problematikou kyberšikany ve výuce Výchovy k občanství na 2. stupni základní školy. Teoretická část pojednává o srovnání kyberšikany a šikany, o jejich projevech, motivech, stádiích, formách a aktérech. Dále se práce věnuje prevenci kyberšikany a jejímu řešení ve školní třídě, analýze učebnic výchovy k občanství, které se zabývají touto problematikou, a také se zaměřuje na to, v jaké míře je kyberšikana obsažena v jednotlivých průřezových tématech výchovy k občanství. Praktická část obsahuje metodické listy, pomocí kterých lze toto téma na 2. stupni základní školy vyučovat. Jsou zde demonstrovány dotazníky, které si kladou za cíl zjistit, kolik žáků má zkušenosti s kyberšikanou, jestli jsou o tomto tématu dostatečně informováni a zda jim hodina ve výuce Výchovy k občanství pomohla této problematice lépe porozumět. Závěr práce obsahuje rozhovory s metodiky prevence o výskytu kyberšikany, její prevenci a řešení na vybraných základních školách.

1. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
2. ČERNÁ, Alena a kol. *Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem*. 1. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4577-0.
3. FILECCIA, Marco et kol. *Jak zvládnout kyberšikanu*. In: Metodické materiály [online]. 2017. [cit. 19. 11. 2021]. Dostupné z: http://www.kmol.cz/KMOL/www.saferinternet.cz/finish/4-metodiky/jak_zvladnout_kybersikanu_vyukovy_material.pdf.
4. KAVALÍR, Aleš, ed. *Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele*. Plzeň: Pro město Plzeň zpracovala společnost Člověk v tísni, pobočka Plzeň, 2009. ISBN isbn978-80-86961-78-1.
5. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 256 s. ISBN 80-7178-513-X.

Zadávací pracoviště: Katedra pedagogiky a psychologie,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Radka Skorunková, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 23.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce Mgr. Radky Skorunkové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 8. 4. 2023

Anotace

JANOŠKOVÁ, Sára. *Problematika kyberšikany ve výuce výchovy k občanství na druhém stupni základní školy*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 91 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá problematikou kyberšikany ve výuce výchovy k občanství na druhém stupni základní školy. Teoretická část obsahuje komparaci šikany a kyberšikany, dále se zaměřuje pouze na kyberšikanu. Popisuje prostředky, pomocí nichž se šíří, její typy, protagonisty a formy. Dále se práce věnuje prevenci, intervenci a diagnostice kyberšikany ve školním prostředí. Provádí se analýza učebnic výchovy k občanství. V praktické části jsou realizována dotazníková šetření, která si kladou za cíl zjistit, jestli jsou žáci o kyberšikaně ve škole dostatečně informováni a zda jim hodina ve výuce výchovy k občanství pomohla této problematice lépe porozumět. Přínosnost vyučovací hodiny je zhodnocena na základě zúčastněného pozorování. Závěr diplomové práce obsahuje rozhovor s metodikem prevence o výskytu kyberšikany, její prevenci a řešení na vybrané základní škole.

Klíčová slova: *kyberšikana, internet, základní škola, výchova k občanství, prevence*

Annotation

JANOŮŠKOVÁ, Sára. *The issue of cyberbullying in the teaching of citizenship education at the second stage of elementary school*. Hradec Králové: Faculty of Education at University of Hradec Králové, 2023. 91 pp. Diploma thesis.

The diploma thesis deals with the issue of cyberbullying in the teaching of Civics at the second level of elementary school. The theoretical part contains a comparison of bullying and cyberbullying, and further focuses only on cyberbullying. It describes the means by which it spreads, its types, protagonists and forms. The work also deals with the prevention, intervention and diagnosis of cyberbullying in the school environment. An analysis of citizenship education textbooks is carried out. In the practical part, questionnaire surveys are carried out to find out whether learners are sufficiently informed about cyberbullying at school and whether the Civics lesson helped them to understand this issue better. The usefulness of the lesson is assessed through participant observation. The conclusion of the diploma thesis contains an interview with a prevention methodologist about the prevalence of cyberbullying, its prevention and solutions at a selected elementary school.

Key words: *cyberbullying, internet, elementary school, citizenship education, prevention*

Poděkování

Děkuji Mgr. Radce Skorunkové, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za profesionální přístup, podnětné připomínky a trvalou vstřícnost. Dále bych ráda poděkovala paním učitelkám a žákům za spolupráci a ochotu s výzkumnou částí této práce. Významné poděkování patří rovněž mé rodině za podporu a pochopení.

Obsah

Úvod	11
Teoretická část	13
1 Srovnání šikany a kyberšikany	13
1.1 Pojem šikana	13
1.2 Pojem kyberšikana	14
1.3 Shodné znaky mezi šikanou a kyberšikanou	16
1.4 Odlišnosti šikany a kyberšikany	18
2 Kyberšikana	21
2.1 Prostředky šíření	21
2.1.1 Textové zprávy.....	21
2.1.2 Telefonování	22
2.1.3 Fotografie a videozáznamy pořízené na mobilní telefony	22
2.1.4 Elektronická pošta (e-mail)	22
2.1.5 Sociální sítě.....	22
2.1.6 Internetové stránky.....	23
2.1.7 Aplikace IM (Instant Messanging)	23
2.1.8 Online hry	24
2.1.9 Blogy	24
2.1.10 Internetové ankety a dotazníky	24
2.1.11 Chatovací místnosti a diskusní fóra	25
2.1.12 Internetové seznamky.....	25
2.2 Typy kyberšikany.....	25
2.2.1 Přímé útoky.....	25
2.2.2 Kyberšikana v zastoupení.....	26
2.3 Protagonisté	26
2.3.1 Agresor	26
2.3.2 Oběť	29
2.3.3 Publikum.....	32
2.4 Formy kyberšikany.....	33
2.5 Prevence a intervence kyberšikany u žáků základních škol	37
2.5.1 Rodina	39
2.5.2 Škola.....	40

2.6	Diagnostika kyberšikany u žáků základních škol	43
3	Analýza tématu šikany a kyberšikany v učebnicích výchovy k občanství.....	44
3.1	Učebnice od nakladatelství Fraus	44
3.1.1	Občanská výchova pro 6. ročník.....	44
3.1.2	Občanská výchova pro 7. ročník.....	45
3.1.3	Občanská výchova pro 8. ročník.....	46
3.1.4	Občanská výchova pro 9. ročník.....	46
3.2	Učebnice od nakladatelství Nová škola, s.r.o.	47
3.2.1	Výchova k občanství pro 6. ročník	47
3.2.2	Výchova k občanství pro 7. ročník	48
3.2.3	Výchova k občanství pro 8. ročník	48
3.2.4	Výchova k občanství pro 9. ročník	49
3.3	Shrnutí	49
	Praktická část	50
4	Výzkumné šetření.....	50
4.1	Cíle a hypotézy výzkumu	50
4.2	Výzkumný nástroj	52
4.3	Výzkumný soubor	53
4.4	Analýza výsledků prvního dotazníkového šetření	54
4.4.1	Znalosti o kyberšikaně – H1, H2	54
4.4.2	Prevence a intervence kyberšikany – H3, H4.....	57
4.4.3	Propojení šikany a kyberšikany – H5, H6.....	58
4.5	Posouzení přínosnosti vyučovacích hodin ve výchově k občanství	61
4.5.1	Faktory ovlivňující obsah vyučovací hodiny.....	61
4.5.2	Popis vyučovacích hodin kyberšikany ve výchově k občanství v 1.A	62
4.6	Analýza výsledků druhého dotazníkového šetření.....	64
4.6.1	Komparace výsledků dotazníkových šetření třídy 1.A	65
4.6.2	Ověření přínosnosti vyučovacích hodin	71
4.7	Rozhovor s metodikem prevence.....	74
4.8	Shrnutí výzkumné činnosti	76
4.9	Zhodnocení přístupu školy ke kyberšikaně	77
	Diskuse	80
	Závěr.....	82
	Seznam použitých zkratk	84

Seznam použité literatury	85
Seznam elektronických zdrojů	88
Seznam grafů	90
Seznam tabulek	90
Seznam příloh	91

Úvod

Téma diplomové práce je zvoleno zejména na základě jeho aktuálnosti. Internet se stal fenoménem, který má velký dosah a ovlivňuje životy nás všech, zvláště žáků základních a středních škol. Právě ti tráví stále více času na sociálních sítích, avšak v reálném životě se jejich kontakt s druhými vytrácí. Elektronická komunikace v dnešní době představuje jeden z hlavních dorozumívacích prostředků. Problematika kyberšikany je závažné téma, které mohla značně ovlivnit i nedávná pandemie, kdy se žáci vzdělávali prostřednictvím svých počítačů, mobilních telefonů či tabletů. Fyzický kontakt s ostatními byl omezen na minimum. Kyberšikana se stále řadí k poměrně novému globálnímu problému, u kterého školská zařízení příliš nevědí, jak ho odhalit a následně řešit. Přitom tento nebezpečný jev může být jeden z hlavních důvodů nepříznivého klimatu školního kolektivu. Právě předmět výchova k občanství zaujímá zásadní postavení pro obeznámení žáků s kyberšikanou.

Teoretická část práce se nejprve zaměřuje na šikanu a kyberšikanu. Popisuje shodné a rozdílné znaky těchto dvou jevů. Druhá kapitola se zabývá již pouze kyberšikanou. Poukazuje na prostředky, prostřednictvím nichž se šíří, dále na její typy, protagonisty a formy. Třetí kapitola popisuje nedílnou součást této problematiky, a to prevenci kyberšikany. V poslední kapitole teoretické části se provádí analýza učebnic výchovy k občanství, kde je cílem zjistit, v jaké míře je zde téma šikany a kyberšikany zpracováno.

Následuje praktická část, jež obsahuje dva cykly dotazníkového šetření. Jejich primárním záměrem je zjistit, jak jsou žáci o kyberšikaně ve škole informováni a zda znají důležité informace kolem této problematiky. V rámci prvního dotazníkového šetření se buď potvrdí či vyvrátí hypotézy, které budou před dotazováním stanoveny. Na základě druhého dotazníkového šetření se zaměříme na komparaci výsledků jedné třídy. Výběr třídy proběhne na základě dosažených výsledků z prvního průzkumu. Prostřednictvím sestaveného metodického postupu se ve vybrané třídě uskuteční výuka kyberšikany v rámci předmětu výchovy k občanství. Po vyučovací hodině se koná druhé dotazníkové šetření, jehož dílčím cílem je zjistit, jestli byly vyučovací hodiny výchovy k občanství pro žáky přínosné. Praktická část práce dále obsahuje rozhovor s metodikem prevence dané školy. Jeho primárním záměrem je zjištění, jaké kroky škola podniká pro prevenci proti moderním nebezpečným jevům, ke kterým se kyberšikana řadí. Následuje

podkapitola popisující zkoumanou školu a na základě dotazníkových šetření, vyučovacích hodin a rozhovoru s metodikem prevence, je záměrem přidat doporučení, co by pedagogové měli podniknout za další kroky k zefektivnění boje proti kyberšikaně.

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jak jsou žáci informováni o kyberšikaně ve výchově k občanství na druhém stupni základní školy. Dílčích cílů má diplomová práce hned několik. V teoretické části je cílem s oporou o odbornou literaturu popsat důležité poznatky pro učitele o tématu kyberšikany. Dále se také provádí analýza, v jaké míře se toto téma vyskytuje v učebnicích výchovy k občanství. Výzkumné šetření míří na samotné žáky, kdy se snaží zmapovat fakt, jak jsou na dané škole o tomto jevu informováni a zda jim jsou hodiny výchovy k občanství v této problematice přínosné. V neposlední řadě a neméně důležitým cílem práce je doplnění potřebných informací v této oblasti v hodině výchovy k občanství a poskytnutí doporučení dané škole.

Teoretická část

1 Srovnání šikany a kyberšikany

První kapitola je zaměřena na srovnání charakteristik šikany a kyberšikany. Nejprve stručně popisuje hlavní znaky šikany a poté kyberšikany. Následuje vymezení shodných a odlišných znaků těchto dvou patologických jevů.

1.1 Pojem šikana

Říčan (1995) se zaměřuje na zrod samotného názvu *šikana*. Uvádí, že název vznikl z francouzského slova *chicane*, které se do češtiny přeloží jako týrání, obtěžování či pronásledování. Bendl (2003) upozorňuje, že šikana nepatří k novodobým úkazům. Tato problematika je téměř stejně stará jako samotná školská zařízení. K jejímu praktikování docházelo již v dávných časech, kdy za jakousi formu šikany lze považovat tzv. pennisimus či fagging, který byl zaznamenán v 17. století. Jednalo se o drsné přijímání nezkušených, slabších noviců do okruhu starších vlivnějších členů skupiny. Jak uvádí Šmahaj (2014) větší pozornosti se šikaně dostává v posledních čtyřiceti letech. Výrazně k tomu přispěl švédský profesor Dan Olweus, který napsal roku 1978 dílo *Aggression in the schools: Bullies and whipping boys*. To se stalo námětem pro mnoho dalších odborníků, kteří se začali šikanou více zabírat. Šikana se tak dostala do širšího podvědomí, následně díky tomu byly objeveny a pojmenovány její podtypy.

Kolář (2001) označuje šikanu jako sociální nemoc společnosti, ze které vyvstane jednotlivec či celá skupina s narušeným zdravím. Za šikanu se považuje úmyslné chování, jež se zpravidla opakuje, bývá dlouhodobého charakteru a její aktéři prochází určitými stádii. Důležitou složku představuje fyzický kontakt mezi účastníky. Šikana je záměrnou činností, kterou lze ve většině případech poměrně snadno rozpoznat. Také lze v jejích počátcích jednoznačně určit, kdo je obětí, kdo útočníkem a kde se odehrává. Pokud šikana probíhá dlouhodobě, čemuž tak je ve většině případech, existuje vysoký předpoklad, že se zde časem vyskytnou přihlížející osoby, které pomáhají šikanu odhalit a usnadňují její následné řešení.

Za aktéra šikany se na jedné straně označuje agresor, tedy ten, kdo šikanu záměrně provádí – působí druhé straně nepříjemnosti. Na druhé straně se setkáváme s obětí, kterou právě agresor určitým způsobem zraňuje. Jeho primárním cílem je druhým osobám ublížit. Používá k tomu nejrůznější techniky, ke kterým se řadí například zastrašování,

zesměšňování, ponižování apod. Důležitý je zde fakt, že je šikana prováděna agresorem v reálném světě. Oba aktéři stojí k sobě tváří v tvář, tím pádem znají identitu toho druhého a jsou v přímém kontaktu. Tento negativní projev chování se odehrává v reálném místě a v určitý čas. Šikana se v drtivé většině případů uskutečňuje v dobře známém prostředí pro oba aktéry. Právě prostředí představuje stěžejní, záchytný bod, který je podstatný při řešení tohoto problému. Účastníci se na určitém místě nevyskytují neustále, šikanovaný má možnost alespoň na nějaký čas šikaně uniknout, její doba trvání je proto daná (Čech a Zvoníčková, 2017).

Tento patologický jev se vyskytuje od mateřských škol až po domovy důchodců, probíhá tedy ve všech typech sociálních skupin, není věkově nijak omezen. Existují však skupiny, kde se šikana vyskytuje přirozeně častěji. Jedná se především o základní školy, které následují školy střední. Jak ale upozorňuje Kolář (2001) o většině případech, kde šikana probíhá se nikdo nedozví, a to i přes to, že alespoň počáteční stádium šikany ve školním prostředí postihuje výraznou část její populace.

1.2 Pojem kyberšikana

Kyberšikana je poměrně novým jevem, který se stal fenoménem 21. století. Jedná se o druh šikany, při němž je agresorovým cílem prostřednictvím elektronických technologií poškodit uživatele, kteří se nachází na jejich druhé straně. Tento negativní trend zažívá expanzi zejména díky neustálému rozvoji informačních a komunikačních technologií. Útočník provádí akt zpravidla opakovaně. Čin má na oběť negativní dopad a představuje to pro ni nepříjemnou situaci. Agresorovým primárním cílem je druhému záměrně ublížit. Kyberšikanu lze také podle Koláře (2011) chápat jako jednu z forem psychické šikany.

Toto agresivní chování se odehrává ve virtuálním světě, které pro útočníka představuje přijatelnější prostředí, neboť je pro něj snazší zde útočit, protože je schován za monitorem svého komunikačního zařízení. Zajistí si tím anonymitu. Prostřednictvím nadávek, urážek a dalších nevhodných činností působí na psychiku oběti, před kterou nestojí tzv. face to face, není s ní ve fyzickém kontaktu, a tudíž má možnost dopředu si lépe promyslet své jednání. Navíc se za obrazovkou komunikačního zařízení může nacházet někdo jiný, než za koho se útočník ve virtuálním světě vydává, může jednat pod tzv. falešnou identitou. O to těžší je poté pro oběť se bránit a zjistit pravou totožnost druhé

strany. Velmi často se stává, že se oběť nedozví, kdo ji skutečně obtěžoval a existují i případy, kdy se aktéři vůbec neznají (Čech a Zvoníčková, 2017).

Agresorovy útoky nejsou vázány časem, není přítomen fyzický kontakt, proto má možnost je provádět neustále. Jeho spojení s obětí je neomezené, může ji kontaktovat dvacet čtyři hodin denně a to nepřetržitě. Prostor při tomto druhu šikany také nehraje žádnou roli, aktéři se mohou nacházet kdekoliv – ve škole, v práci, v obchodě apod. Neexistuje místo, kde by se před ní dalo ukrýt. S tím souvisí i další specifikum kyberšikany, a tím je fakt, že je pro oběť velmi těžké se agresorovi vyhnout. Ten má možnost si zakládat neustále nové falešné profily a pokračovat v jeho ubližujícím jednání. Díky možnosti anonymity se odstraňují hranice a zábrany. Útočník si myslí, že na jeho pravou totožnost nemůže nikdo přijít, připadá si nedosažitelný. Tato skutečnost v něm jen stupňuje agresi a následně si velmi často dovolí i takové jednání, kterého by v reálném světě nebyl schopný. Není s obětí v přímém kontaktu, proto ani nespatřuje její reakce na činy, kterých se dopouští, neuvědomuje si jejich skutečný dosah. Nevidí, jak se oběť s útoky vyrovnává, a jak zasahují její psychiku. Právě to bývá největším problémem kyberšikany, neboť virtuální svět skutečně není totožný s tím reálným, což mnoho jedinců nebere v potaz (Čech a Zvoníčková, 2017).

Čech a Zvoníčková (2017) také upozorňují na fakt, kdy mobilní telefon a počítač ovládá v dnešní době již téměř každý. Vlastní je i malé děti, což souvisí s pokrokem naší společnosti. Rodiče sice dětem zařízení koupí, avšak tím jejich starost končí. Častokrát svým ratolestem nechávají volnou ruku v jejich používání. To představuje zásadní mezník, proč je kyberšikana nejrozšířenější právě u dětských a mladistvých uživatelů. Ti si často myslí, že online svět je realitou, kde je vše pravdivé. Mohou také dojít k mylné představě, že materiály, které se nachází na internetu, tam také zůstanou a nemohou proniknout do skutečného světa. Děti a mladiství mají tendenci věci zlehčovat, rádi se baví, vše je pro ně zábava a většina z nich není schopna vyvozovat důsledky svého jednání. Nelze se tedy divit jejich mylné představě o tom, že pokud umístí na internet například video či fotografii s úmyslem ublížit, a následně tento obsah smažou, tak ho již nikdo neuvidí. Na základě toho nesprávně předpokládají, že neexistují důkazy o jejich nevhodném chování a domnívají se, že se nic nestalo a nevhodný materiál nikdo neviděl. Na druhou stranu existují určitá místa, kde je i rodič na rozpoznání kyberšikany krátký. Jedná se především o sociální sítě, soukromé chaty a diskuse, kam rodič nemá přístup. Další překážku k odhalení této formy šikany představuje stud oběti se někomu svěřit.

Často si napadení jedinci myslí, že postačí agresora ignorovat a on s útoky přestane, ne však vždy tomu tak je a on si často najde jinou cestu, jak zaútočit.

Kyberšikana může být i jednorázovou akcí, kdy jedinec jedná pod vlivem emocí a afektů, svou chybu si následně uvědomí a chce ji napravit. Chyba může mít podobu urážky, zveřejnění nevhodného a urážejícího videa či fotografie apod. Osoba daný materiál sice následně smaže, ale nikdo se již nemůže zaručit za skutečnost, kolik lidí ho vidělo, nebo ještě hůře, si jej uložilo do svých komunikačních zařízení. Ostatní ho mohou pochopitelně následně šířit mezi další jedince a onen smazaný materiál napáchá více škody, než bylo útočnickovým záměrem. Právě přihlížející osoby mají často tendenci podporovat útočníka k další agresi, čímž se stávají sekundárními útočníky. Oběti totiž způsobují taktéž bolest, mají nevhodné komentáře na její osobu, rozšiřují dále prvotní materiál a další (Čech a Zvoníčková, 2017).

1.3 Shodné znaky mezi šikanou a kyberšikanou

Bendl (2003) shledává u šikany a kyberšikany jako totožné tyto rysy: výskyt agrese, problém s vymezením, neochota přiznat jejich existenci ve školním prostředí, nedostačující pravomoci v potrestání útočníka, nízké procento obětí se svěří někomu dalšímu, strach publika pomoci šikanovanému. Následuje popis jednotlivých bodů.

Nejpodstatnějším znakem spojujícím obě formy je přítomnost agresivního chování. To se vykytuje v různé míře, jak u šikany, tak i kyberšikany. Navíc je vnímáno obětí jako nevyžádané a ubližující. Jedná se o spor nejčastěji mezi dvěma aktéry – útočníkem a obětí.

Další důležitý bod, který je u šikany a kyberšikany totožný je neznalost. Často ani dospělí jedinci nevědí, co mohou za šikanu či kyberšikanu považovat, a kdy se jedná jen o pouhé nevinné škádlení. Natož děti a mladiství v roli agresorů, kterým jejich chování připadá přiměřené, berou ho jen jakýsi žert, ale ve skutečnosti se dopouští jednoho či druhého sociálně patologického jevu. S tím souvisí následující, kdy si děti a mladiství často nemusejí být plně vědomi následky svého chování. Čím jsou agresori mladší, tím je obtížnější označit, zda jejich chování vykazuje známky kyberšikany či šikany.

Černá a kol. (2013) považují jako pouhé kyberškádlení tyto situace:

- Několikrát po sobě opakující se email s počítačovým virem, který pro jedince nepředstavuje nic nevšedního, pouze další obyčejný emailový spam,
- nezáměrná agresivita,
- jednorázový, dále se neopakující útok,
- příjemce útoků nepovažuje situaci za nepříjemnou, nijak ho nepoznamenává.

Bendl (2003) dále uvádí, že všechny školy se v očích veřejnosti snaží prezentovat jako nejlepší volba, chtějí na svoji půdu nalákat co nejvíce uchazečů. Jde jim o dobrou pověst školy. Proto představuje přiznání výskytu šikany, případně kyberšikany, velký problém, neboť rodič zapíše své dítě raději do školy, kde se tento nepříznivý jev nevyskytuje. Většina ředitelů se snaží problém nepřipouštět, navíc se obávají reakce České školní inspekce. Jsou si vědomi toho, že za přiznáním výskytu šikany (kyberšikany) na jejich škole by stála řada nepříjemností. V krajních případech by se mohlo jednat i o odvolání ředitele a dalších členů vedení školy z funkce. I samotní učitelé raději dělají, že o probíhající šikaně, případně kyberšikaně, nevědí, místo toho, aby problém řešili. Nechtějí sobě ani škole přidělovat starosti, a proto toto chování buď zcela přehlíží, nebo danému žákovi, který je v pozici oběti a přijde se učiteli svěřit, nevěří a podezřívají ho z domýšlení. Podstatnou roli může hrát osobnost daného učitele, který výskyt šikany v jeho třídě považuje za osobní selhání. Jiní učitelé se obávají konfliktu se žáky, chtějí se všemi vycházet dobře a sporům se vyhýbají.

Další shodný znak se týká šikany a kyberšikany probíhající ve školním prostředí. Útočníci často vědí, že za jejich chování je nečeká postih, který by pro ně představoval ohrožující situaci. V dnešní době nemá poznámka do žakovské knížky nebo snížená známka z chování pro žáky takřka žádnou váhu. Posledním krokem školy, jak zabránit šikaně/kyberšikaně, je kontaktování rodičů agresora. Avšak zde nastává další problém, když se rodič postaví za své dítě, brání ho a v krajních případech školu nařkne z křivého obvinění.

Šikanované osoby, zejména pokud se jedná o děti, se bojí svěřit se svým problémem. Stydí se a obávají se nepochopení ze strany dospělých. Mají strach, že se to útočník dozví a jeho útoky se budou stupňovat. Některé oběti nemají osobu, které by plně

důvěřovali, bojí se, že tato osoba bude situaci zlehčovat, nebude jim jejich tvrzení věřit apod. To představuje velký problém, neboť je poté o mnoho těžší se ze spárů útočnicka vymanit, když nemá oběť podporu a rady, jak se v takové nepříjemné situaci zachovat.

Obě formy spojuje strach přihlížejících osob pomoci oběti a zastat se jí, neboť mají obavy, že by útočnick začal šikanovat i je samotné. Některým osobám, které se tohoto patologického jevu neúčastní, jen jsou jeho diváky, vyhovuje, když je někdo jiný šikanován. Představuje to pro ně situaci, kdy vědí, že existuje slabší jedinec a oni si ve srovnání s ním připadají lepší. Tím pádem stoupá jejich oblíbenost ve skupině, nejsou považováni za outsidersa. Jinými slovy si zajišťují vyšší sociální status (Bendl, 2003).

1.4 Odlišnosti šikany a kyberšikany

Jako dva nejpodstatnější rozdíly mezi šikanou a kyberšikanou pokládá většina autorů místo, kde jevy probíhají a cílení agresora na jiné stránky oběti. Šikana se odehrává v reálném světě, aktéři jsou ve fyzickém kontaktu, napadají se jak slovně, tak i fyzicky. Vidí na sebe, vědí, jak ten druhý vypadá. Oproti tomu u kyberšikany chybí přítomnost fyzického násilí, oběť a agresor se častokrát ani neznají, nejsou ve fyzickém kontaktu, nachází se za displejem svého komunikačního zařízení a nemusí znát podobu druhé strany. Agresor nezpůsobuje fyzickou bolest, ale emocionální, jeho činy nepříznivě zasahují city oběti. U kyberšikany nezáleží na fyzických zdatnostech útočnicka, zatímco u šikany ano. U této formy šikany záleží pouze na útočnickových schopnostech a dovednostech v oblasti komunikačních technologií.

S tím souvisí další důležitá odlišnost, kterou představuje anonymita u kyberšikany. Útočit může kdokoli, virtuální svět je takřka neomezený a útočnickovi poskytuje mnohem větší svobodu než reálný svět. Každý jedinec zastává v daném kolektivu určitou roli, někdo je více oblíbený a někdo zase méně. Tento sociální status, který má osoba například ve škole, se ale nemusí a častokrát ani neshoduje s tím sociálním statusem, který má jedinec například v domácím prostředí či na zájmovém kroužku. To představuje problém v odhalení útočnicka, neboť osobu utváří zejména jeho sociální role v realitě, která když je pozitivní, tak málokdo předpokládá, že by se právě tato osoba mohla dopouštět nevhodného chování, které kyberšikana představuje. Sociální role poskytuje útočnickovi značnou ochranu, kterou je těžké odhalit a odhalit tak probíhající kyberšikanu. Není důležitý věk, vzhled, pohlaví ani zmíněná sociální role ve skutečném světě. Útočit je schopen kdokoli a obětí kyberšikany se může stát každý.

Častějším terčem útoků jsou však osoby, které se v minulosti již stali obětmi tradiční šikany a dále jedinci, kteří jsou v online světě velmi aktivní a tráví zde hodiny denně (Čech a Zvoníčková, 2017).

Bendl (2003) uvádí, že k odhalení šikany nepřispívá nepřehlednost situace, kdy je těžké po čase dokázat, kdo je útočníkem a kdo obětí, neboť i oběť se postupem času začne dopouštět agrese při obraně, když neexistuje další způsob, jak by se před útočníkem ochránila. U kyberšikany existují důkazy v podobě materiálů, které byly sdíleny či napsány oběti. O značná procenta se tím zvyšuje pravděpodobnost, že ubližující materiál viděl někdo další, čímž se stává svědkem tohoto agresivního chování a pomáhá vymezit případné nejasnosti v určení rolí aktérů – kdo útočí a kdo je obětí.

Tradiční šikana probíhá v danou dobu na určitém místě, je možné se jí vyhnout, trvá omezeně. Lze se před agresorem alespoň na nějaký čas skrýt, oběť není šikanována v kuse dvacet čtyři hodin denně. Oproti tomu při kyberšikaně má agresor možnost zaútočit kdykoliv a odkudkoliv, neboť k útoku není zapotřebí fyzický kontakt. Představuje to velký problém pro oběť, která nemá možnost se před agresorem skrýt či uniknout. Jedinou možností je vypnutí komunikačního zařízení nebo odpojení se od sociálních sítí, to však oběti nezaručí, že například v případě útoku pomocí zesměšňujících fotografií, se obsah nebude šířit dále a uvidí ho tak mnohem více osob (Čech a Zvoníčková, 2017).

Vágnerová a Bajerová (2009) spatřují další odlišnost v počtu diváků obou jevů. Množství přihlížejících osob u kyberšikany je neomezené. Divákem má možnost se stát kdokoli, kdo bude na dané internetové platformě taktéž přihlášen. Rychlost jejího šíření je blesková, zejména pokud je daný materiál umístěn na sociální síť. Kompromitující příspěvek poté mohou shlédnout i osoby, které se nachází na druhém konci světa. Kyberšikana ani nemusí být prováděna opakovaně, ale s jejími následky se oběť může vypořádávat i několik měsíců či let, kdy obsah, který jí nějakým způsobem ublížil, zůstává na internetu a vidí ho stále více uživatelů. Přihlížející si mohou navíc příspěvek uložit a šířit ho dále, čímž jen podpoří utrpení oběti. Vašutová a kol. (2010) dodávají, že u šikany je počet přihlížejících omezen pouze na osoby, které jsou u ní fyzicky přítomny a vidí ji v reálném světě. Šikana nemá takový dosah jako kyberšikana, má značně méně svědků.

Při kyberšikaně agresor působí na oběť například pomocí textových zpráv, chatu či emailové schránky, díky tomu má oběť možnost si pročitat zraňující obsah neustále dokola. Na druhé straně při šikaně je používán mluvený projev, ze kterého si šikanovaný nemusí pamatovat každé slovo, které mu ublížilo. Kyberšikana představuje nekončící, neustále se opakující proces, při kterém napsaná slova způsobují větší bolest než slova vyřčená (Vágnerová a Bajerová, 2009).

2 Kyberšikana

Tato kapitola se zabývá kyberšikanou. Popisuje prostředky, pomocí nichž se šíří. Dále typy, se kterými se lze v kyberprostoru setkat, její aktéry a formy.

2.1 Prostředky šíření

Moderní technologická zařízení představují pro lidstvo velký benefit, slouží k zábavě, k vyhledávání informací a zejména pro komunikaci s ostatními. Šmahel (In Ševčíková, 2014) upozorňuje na možná úskalí technologických zařízení. Technologie mají totiž i svou stinnou stránku a dají se snadno zneužít. Agresor má možnost si pro útok vybrat z několika prostředků, které se díky pokroku v oblasti moderních technologiích neustále rozrůstají – přes mobilní telefony, které v dnešní době vlastní již žáci prvních tříd základních škol, až po notebooky či stolní počítače. Se snižující se věkovou hranicí, kdy děti vlastní své první telefony, se zvyšuje jejich zdatnost v tomto odvětví, ale také se zvyšuje riziko jejich zneužití, neboť v drtivé většině případů nemají dostatek informací, jak s mobilními zařízeními zacházet a jak se správně chovat v online světě.

Níže se nachází výčet nejfrekventovanějších prostředků, pomocí nichž se kyberšikana šíří.

2.1.1 Textové zprávy

Textové zprávy (SMS) se šíří pomocí mobilních telefonů. Vašutová a kol. (2010) uvádí, že SMS zprávy představují nejvyužívanější prostředek k praktikování kyberšikany. Tomu tak bylo v minulosti, v dnešní době jsou nejvyužívanějším prostředkem ke kyberšikaně sociální sítě. V České republice je tento typ komunikace velmi populární, předčil dokonce i telefonování. Nevhodnou a urážlivou textovou zprávu má možnost agresor napsat kdykoliv a kdekoliv. Oběť může být obtěžována dvacet čtyři hodin denně, neboť většina lidí v dnešní době nosí mobilní zařízení stále při sobě. V současnosti existuje mnoho internetových serverů, které poskytují možnost zaslat zprávu anonymně. Dále upozorňují na web s názvem www.smsspoofing.com, prostřednictvím něž se zasílají falešné SMS. Server umožňoval uživatelům zvolit číslo, ze kterého bude zraňující SMS zpráva poslána, oběť proto neměla možnost zjistit skutečného pachatele a mohla mylně obvinít nevinného jedince. Rogers (2010) dodává, že kyberšikana zde nejčastěji probíhá zasíláním útočných či výhružných zpráv. Rovněž agresor může vytrvale a opakovaně oběti zasílat velký počet nevyžádaných SMS.

2.1.2 Telefonování

Útočníci tímto prostředkem nejčastěji obtěžují druhou stranu neustálým prozváněním, agresivními, výhružnými či nevyžádanými telefonáty. Existují i případy, jak uvádí Rogers (2010), kdy agresor odcizí oběti mobilní telefon a následně ho využije ke kontaktování dalších osob. Toto chování zapříčiní, že je oběť neprávem pokládána za agresora.

2.1.3 Fotografie a videozáznamy pořízené na mobilní telefony

Díky inovaci v oblasti moderních technologií má dnes takřka každý mobilní telefon v sobě zabudovaný fotoaparát, pomocí něž agresor pořídí fotografii nebo nahraje videozáznam, kde oběť nějakým způsobem shodí či zahanbí. Tento nevhodný materiál poté představuje pro útočníka nástroj, díky kterému může druhou stranu vydírat a šířit ho dále např. na sociálních sítích.

2.1.4 Elektronická pošta (e-mail)

Elektronická pošta neboli e-mail se řadí k nejstarším kanálům, pomocí nichž je praktikována kyberšikana. Rovněž patří k jedné z nejvyhledávanějších forem elektronické komunikace. Pro agresory představuje e-mail výhodný prostředek, neboť jim zajišťuje plnou anonymitu. Útočník si vytvoří účet elektronické pošty pod falešným jménem a je jen malá pravděpodobnost, že by byla odhalena jeho pravá identita. Jeho útok spočívá v tom, že přeposílá kompromitující materiál, kterým mohou být například nevhodné fotografie, videa či osobní informace o oběti, dalším uživatelům. Ti ho mohou rozepisovat dále. Nevhodný materiál se tak nekontrolovatelně šíří a objevuje se v e-mailové schránce velkému množství osob (Černá a kol., 2013).

2.1.5 Sociální sítě

Jedná se o webové služby poskytující snadné a rychlé spojení s ostatními lidmi. Sociální sítě umožňují uživatelům sdílení fotografií, videí, chatování s okolním světem a další formy zábavy. Nejpodstatnějším důvodem, proč jsou sociální sítě tolik rozšířené a navštěvované miliony lidmi denně, je možnost být v kontaktu s ostatními uživateli a pozorovat jejich dny v reálném čase. Lidé na sociálních sítích sdílejí nejrůznější okamžiky jejich životů. Za nejpoužívanější síť po celém světě se považuje Facebook, Twitter, Instagram a za poslední rok stojí za zmínku internetová platforma TikTok, kde uživatelé natáčejí krátká videa a následně si je mezi sebou sdílejí. V České republice, zejména v minulých letech, byly rozšířeny služby jako Lidé.cz, Líbímseti.cz

a Spolužáci.cz. Sociální sítě se dají zneužít, kdy si agresor založí profil pod falešným jménem a obtěžuje oběť, která nemá tušení, kdo za útoky doopravdy stojí. Mezi další nevhodné chování v tomto prostředí, které lze považovat za kyberšikanu, se řadí umístování nevhodných, zraňujících komentářů k fotografiím, videím či statusům. Tento ubližující obsah se díky ostatním uživatelům šíří bleskovou rychlostí. Sdílejí ho mezi sebou, tím pádem se dostává neustále k většímu počtu osob. V prostředí sociálních sítí se dají zakládat nejrůznější skupiny, u kterých se může stát, že z nich bude oběť vyloučena a poté pomlouvána účastníky, kteří ve skupině zůstali (Černá a kol., 2013).

2.1.6 Internetové stránky

Kyberšikana na internetových stránkách probíhá tehdy, jsou-li stránky založeny za účelem úmyslného poškození a ublížení určité osobě. V současnosti dovede vytvořit webové stránky téměř každý, kdo alespoň z části rozumí internetu. Existují totiž předlohy, podle kterých se dají snadno vytvořit. Druhou variantu, díky níž agresori provádí kyberšikanu, představují již vytvořené webové stránky někým jiným, kam útočníci mohou přidávat opět zesměšňující videa, fotografie, psát příspěvky apod. Jak uvádí Černá a kol. (2013) k jedné z nejznámějších a nejnavštěvovanějších stránek mladistvými se řadí YouTube. Na tuto platformu je možné přidávat svá vlastní videa. Většina uživatelů ale pouze sleduje obsah, který je zde nahrán někým jiným. Kyberšikana se na YouTube objevuje ve více formách, velmi častý je tzv. happy slapping (viz kapitola 2.4 *Formy kyberšikany*). Mohou se zde ale objevit i zesměšňující koláže nebo přetvořená videa, která mají za cíl ublížit oběti. Častokrát neubližují samotná videa, nýbrž komentáře, které se pod nimi objevují.

2.1.7 Aplikace IM (Instant Messanging)

Funkce těchto aplikací je podmíněna nainstalováním programu do komunikačního zařízení a následným vytvořením profilu. Poté mohou uživatelé zahájit online komunikaci v reálném čase. K nejznámějším aplikacím IM se podle Černé a kol. (2013) řadí např. Skype, Viber či ICQ. Kyberšikana se zde objevuje v různých podobách. Útočník zasílá oběti urážlivé a ubližující zprávy, které mohou mít i hlasovou podobu. Dále je možné vytvoření si profilu s totožnou či podobnou přezdívkou, pod kterou vystupuje v aplikaci oběť a následně se agresor vydává za ni. Stejně jako u sociálních sítí a SMS zpráv je možné zahlcování oběti velkým počtem nevyžádaných zpráv.

2.1.8 Online hry

Při hraní online interaktivních her, mezi které se řadí X-Box Live či Play Station, mají možnost spolu hráči komunikovat přes chat nebo mohou navázat živý vizuální kontakt tzv. videohovor, který umožňuje kamera jejich počítače. Existují hry, kde hráči tvoří skupiny, pomocí nichž soupeří s ostatními. Online hry naskýtají velké množství možností ke kyberšikaně. Jedná se zejména o vyhrožování a napadání ostatních hráčů. Častokrát padají i vulgární výrazy na konto oběti. V rámci zmíněných herních skupin dochází k vyloučení daných osob, což představuje určitý typ agrese, který jim může ublížit (Černá a kol., 2013).

2.1.9 Blogy

Černá a kol. (2013) zmiňují, že založení blogu je ještě snazší než založení webových stránek. Není zapotřebí příliš technické zdatnosti. Blogy mají často formu obnovovaných webových stránek. Někteří uživatelé je používají jako formu online deníku. Mají ale i další funkce, mezi které se řadí například vkládání fotografií, videí nebo obrázků. Vytváření blogů mělo oblibu spíše v minulých letech, dnes patří k oblíbenější formě zábavy výše zmíněné sociální sítě. Kyberšikanu zde nalezneme v podobě šíření nepravdivých informací o oběti, kdy ji agresor uráží či negativně komentuje. Dále sem útočící osoba může přidávat různě upravené fotografie a videa, která mají za cíl poškodit a zesměšnit oběť. Blog má možnost shlédnout a komentovat kdokoliv, tím se stupňuje tlak na oběť a zvyšuje se tak i její utrpení. Rogers (2010) upozorňuje na fakt, že agresor také může vytvořit hanlivý blog, jehož celý obsah je zaměřen pouze na oběť.

2.1.10 Internetové ankety a dotazníky

Ankety a dotazníky v online prostředí častokrát nejsou vytvářeny s úmyslem někomu ublížit. Avšak i přes to zde existuje potenciál někoho psychicky ranit, i když to není útočnickovým záměrem. Zejména ankety jsou mnohdy zaměřeny na fyzický vzhled, v nichž dospívající, jak uvádí Černá a kol. (2013), používají pomyslné známkování, kdy například spolužáci známkují dívky na základě jejich vzhledu. Vytvořit anketu či dotazník může každý uživatel internetu. Poté je má možnost vidět kdokoliv, proto se tato forma kyberšikany dotýká i veřejně známých osob (Rogers, 2010).

2.1.11 Chatovací místnosti a diskusní fóra

Na internetu se vyskytují místa, kde je možné komunikovat s ostatními uživateli v reálném čase – nazývají se chaty. Druhou možností je tzv. asynchronní komunikace, kdy uživatel vloží příspěvek na diskusní fórum a další lidé ho mohou komentovat kdykoliv poté. Ve většině případů se chaty i diskusní fóra tvoří na určité téma. Uživatelé si mohou nalézt obsah, který je zajímavý a poté ho sdílet s dalšími lidmi. V tomto prostředí se vyskytuje vysoký počet pomluv a urážek. Rovněž zde dochází k tzv. ostrakizaci, což představuje vyloučení člověka ze skupiny, do které předtím patřil. V chatovacích místnostech a na diskusních fórech lze snadno vystupovat pod falešnou identitou, oběť tedy nezná skutečnou totožnost agresora (Černá a kol., 2013).

2.1.12 Internetové seznamky

Internetové seznamky představují portály, které umožňují uživatelům najít si nové přátele a také partnerskou lásku. Jednotlivec si založí profil na jedné ze stránek, ke kterým Vašutová a kol. (2010) řadí web *Seznamka* či *Rande*, poté může začít v navazování kontaktu s ostatními. Uživatelé mají možnost hledat profily dalších osob podle různých měřítek, sledovat jejich online aktivitu aj. Kyberšikana probíhá formou útočných a ubližujících zpráv, zasíláním nevhodného obsahu, nebo si agresor založí falešný profil pod jménem oběti a napadá prostřednictvím zpráv ostatní uživatele stránek.

2.2 Typy kyberšikany

Kavalír ed. (2009) rozlišuje dva typy kyberšikany. Jedná se o přímé útoky a kyberšikanu v zastoupení. Následuje popis těchto dvou typů.

2.2.1 Přímé útoky

Kyberšikana probíhá prostřednictvím výše zmíněných nástrojů, jejichž charakteristika se nachází v kapitole *2.1 Prostředky šíření*. Řadí se k nim především SMS zprávy, emaily, sociální sítě, interaktivní hry a další. Agresoři útočí bezprostředně osobně, nemají prostředníka, který by napadení prováděl za ně. Existuje celá řada možností, jak mohou agresoři zasáhnout oběť. Následující odstavec se bude věnovat deskripci těch zásadních a nejběžnějších z nich.

Nejčastěji zasílají útočníci obětem nevhodné a zraňující SMS zprávy, emaily, nebo zprávy prostřednictvím chatu z nejrůznějších webů a aplikací. Rovněž pomocí těchto komunikačních nástrojů mohou vytvořit a dále šířit zesměšňující fotografie a video

záznamy oběti, které častokrát navíc upraví, aby jí zasáhl ještě hlouběji. K dalšímu způsobu praktikování kyberšikany prostřednictvím přímého útoku se řadí krádež hesla. Agresor zcizený účet následně využije a vydává se za jeho pravého vlastníka, kterého představuje oběť. Dále lze na internetu vytvořit hodnotící ankety zaměřené na sociální postavení jednotlivých osob nebo na jejich vzhled. Prostřednictvím těchto online hlasování agresor uráží a ponižuje vybrané jednotlivce (Kavalír ed., 2009).

2.2.2 Kyberšikana v zastoupení

Probíhá za předpokladu, kdy neútočí přímo agresor, ale pro jeho nekalou činnost si vybírá další osobu. Ta se tak neúmyslně stává jeho spolupachatelem. Tento prostředník však o záměrech útočnicka neví a podílí se tak nevědomě na trápení druhých osob. Na kyberšikanu v zastoupení se proto dle Kavalíra ed. (2009) pohlíží jako na nebezpečnější variantu.

Jako příklad tohoto typu kyberšikany uvádí Kavalír ed. (2009) zneužívání, kdy má agresor možnost nahlásit další osobu za porušování pravidel daného webu či aplikace. Po několika oznámeních ze strany agresora o potencionálních nedodržených předpisech poskytovatele dané služby může být dokonce uživatelův účet zcela smazán. Nechtěným komplicem se v tomto případě stává poskytovatel webu či aplikace. Avšak nutno podotknout, že většina z nich jsou s možností eventuálního zneužití obeznámeni a ověřují si, zda jsou upozornění o porušování pravidel oprávněná. Do role nevědomého prostředníka se může dostat i rodič oběti, když útočnick dostane oběť do takové situace, ve které je právě ona zobrazena jako ta agresivní. Rodič následně své dítě neprávem potrestá.

2.3 Protagonisté

Podkapitola se zaměřuje na aktéry kyberšikany. Jedince, kteří jsou při ní přítomni a díky nimž probíhá. Následuje charakteristika každého ze tří účastníků. První osobou je agresor, který představuje původce kyberšikany. Dalším protagonistou je oběť, na které se útočnick dopouští kyberšikany. Poslední a neméně důležitou skupinu demonstrují přihlížející osoby, které jsou svědky tohoto nebezpečného patologického jevu.

2.3.1 Agresor

Jak uvádí Kohut (2008) na vykonávání kyberšikany se může podílet pouze jedna osoba, avšak je také možné, aby ji prováděla i celá skupina. Záměr útočnicka je totožný jako u tradiční šikany – jde především o ublížení oběti různými způsoby. Podle Vašutové

a kol. (2010) se jeví u kyberšikany a obecně u agresivního chování jako velmi těžké označení agresorova chování za úmyslné, neboť je obtížné mnohokrát jednoznačně rozeznat, zda útočník škodí oběti záměrně, nebo své nevhodné jednání provádí nevědomě. Avšak digitální prostředí poskytuje agresorovi účinnější a záluďnější zbraně v podobě prostředků ICT. Jak již bylo zmíněno výše, u kyberšikany nezáleží na vzhledu útočníka, jeho věku, fyzických zdatnostech ani na sociálním postavení v dané skupině či na úspěšnosti v reálném světě. Klíčovou roli zde hrají dovednosti v oblasti ICT. Naopak se kyberšikany častokrát dopouští jedinci, kteří v reálném světě těžko navazují kontakty s druhými a jsou ve skupině málo oblíbení. Právě pro ně naskytá virtuální prostředí novou příležitost vytvořit si svou vysněnou identitu podle vlastních představ, která je té reálné značně vzdálená.

Willard (2007) uvádí, že pro agresory šikanující v kyberprostoru je typická ztráta zábran. V reálném světě by nebyli schopni takových slov a činů, neboť by byli s obětí ve fyzickém kontaktu tváří v tvář. Absence fyzického kontaktu představuje problém. Neposkytuje totiž útočící straně okamžitou viditelnou zpětnou vazbu, která by ukázala následky jejího jednání. Podle Vašutové a kol. (2010) zde dochází k tzv. *disinhibičnímu efektu*, který je podpořen možností anonymity, vzdáleností obou aktérů, časovou distancí a chybějící přítomností souhrnných smyslových vjemů. Tyto okolnosti dodávají agresorovi větší sebevědomí k provedení útoku. Rovněž Kohut (2008) konstatuje, že pro útočníka je snazší atakovat oběť, u níž nezná identitu a ani její hlas. Celkově je chování agresora v kyberprostoru surovější než v reálném světě, vytrácí se empatie.

Každý pachatel se chová ve virtuálním světě odlišně. Útočí tím způsobem, který mu je nejbližší. Někdo se skrývá, někdo si užívá pozornost ostatních. Existuje celá řada záměrů, proč útočník kyberšikanu provádí. Díky specifickému chování jednotlivých agresorů je velmi obtížné jejich zařazení do určitých skupin, avšak existuje i mnoho případů, kdy mají útočící jedinci podobný vzorec chování. Kavalír ed. (2009) rozlišuje následující čtyři typy útočníků:

1) „Pomstychtivý andílek“

Tento typ agresora je charakteristický tím, že sám sebe za agresora nepovažuje. Vnímá se jako někdo, kdo dává věci do pořádku. Stylizuje se do role zachránce, který brání sebe i ostatní před jedincem, který se ale ve skutečnosti ničeho nekalého nedopouští. Útočník ho neprávem označí za zlého – toho, kdo šikanuje. Tímto mylným

označením se nevinný jedinec stává obětí a musí snášet agresi. Častokrát tak útočníci činí, neboť oni sami byli v minulosti obětí tradiční šikany či kyberšikany, a nyní se chtějí pomstít. Brání proto své přátele, kteří jsou v jeho očích napadáni. U tohoto typu šikanujícího je důležité, aby mu bylo řečeno, že nemá smysl se pokoušet brát spravedlnost do vlastních rukou. Musí pochopit fakt, že šikana se jen stupňuje, pokud se proti ní bojuje další šikanou a zároveň se on sám musí začít vnímat jako agresor (Kavalír ed., 2009).

2) **Bažící po moci**

Již z názvu této skupiny je patrné, o co se útočníkům bude jednat. Jde především o moc. Jedinci si chtějí vydobýt autoritu. Potřebují sobě, a především ostatním dokázat svůj vliv, pomocí něhož mohou ovládat další osoby a přimět je dělat věci, které chtějí. Docílí toho na základě strachu druhých. Agresoři se většinou neobejdou bez publika, neboť čím více osob je u kyberšikany přítomno, tím větší moc oni mají. Potřebují přihlížející osoby také proto, neboť se rádi chlubí a chtějí v nich vyvolat reakci. Jestliže se jimi očekávaná reakce nedostaví, tak stupňují své útoky až do té doby, než ji získají. Tento typ šikanujícího se častokrát stává obětí tradiční šikany. Ve virtuálním světě je schopen útočit, neboť není s obětí ve fyzickém kontaktu a může se schovat za falešnou identitu. Tento pachatel si málokdy uvědomuje nevhodnost svého konání. Často využívá typu šikany v zastoupení viz podkapitola 2.2 *Typy kyberšikany*. Bývá zdatný v oblasti informačních technologií. Na základě popsané charakteristiky Kavalír ed. (2009) shledává typ agresora *Bažící po moci* jako jednoho z nejnebezpečnějších.

3) „Sprostý holky“

Kyberšikana probíhá zejména pro pachatelovu neschopnost najít si jinou formu zábavy. Nudí se, a tak si hledá činnosti, jak se zabavit. Za útoky stojí především děvčata, není výjimkou ale ani u chlapců. Kyberšikana probíhá většinou v určitých skupinách nebo je zde alespoň chystána. I u typu útočníka *Sprostý holky* je vyžadováno obecnostvo. Šikanující chtějí, aby všichni věděli, že právě oni jsou tu ti silní, kteří mají moc nad ostatními. Jsou rádi středem pozornosti. Užívají si, když k nim ostatní vzhlížejí. S kyberšikanou agresoři rychle skončují ve chvíli, kdy jim nepřináší zábavu, po které toužili (Kavalír ed., 2009).

4) Neúmyslný kyberagresor

Agresoři se dopouští kyberšikany neúmyslně. Jednají v afektu a bez uvážení následků svého chování. Mají sklony zakládat si falešné účty a komunikovat s dalšími uživateli pod smyšleným jménem. Nejčastěji tak jednají proto, neboť je to dovoleno. Nikdo jim nezakazuje, aby na internetu trávili čas a navazovali kontakt s ostatními. Druhým důvodem je fakt, že to pro ně představuje určitý druh zábavy. Často zašlou i svému příteli zprávu, kterou nemyslí vážně. Jedná z jejich strany o pouhý žert. Jenže druhá strana obdrží zprávu pod cizím jménem. Neví tedy, kdo je jejím skutečným odesílatelem a nerozklíčuje, že se jedná o legraci ze strany jejího přítele. Obvykle kyberagresor jedná individuálně a je zaskočen, když ho někdo nařkne z praktikování kyberšikany (Kavalír ed., 2009).

2.3.2 Oběť

Představuje jedince, který se stal objektem agrese někoho jiného. Kyberšikana je specifická tím, že se uskutečňuje na dálku. Díky ní se smazávají fyzické zdatnosti a sociální postavení ve společnosti, tudíž může zasáhnout každého. Tournier (1995) podporuje tuto tezi tvrzením, že podle něj je jakýkoli člověk uvnitř slabý ve chvíli, kdy se obává odhalení jeho vnitřní slabosti, kterou si nepochybně každý v sobě neseme. Existují však dva typy odpovědí, jak na tuto nepříjemnou situaci reagovat. Tou první je silná odpověď, kdy jedinec reaguje velmi sebevědomě až agresivně. Snaží se v ostatních vyvolat strach. Ve skutečnosti se ale jedná o jakousi masku, za kterou dotyčný schovává své strachy a obavy. Oproti tomu slabá odpověď v jedinci navodí pocity méněcennosti a nevidí ze situace jiné východisko než uznání svých slabostí. Tím nad nimi druhá strana získá převahu. Ti slabší uvěří v sílu potencionálně silnějších jedinců. Avšak dále již nevidí, že ti mocnější ve skutečnosti tak silní nejsou a jen si dokazují právě prostřednictvím slabších osob svoji moc a upevňují si společenské postavení.

Oběť se jedinec stane buď cíleně, nebo zcela náhodně, kdy si agresor například vybere náhodné telefonní číslo a začne druhou stranu obtěžovat telefonáty či SMS zprávami. Určitým ukazatelem náchylnosti k tomu, aby se jedinec stal obětí kyberšikany, je jeho užívání prostředků ICT. U jedinců, kteří využívají zejména sociální sítě a jsou na nich aktivní denně, existuje mnohem větší předpoklad, že se stanou terčem kyberagresora. Dále se lze podle Vašutové a kol. (2010) domnívat, že většina obětí kyberšikany nemá příliš mnoho dovedností v používání komunikačních technologií, což zapříčiní jejich nezodpovědné chování v kyberprostoru, kdy například sdílejí s ostatními

uživateli své citlivé osobní údaje, nevhodné fotografie apod. Willard (2007) jako další faktor zvyšující pravděpodobnost stát se obětí šikany v internetovém prostředí vidí hledání pochopení, přijetí a pozornosti. Tyto aspekty, zejména dospívající hledají v online komunitách, kde se střetávají jedinci se sebepoškozujícími sklony, rizikovým sexuálním chováním nebo vyhledávají extremistické skupiny či gangy. Kyberšikana je častokrát uskutečňována na základě odlišných sociálně kulturních měřítek, ke kterým se řadí lidská rasa, religionistické otázky, fyzický vzhled apod. Mnoho výzkumů se zabíralo otázkou, zda se obětí kyberšikany stávají více dívky či chlapci. Došly k totožnému výsledku, kdy tato problematika postihuje častěji dívky.

Nejvíce zasaženou skupinu, u které probíhá kyberšikana, představují děti a dospívající. Právě oni tráví na svých komunikačních zařízeních nejvíce času. Když se nacházejí v útočící pozici, mohou si za svůj cíl vybírat i dospělé osoby, především učitele a rodiče. Dostat se jako učitel do pozice šikanovaného není příliš složité. Žáci a studenti prožívají období dospívání, kdy vyhledávají především zábavu a tu jim školní povinnosti neposkytují. Právě na učiteli je, aby žáky a studenty usměrňoval, hodnotil je slovně či známkou a nabádal je k plnění oněch nudných úkolů. Vyučující tedy pro ně představuje jakéhosi pedanta, který jim znemožňuje zábavu a okrádá je o čas, který by jistě trávili jinde než ve školském zařízení. Útok na pedagoga může být jen jednorázovou záležitostí, za níž se nenachází žádný specifický záměr. Žák tak může činit pouze z legrace, aby pobavil ostatní. Jako příklad uvádí Čech a Zvoníčková (2017) nahrávání vyučujícího, jak zakopne nebo ho žáci vyfotografují, když má zašpiněné oblečení. Pořízený materiál se poté mezi žáky nepřetržitě šíří a může se dostat i mimo území dané školy. Cílem není ublížit, ale pobavit se. Dokonce se častokrát stává, že se i sám napadený materiál zasměje. Avšak na druhou stranu mohou tak činit žáci zcela záměrně, kdy se i z této na první pohled zábavné situace, může později stát učitelova noční můra, která přesahuje do jeho osobního života. Důvodů, proč tak žáci činí existuje celá řada. Nejčastějším motivem je žáková domněnka, že její daný pedagog nemá rád, neprávem mu učitel křivdí a cítí se znevýhodněn oproti ostatním spolužákům, kdy je například vyučujícím často vyvoláván ke zkoušení nebo na něj aplikuje přísnější hodnocení. Jako další důvody pro šikana a kyberšikana mohou být neopětované city učitele, nebo osobní antipatie žáka a vyučujícího. Kyberšikana, jejímž původcem je dítě, které napadá učitele, je méně častou formou útoku než tradiční šikana.

Druhou dospělou osobu, která se stává obětí kyberšikany, jejímž původcem je dítě, představuje rodič. Děti často hrají online hry, ve kterých je potřeba dokoupit určité doplňky, které se jim líbí nebo jsou zapotřebí, aby se dostaly do vyššího levelu apod. Toto vybavení lze zakoupit pomocí platební karty, kterou dítě vezme bez vědomí rodičů a vytoužené doplňky ke hře si samo zaplatí. Rovněž se stává, že si rodič nechává uloženou platební kartu na svém počítači či telefonu, čehož ratolest využije a koupí si, co se mu zachce (Čech a Zvoníčková, 2017).

V neposlední řadě je podstatné zmínit dopady kyberšikany, které pro oběť ze všech aktérů představují největší újmu. Jako krátkodobé důsledky Černá a kol. (2013) shledávají pocity bezmoci, strachu, vzteku, smutku, sebeobviňování a pláče. V této fázi bezprostředně po útoku se jedná o psychické dopady. Pokud útoky nepřestávají, může nastat další fáze, která zahrnuje přetrvávající dozvuky. K nim se řadí kromě postižení psychického i zasažení fyzické stránky jedince a jeho chování. Negativní emoční dopady se v této fázi stupňují a prohlubují. Dochází k pocitům úzkosti, osamění a objevuje se i deprese. K fyzickým přetrvávajícím dopadům se řadí psychosomatické problémy jako jsou žaludeční potíže, nespavost, migrény apod. Tyto obtíže často u jedince zapříčiní sníženou míru soustředění, což konkrétně u žáka může vést ke zhoršenému prospěchu ve škole. Změny v chování se mohou projevat různým způsobem. Časté jsou spory s blízkými osobami. Jedinec se snaží se svou velmi emočně náročnou situací vypořádat, hledá z ní únik a chce se jí zbavit. Proto nejsou výjimkou ani projevy agrese, slovní a fyzické napadání, devastace věcí, a dokonce i užívání návykových látek. Napadený rovněž v některých případech omezí čas strávený na mobilním telefonu, neboť se chce vyhnout prostředí, kde je mu ubližováno. V posledním stupni se jedná o dlouhotrvající až stálé následky šikany. Ty u oběti přetrvávají ještě dlouhou dobu po skončení šikanování. Dochází zde ke snižování sebehodnocení a sebedůvěry, narušení vztahů s okolím, sebeobviňování. V krajních případech se může jedinec sebepoškozovat nebo dokonce spáchat sebevraždu. Velmi důležité je v této fázi vyhledání specialisty, především psychologa či psychiatra, který dítěti poskytne adekvátní pomoc.

2.3.3 Publikum

K publiku kyberšikany se řadí dva typy skupin. Do první skupiny spadají osoby, které kyberšikaně přihlížejí. Divák v této situaci reprezentuje pasivního účastníka, který aktu kyberšikany pouze přihlíží. Nerozšiřuje nevhodný obsah dále. V porovnání s tradiční šikanou má kyberšikana předpoklad k mnohem početnějšímu publiku. Svědkem útoků se v online světě může stát každý, kdo používá internet. Jelikož jsou internetové služby lidmi využívány globálně, připojit se je možné téměř odkudkoliv, z nejrůznějších koutků světa. Z důvodu absence fyzického kontaktu v reálném světě, může mít kyberšikana několiknásobně vyšší počet přihlížejících osob, který v ojedinělých případech dokáže atakovat až milióny lidí. Ve většině situací diváci proti kyberšikaně nijak nezakročí, neboť nemají potřebné informace, jak by měli v takovém případě správně jednat. Proto jim toto nevhodné chování nepřijde ničím zvláštní a berou ho jako běžný prvek svého života (Vašutová a kol., 2010).

Krejčí (2010) charakterizuje jedince spadající do druhé skupiny jako nebezpečnější, neboť ubližující materiály sdílejí s dalšími uživateli a stávají se tzv. šířiteli kyberšikany. Tito jedinci se tak vědomě či nevědomě zapojují do průběhu kyberšikany. Kvůli jejich činnosti šíření (rozesílání odkazů, kde se kyberšikana objevila apod.) mezi ostatní jedince, narůstá i počet diváků a dalších případných šířitelů, kteří opět rozešlou kompromitující obsah. Ten uvidí stále více lidí. Jedná se tedy o začarovaný kruh. Díky tomuto nekončícímu rozesílání je oběť atakována mnohem větším počtem osob a je jí tím způsobena ještě větší újma než od primárního agresora. Proto se tyto osoby stávají sekundárními útočníky. Z pasivně přihlížejících jedinců se v ten okamžik stávají aktivními účastníky. Vašutová a kol. (2010) dodávají, že dalšímu šíření navíc napomáhá skutečnost, kdy se kompromitující materiál může objevit i po několika letech od počátečního útoku. Díky tomu se dostane k novým osobám, ze kterých se mohou stát taktéž šířitelé. Následně se počet osob, které spatřily zraňující materiál opět zvýší. Ze získaných poznatků vyplývá, že kyberšikana má pro své šíření mnohonásobně vyšší předpoklad než tradiční šikana.

2.4 Formy kyberšikany

Jedná se o techniky, pomocí nichž je kyberšikana prováděna. Přesné odlišení jednotlivých forem není snadné, neboť jsou díky neustálému technologickému pokroku vzájemně propojeny. K formám kyberšikany spadají podle většiny autorů následující činnosti: impersonace a krádež hesla (hacking), flaming, vyloučení neboli ostrakizace, kyberharašení a kyberstalking, kybergrooming, sexting, hoax, spam a počítačový virus, pomlouvání, happy slapping a phishing.

a) Impersonace a krádež hesla (hacking)

Impersonace představuje situaci, kdy se určitý jedinec vydává za někoho jiného. V případě kyberšikany je to útočník, který se skrývá za identitu oběti. Tuto nežádoucí činnost provádí různými způsoby, k nimž se řadí například vytvoření falešného profilu, kdy agresor odcizí z profilu oběti její osobní údaje včetně fotografií. Následně nepatřičně komunikuje s jejími kontakty, což oběti způsobí velké nepříjemnosti. Pokud nedojde k řádnému vysvětlení situace, tak tato agresorova činnost může výrazně narušit vztahy oběti v reálném světě (Černá a kol., 2013).

Další, a ještě zákeřnější způsob odcizení identity je krádež hesla neboli hacking. Oběť může sdělit pachateli heslo od svého účtu dobrovolně za účelem zkontrolování e-mailové schránky či jako stvrzení jejich přátelství. Druhá strana důvěry zneužije a začne útočit přímo pomocí oficiálního účtu oběti. Černá a kol. (2013) upozorňuje na fakt, že sdílení hesel mezi dospívajícími je poměrně běžné. Proto je snadné impersonaci uskutečnit. Druhý případ prezentují Brdová a Traxler (2014), kdy oběť netuší, kdo za zcizením hesla stojí, neboť nikomu své heslo nesdělila. Útočník napadne cizí účet nečekaně a začne jednat pod jménem oběti se záměrem ji poškodit. Avšak hacking nemusí pokaždé představovat protizákonnou akci. Tomu je tak tehdy, když se jedinec obrátí na někoho jiného s požadavkem nalezení nedostatků v jeho zabezpečovacím systému. Cílem osoby, která napadne systém, tedy není druhé straně uškodit, nýbrž pomoci. Tato služba bývá často i peněžně ohodnocena.

b) Flaming

Černá a kol. (2013) uvádí, že termín *flaming* v předkladu znamená hoření. Označuje bouřlivou hádku mezi dvěma či více uživateli ve virtuálním prostoru. Název je odvozen od anglického slova *flame*, což označuje plamen. V doslovném překladu se tedy jedná o plamennou výměnu stanovisek zúčastněných stran. Pokud je daná výměna

názorů delšího trvání, nese označení *flame war*, v překladu válka plamenů. Burdová a Traxler (2014) popisují techniky, kterými agresor útočí na oběť. Jedná se především o urážlivé a zesměšňující příspěvky na účet oběti, které nejčastěji pachatel vkládá na veřejná diskusní fóra a sociální sítě. Rovněž jí může zasílat zraňující zprávy přímo do soukromého chatu či emailu. Ve většině případů útoky postupně zesilují. Mnohdy stojí za útočnickovým motivem jeho odlišný názor oproti oběti na dané téma. Agresor zastává stanovisko, že pouze jeho názor je ten jediný správný, proto se uchyluje k napadání a snaží se oběť přebít svými argumenty. Ty obsahují nadávky, vyhrožování, zesměšňování či jiné nevhodné techniky. Čech a Zvoníčková (2017) konstatují, že flaming je nejfrekventovanější u žáků třetích až sedmých ročníků základních škol.

c) **Vyloučení (ostrakizace)**

Uskutečňuje se v případě, kdy jedinec odstraní oběť ze svých kontaktů ve virtuálním světě. Může si ji odstranit z přátel, vyloučit její profil ze skupiny online hry, blogu apod. Vyloučení neboli ostrakismus může ve vyloučeném jedinci vyvolat silné negativní emoce, kdy se cítí nechtěný, zrazený nebo zklamaný. Nutno podotknout, že tento citový stav nastává především u mladých lidí, kteří mají potřebu někam patřit – být součástí skupiny (Vašutová a kol., 2010).

d) **Kyberharašení a kyberstalking**

Obě formy spolu úzce souvisí. V mnoha případech je obtížné jejich odlišení. Při kyberharašení agresorovo obtěžování zahrnuje nevyžádané nebo vyhrožující SMS zprávy, chaty či neustálé prozvánění oběti. Oproti flamingu je ale komunikace jednostranná, pouze z iniciativy útočnicka. Napadená strana se naopak snaží kontakt ukončit. U kyberharašení se více než u kyberstalkingu stává, že se obě strany v reálném světě neznají. Oběť si hledá nové přátele, přičemž netuší, že zdánlivě nevinná konverzace může přerůst v něco velmi nepříjemného (Černá a kol., 2013).

V případě kyberstalkingu jde o pronásledování ve virtuálním světě. Agresor oběť obtěžuje různými technikami totožnými jako u kyberharašení. Tyto techniky gradují, opakují se a jsou dlouhodobějšího charakteru než u kyberharašení. Mohou vyústit až do fyzického útoku. Nejen, že při kyberharašení i kyberstalkingu dochází ke ztrátě soukromí a osobních údajů oběti, navíc se necítí bezpečně. Pocit bezpečí se řadí k základním lidským potřebám. V Maslowově pyramidě obsazuje tato potřeba druhé místo, je tedy pro člověka velmi důležitá. Burdová a Traxler (2014) dále upozorňují, že

pocit ztráty bezpečí, zejména u dětí a mladistvých, může vést k psychickým problémům, které například zahrnují i zhoršený prospěch ve škole. U kyberstalkingu častokrát napadený útočníka zná, neboť s ním byl již v minulosti v kontaktu. Může se jednat o bývalého manžela, partnera či kamaráda, který se nesmířil s ukončením vztahu či nezájmem, a proto neustále oběť kontaktuje a usiluje o její přízeň. Pokud zasažený agresora nezná, nejspíše si ho útočící strana vyhledala náhodně na internetu. Stalkera je těžké odhalit, neboť se většinou jedná o člověka, jehož okolí ho vnímá v reálném světě jako slušného. Proto je těžké označit danou osobu, která se dopouští kyberstalkingu, za pachatele.

e) **Kybergrooming**

Řadí se k jednomu z nejnebezpečnějších internetových úkazů posledních let. Prvotním cílem kyberagresorů je získání si důvěry oběti v online světě a následné osobní setkání v realitě. Pokud dojde ke schůzce, predátor může oběť fyzicky napadnout, sexuálně ji zneužít, využít ji pro dětskou pornografii apod. Kybergrooming představuje určitý druh psychické manipulace založené na komunikaci prostřednictvím prostředků ICT. Dále ve své studii Kopecký (2010) uvádí, že se oběťmi stávají nejčastěji děti a mladiství okolo 11–17 věku.

f) **Sexting**

Čech a Zvoníčková (2017) konstatují, že sexting může v některých případech úzce souviset s kybergroomingem, neboť se při něm často stává nástrojem vydírání. Jak uvádí Eckertová a Dočekal (2013) pojem *sexting* je složený ze slov sex a texting. Jedná se o zasílání či umístění fotografií, videozáznamů nebo textů se sexuálním a erotickým obsahem pomocí prostředků ICT. Tento obsah rozesílá a umisťuje sama oběť. V případě zasílání soukromých zpráv se domnívá, že jejich obsah je spatřen pouze příjemcem dané zprávy. Jenže ten důvěry zneužije a intimní fotografii či videozáznam rozešle dál. V případě nezletilosti oběti dochází k šíření pornografie dětí a mladistvých, což je protizákonné. Dále má jedinec možnost umístit materiál na internet, nejčastěji na sociální síť. Mnohdy ani oběť příjemce nezná. Materiál mu pošle, neboť ji za to pachatel nabídne finanční odměnu. Sexting se nejvíce odehrává mezi vrstevnickými skupinami mladistvých.

g) **Hoax**

V překladu podvod, představuje klamavou zprávu, která se šíří na internetu nejčastěji prostřednictvím e-mailové schránky. Obsah zprávy je lživý a snaží se v člověku vyvolat různé emoce, a to především strach. Mezi nejrozšířenější hoaxy patří varování, že byl recipientův počítač napaden virem. K dalším typům častých virtuálních podvodů se řadí řetězové zprávy. Jejich cílem je oslovení co největšího počtu uživatelů, proto v každé této zprávě stojí, aby ji daný příjemce rozeslal dalším uživatelům. Riziko hoaxů spočívá zejména v jejich moci uvést jedince do stavu, kdy podvodné zprávě uvěří. To zapříčiní, že poté může žít ve strachu a necítit se bezpečně. Navíc může hoax šířit dále mezi své kontakty, čímž nejen že může vyvolat paniku, ale také nevědomě sdílí emailové adresy ostatních, kteří obdrželi podvodnou zprávu před ním (Burdová a Traxler, 2014).

h) **Spam a počítačový virus**

Jako spam se označuje nevyžádaná zpráva, která se šíří díky elektronické poště. Adresát nemá o tuto zprávu zájem. Nejčastějším obsahem spamů bývají reklamní sdělení, kterých může přijít za jeden den i stovky. Jejich cílem je oslovení co možná největšího počtu uživatelů. Spamy firmy používají, neboť jde o velmi levný typ reklamy. Je důležité spamy filtrovat, což dnešní emailové schránky umožňují. Pokud osobu obsah zprávy zaujme, neměla by i přes to spam otevírat, ale vyhledat si informace o dané věci v prohlížeči internetu. Měla by tak učinit z toho důvodu, neboť spamy mohou obsahovat nebezpečné počítačové viry (Čech a Zvoníčková, 2017).

Virus představuje počítačový program, jenž má schopnost napojit se na jiný cizí program a dále se zde rozšiřovat. Navíc je schopný ničivé činnosti, která například omezuje výkon napadeného počítače, získává z něj osobní informace, dokáže zpomalit jeho internetovou síť apod. (Vašutová a kol., 2010).

i) **Pomlouvání**

U této techniky je podstatné, že oběť není přímým adresátem ubližujících informací, které se jí týkají. Dozvídá se o nich až od další strany, v případě kyberšikany od jiného uživatele či přímo spatří nevhodný materiál na internetu. Při pomlouvání agresor zveřejňuje zvukový, grafický či písemný obsah, který může být nepravdivý, urážející, zesměšňující aj. Zvláštní skupinu tvoří fotomontáže, na kterých je zachycena oběť. Útočník fotomontáž zhotoví a následně rozešle dále. Fotomontáže často mají za cíl napadeného zesměšnit, nebo obsahují sexuální tematiku (Vašutová a kol., 2010).

j) **Happy slapping**

Vašutová a kol. (2010) sdělují, že do češtiny by se tato technika dala přeložit jako veselé fackování. Nejprve je oběť natočena v nějaké nepříjemné situaci. Může být ponižována, nebo i fyzicky napadena. Následně je natočený obsah vložen pachatelem na internet, kde se dále šíří a ostatní uživatelé se baví na účet oběti. Černá a kol. (2013) upozorňují na původ této techniky. Zrodila se ve Velké Británii, kde byl v metru natočen náhodný cestující, který byl fyzicky napaden skupinou mladistvých. Útok byl proveden pomocí fackování. Na základě toho vznikl název této techniky, neboť *to slap* znamená v angličtině fackovat. Videozáznam s napadením byl poté umístěn na internet.

k) **Phishing**

V rámci phishingu je oběť okradena o cenná data a informace. Mezi ně se řadí například rozklíčování hesel od různých účtů včetně toho bankovního. Kyberagresor může také napadnout profil oběti nebo jeho internetovou stránku, kterou je schopný dokonce celou vymazat. Odstranění webové stránky či profilu na sociální síti může pro oběť představovat velkou emoční újmu, neboť na jejich budování strávila velké množství času a může přijít o důležité kontakty (Čech a Zvoníčková, 2017).

2.5 Prevence a intervence kyberšikan u žáků základních škol

Základním pilířem v obraně proti kyberšikaně je dostatečná informovanost žáků na základních školách o jejich hrozbách. Přesně daný postup, jak se ochránit před kyberšikanou, neexistuje. Avšak je velmi důležité, aby byli žáci druhého stupně s tímto patologickým jevem dostatečně obeznámeni. Právě oni totiž spadají do skupiny, kde se kyberšikana nejčastěji vyskytuje. Díky včasnému opatření, kdy vyučující žáky s tímto tématem seznámí, se zvyšuje pravděpodobnost, že se žáci tohoto ubližujícího chování v budoucnu nedopustí. Pokud již k šikanování dojde, budou vědět, jak postupovat a kde mají vyhledat pomoc (Vašutová a kol., 2010).

Kitliňská (In Vašutová a kol., 2010) upozorňuje, že díky neustálému pokroku v oblasti ICT posledních let, zažívá právě i kyberšikana expanzi, proto je důležité více než kdy jindy vědět, jak s ní bojovat a znát její charakteristiky. Avšak jak uvádí Krejčí (2010) vývoj technologií představuje pro společnost jistě přínos, záleží pouze na lidstvu, jak s ním nakládá dál. Proto určité osobě mohou být technologie přínosem, kdežto jiné zátěží. Dále nabádá k podstatnému uvědomění si, že informační a komunikační

technologie nejsou samy o sobě ničím špatným, nepředstavují zbraně, nýbrž pouhé nástroje. Na každém jedinci poté záleží, za jakým účelem tyto nástroje využívá.

Pokud se dítě dostane do situace, kdy je šikanováno, podstatnou roli hraje vybudovaná důvěra v jiné osobě. V řešení kyberšikany je klíčové, aby se dítě svěřilo nejbližšímu dospělému, nejčastěji právě vychovávajícímu (rodiči) či oblíbenému učiteli. Dospělý jedinec mu následně s nepříjemnou situací pomůže. Ve výzkumu Hinduji a Patchin (2007) odpovědělo přes 40 % respondentů, kteří se stali obětmi šikany, že se nesvěřili se svým problémem nikomu. A pouze 14 % dotázaných odpovědělo, že svoji situaci sdělilo dospělé osobě. Tyto výsledky jsou alarmující, neboť většina dětí a mladistvých se s tímto problémem neumějí sami vypořádat. Proto je velmi podstatná prevence a důvěra (Vašutová a kol., 2010).

Jednotlivé kroky, jak se obecně bránit v případě napadení kyberagresorem, formuluje Kavalír ed. (2009) následovně:

- 1. krok:** ukončení komunikace s útočníkem,
- 2. krok:** zablokování agresorova účtu,
- 3. krok:** oznámení útoku důvěryhodnému jedinci (v případě dětí dospělé osobě),
- 4. krok:** zachování důkazů,
- 5. krok:** vyhledání pomoci, když není problém vyřešen – psycholog, policie.

Dále uvádí dva kroky, které se již netýkají oběti. V šestém a v sedmém kroku nabádá všechny jedince, aby byli všímaví a oběti kyberšikany projevíli svou podporu. Pokud ví o někom, kdo si kyberšikanou prochází, mají mu pomoci, nebýt pouhým divákem. Tento pasivní přístup z nich činí spoluvíníky.

Vašutová a kol. (2010) shledává dva činitele jako ty nejdůležitější při prevenci a řešení kyberšikany ve školním prostředí. Prvního představuje rodina a druhého činitele škola. Jak ale upozorňuje Hinduja a Patchin (2009) při boji s kyberšikanou jsou podstatnými osobami i policisté, samotné děti a na národní úrovni rovněž politici.

2.5.1 Rodina

Rodina, a to především rodič, spadá také do skupiny, jež nese odpovědnost za neinformovanost svých dětí o kyberšikaně. Sami rodiče se totiž nedostatečně zajímají o nástrahy, které technologie naskýtají. Svým dětem následně ani nemohou nastavit potřebná pravidla a předat doporučení, jak v prostředí internetu jednat. Dnešní generace dětí a mladistvých má v online světě značný náskok oproti generacím předchozím. Je tomu tak proto, neboť technologie zažívají výrazný rozvoj zejména v posledních dvaceti letech. Jenže se jedná o dobu, kdy byla většina nynějších rodičů ve školách, které ještě neměli možnost nabízet žákům ve vyučování počítačovou gramotnost. Školství nemělo potřebné prostředky k výuce informatiky. Oproti tomu mají děti posledních generací výhodu, neboť se nachází ve vývojové fázi života, kde jde učení se novým poznatkům a dovednostem o mnohem lépe než poté v dospělosti. Děti a dospívající jsou tak často zdatnější v oblasti ICT než jejich rodiče. Ti navíc právě kvůli neznalosti a převaze dovedností dítěte ve virtuálním světě, zde nemohou jejich činnost dostatečně regulovat (Sak a kol., 2007).

Rodiče obecně nemají povědomí o činnostech jejich dětí na elektronických zařízeních. K hlavním důvodům, proč tomu tak je, patří výše zmíněná nedostačující informovanost rodičů v oboru a nedostatek času na věnování se svým potomkům. Ke snazší kontrole dětí rodičům nepomáhá ani skutečnost, že dítě může používat elektronické zařízení mimo jejich dosah, v případě mobilního telefonu kdekoliv se mu zachce. Další problém v prevenci proti kyberšikaně představuje stále snazší dostupnost dětí k zařízením. V dnešní době se stávají zejména mobilní telefony díky nízké ceně velmi dostupným zbožím pro všechny rodiny (Vašutová a kol., 2010).

Krejčí (2010) je přesvědčena, že v obraně proti kyberšikaně hrají zásadní roli informace o tomto jevu. Je velmi důležité vědět, co pojem kyberšikana znamená, znát její projevy, umět jednat a vyhledat adekvátní pomoc, pokud se jedinec stane její obětí apod. Klíčem k úspěchu je prevence kyberšikany. S tou je podstatné začít ihned, jakmile rodič pořídí potomkovi mobilní telefon nebo jiné zařízení, které umožňuje komunikaci ve virtuálním světě. Dále je žádoucí, aby se na prevenci následně podíleli všichni výše zmínění činitelé, ke kterým se řadí kromě rodiny také škola a celá společnost.

Právě rodina má být první sociální skupinou, kde se dítě o kyberšikaně dozví. Vašutová a kol. (2010) upozorňuje na program, jehož idejí je „začít spolu“. Tím je

v tomto případě myšlena kooperace mezi rodičem a dítětem. Idea je založena na vizi, kde se vychovávající učí společně s dítětem něčemu novému. Tento přístup se dá aplikovat právě na prevenci kyberšikany, kdy se rodič vzdělává v oblasti ICT současně se svým dítětem. Oba tedy jsou následně na stejné dovednostní úrovni a znají nástrahy internetu. Kavalír ed. (2009) uvádí nejpodstatnější preventivní opatření v rámci rodiny. Využívá se tzv. smlouva o používání internetu. Jde o pakt mezi dítětem a rodičem, kde se obě strany zavazují k plnění jeho obsahu. Ve smlouvě se nachází předpisy, jak má dítě vystupovat ve virtuálním prostředí. Rovněž obsahuje pravidla i pro rodiče jako například bezdůvodné narušování soukromí potomka aj. Neefektivnější řešení, jak docílit toho, aby mělo dítě stále pravidla před sebou a nutilo jej je dodržovat, je jejich vyvěšení na místo, kde se nejčastěji připojuje online, např. v jeho pokoji vedle počítače.

2.5.2 Škola

Prevence kyberšikany se od prevence tradiční šikany ve školním prostředí příliš neliší. Vašutová a kol. (2010) zpracovali činnosti, které jsou podstatné, aby učitelé praktikovali k prevenci kyberšikany ve školním prostředí:

- Posilování empatie žáků – zejména citlivosti a ohleduplnosti,
- zlepšování atmosféry ve třídě – například pomocí projektových dní či skupinové práce,
- vedení žáků k úctě a respektu k druhým osobám,
- pozitivní zpětná vazba – vyhýbat se negaci ve větě,
- vytváření kvalitních vztahů mezi učiteli a žáky – nejpodstatnější je vybudování si důvěry.

Klíčové je obeznámení žáků s pojmem kyberšikana a jejím přesným vymezením. Jako vhodný postup se jeví demonstrace případů ze skutečného života, v nichž kyberšikana proběhla. Reálné situace v žácích vyvolají emoce. Také si uvědomí, že se obětí kyberšikany může stát kdokoliv, i oni sami. Stejně jako žáci, tak i učitelé musí být informováni o agresi ve virtuálním světě. Lze to zajistit pomocí porad učitelského sboru, které budu zaměřeny na bezpečnost mládeže na internetu. Vedení školy má možnost pozvat na setkání specialistu. Ten jim o tomto tématu poskytne informace a sdělí jim výsledky aktuálních výzkumů apod. Důležitou roli také představuje metodik prevence a školní psycholog. Ti jsou vyškoleni a mají cenné zkušenosti, které je žádoucí, aby předávali svým kolegům. V současné době je možné dojednat odborné semináře,

ve kterých zkušenosti lektorů přijdou na danou školu a seznámí kantory s problematikou kyberšikany (Vašutová a kol., 2010).

Kyberšikana se uskutečňuje zejména mimo území školy. Proto vyvstává otázka, kdy se mají do řešení kyberšikany zapojit učitelé. Kolář (2011) upozorňuje, že by měli jednat vždy, pokud se o tomto patologickém jevu doslechnou. Liší se pouze úroveň jejich pomoci, u které záleží, koho kyberšikana postihuje. V prvním případě se jedná o situaci, kdy kyberšikana probíhá mezi žáky dané školy. Zde musí učitelé vždy ihned zasáhnout a začít situaci řešit. Obeznamí s nevhodným chováním školního metodika prevence, který celou záležitost odborně posoudí a určí stádium a formu šikanování. Na základě závažnosti šikany, buď škola přizve k řešení dalšího odborníka, nebo problém vyřeší sama. Záleží zcela na školském zařízení, zda zvolí kázeňské postihy pro útočnicka a jakého budou případně rozsahu.

Kolář (2011, s. 180) vytvořil obecný postup, jak si počínat v řešení šikany ve školním prostředí. Lze ho aplikovat rovněž na kyberšikanu.

Tab. 1: Základní scénář pro obyčejnou počítačovou šikanu

1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany
2. Rozhovor s informátory a oběťmi
3. Nalezení vhodných svědků
4. Individuální rozhovory se svědky
5. Ochrana oběti
6. Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru a) Rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směrování k metodě usmíření) b) Rozhovor s agresory (směrování k metodě vnějšího nátlaku)
7. Realizace vhodné metody a) Metoda usmíření b) Metoda vnějšího nátlaku (výchovní pohovor nebo výchovní komise)
8. Třídní hodina a) Efekt metody usmíření b) Oznámení o potrestání agresorů
9. Rozhovor s rodiči obětí
10. Třídní schůzka
11. Práce s celou třídou

Pokud kyberšikana probíhá mimo území školy, kdy útočník není jejím žákem, učitel nemá pravomoci ji přímo řešit. Agresora nelze ve většině případech nijak potrestat. Jestliže je učitel přesvědčen o protizákonném jednání, měl by navštívit právníka. Kantor podpoří šikanovaného žáka, udělí mu rady, jak má postupovat, aby nebyl kyberagresorem dále obtěžován, obeznámí ho s důležitostmi uchování důkazů a nasměruje ho na organizace, které mu pomohou problém dále řešit, např. Policie ČR, Linka bezpečí, pedagogicko-psychologická poradna apod. (Kolář, 2011).

V současné době existuje řada organizací, které navozují spolupráci mezi výše zmíněnými aktéry a poskytují jim pomoc. Uvedeme pouze ty klíčové. K těm se řadí Policie České republiky. Organizace poskytuje prevenci a intervenci v oblasti kybernetické a tradiční šikany. Školy mají možnost pozvat si policistu se specializací, který žáky poučí o dané problematice. Rovněž se Policie ČR podílí na řešení nahlášených případů kyberšikany. Vašutová a kol. (2010) dále popisuje projekt E-bezpečí (www.e-bezpeci.cz), který se na kyberšikanu zaměřuje komplexně. Vznikl pod záštitou Univerzity Palackého v Olomouci. Nabízí prevenci, vzdělávání, intervenci, provádí různé výzkumy a zasazuje se o osvětu šikany ve virtuálním prostředí. Nezaměřuje se pouze na žáky a studenty, ale na nejrůznější skupiny od vzdělávání pedagogů, rodičů, policistů, psychologů a psychiatrů až po seniory. Proškolení odborníci pořádají terénní akce, při kterých vzdělávají publikum a šíří potřebné informace o nástrahách prostředků ICT. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace PdF UP (www.prvok.upol.cz) navazuje na projekt E-bezpečí. Tento projekt se zaměřuje především na prevenci kyberšikany u dětí. Kromě vzdělávání žáků a studentů poskytuje své služby i veřejnosti nebo Policii ČR. Dále se podílí na tvorbě preventivních programů škol a provádí zde výzkumnou činnost. S projektem E-bezpečí také souvisí další projekt s názvem E-Nebezpečí (www.e-nebezpeci.cz). Cílí na učitele, kterým poskytuje vzdělávací aktivity zaměřené na prohloubení jejich znalostí o rizikovosti informačních a komunikačních technologií. Projekt Minimalizace šikany (www.minimalizacesikany.cz) je zaměřen na šikanu ve školním prostředí. Primárním cílem projektu je poukázání na možné činnosti, které pomohou snížit výskyt šikany ve školských zařízeních. Z organizací kromě policie, které se zaměřují zejména na pomoc obětem, stojí za zmínku Linka bezpečí (www.linkabezpeci.cz). Na ni má jedinec možnost se obrátit kdykoliv, je k dispozici dvacet čtyři hodin denně. Navázat spojení s proškolenými odborníky lze buď telefonicky na čísle 116 111, prostřednictvím chatu na webových stránkách či e-mailem. Svě služby

nabízí dětem a mladistvým do dvaceti šesti let, kteří se ocitnou v nesnázích a potřebují se někomu svěřit. Rovněž se zaměřují na prevenci v péči o duševní zdraví. Školská zařízení a sportovní týmy navštěvují konzultanti, kteří poskytují žákům a studentům informace, jak postupovat při řešení problémů (Vašutová a kol., 2010).

2.6 Diagnostika kyberšikany u žáků základních škol

Z dospělých jedinců tráví rodiče a učitelé s dětmi nejvíce času. Znájí je nejlépe, proto je třeba věnovat zvýšenou pozornost náhlé změně jejich chování. Nemusí se jednat o nic závažného, i přes to je podstatné navázat s dítětem komunikaci a snažit se mu pomoci. Avšak ve většině případech si dítě prochází těžkým obdobím, ke kterému se rozhodně šikana či kyberšikana řadí. Existuje řada typických znaků chování dítěte, které ukazují, že je dítěti ubližováno či naopak ono samo někoho poškozuje (Kavalír ed., 2009).

Mezi nepřímé znaky, které lze zpozorovat u dítěte, které je šikanované ve virtuálním prostředí Kavalír ed. (2009) řadí následující: náhlý nezáměr o elektronické prostředky, časté změny chování a nálady, psychosomatické potíže jako je bolest břicha nebo hlavy ráno před odchodem do školy, nervozita při čtení e-mailů nebo SMS zpráv, strach chodit do školy, neochota sdělit autoritě, co dělá na svém digitálním zařízení, vyhýbání se přátelům a rodině, záškoláctví, zhoršený prospěch ve škole, apatičnost, vylekanost, nebo naopak projevy agrese, poruchy soustředění, problémy se spánkem, noční můry. Jako přímé signály, které lze spatřit u šikanovaného jsou nadávky, ponižování, nevhodné vtipy na účet oběti, krádež a poškozování osobních věcí, omezování svobody, bití aj.

K nepřímým ukazatelům, kdy je naopak dítě v roli agresora řadí: okamžité vypínání elektronického zařízení v přítomnosti autorit, trávení velkého množství času nad obrazovkou, zejména v noci, přichází vztek a rozčílení, když je mu zamezen přístup k internetu, přehnaný smích u obrazovky zařízení ICT, neochota sdělit informace o činnosti ve virtuálním prostředí dospělému, používání několika různých online účtů, které nemusí ani útočníkovi patřit (Kavalír ed., 2009).

3 Analýza tématu šikany a kyberšikany v učebnicích výchovy k občanství

Kapitola se zaměřuje na zmapování výskytu tématu šikany a kyberšikany v učebnicích výchovy k občanství. Rozboru jsou podrobeny učebnice z nakladatelství *Fraus* a *Nová škola, s.r.o.*, neboť školy v České republice nejvíce využívají učebnic právě těchto dvou nakladatelství. Všechny učebnice jsou vytvořeny v souladu s RVP ZV a schváleny Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Existují další nakladatelství produkující učebnice výchovy k občanství. Řadí se k nim například nakladatelství *Fortuna* či *SPN*. Avšak ani jedno z těchto nakladatelství ve vydáních, které se pro tuto analýzu naskytly, přímo tematiku šikany nezpracovává.

3.1 Učebnice od nakladatelství Fraus

Společnost Fraus se řadí k jednomu z největších a nejúspěšnějších nakladatelství v České republice. Nabízí širokou nabídku sortimentu, který obsahuje učebnice, interaktivní učebnice a pracovní sešity pro většinu předmětů základních, středních, jazykových škol a gymnázií. Během posledních let své produkty stále obnovuje. Výrazná aktualizace proběhla v roce 2021, kdy společnost představila nový typ učebnic. Jedná se o tzv. hybridní vydání nové generace. Učebnice jsou obohaceny o QR kódy, pomocí nichž mají žáci a studenti navíc přístup k online materiálům. Ty jim slouží jako forma dalšího procvičování, zajišťují oživení výuky a podporují jejich digitální dovednosti. Obsah materiálů je různý, přes videa až po interaktivní cvičení.

Následuje rozbor učebnic pro druhý stupeň základní školy a víceletá gymnázia od nakladatelství Fraus. Cílem je zjistit, do jaké míry je zde zpracována tematika šikany a kyberšikany a porovnat rozdíly mezi jednotlivými vydáními (www.fraus.cz).

3.1.1 Občanská výchova pro 6. ročník

Starší vydání k rozboru je z roku 2009. V obsahu se přímo termíny šikany či kyberšikany nevyskytují. Avšak objevují se zde témata, kde je alespoň šikana zastoupena. Jedná se o kapitolu s názvem *Osobní bezpečí*, kde je podkapitola *Způsoby chování v krizových situacích*. Zde se přímo pojem šikany vyskytuje nejprve jako jedna z možností krizové situace. Další strana se již celá věnuje šikaně včetně její definice. Dále jsou zde obrázky demonstrující nevhodné chování, pomocí nichž mají žáci za úkol objasnit, zda na nich probíhá šikana. Vyskytují se zde také nejrůznější otázky, nad kterými se mají žáci zamyslet, případně nad nimi vést diskuzi. V učebnici se objevují

i úkoly, které se týkají prevence šikany. Rovněž se v této kapitole vyskytuje pojem agresor. Následující dvě podkapitoly se šikany a kyberšikany úzce týkají, neboť řeší poučení se z krizových situací a dětská krizová centra včetně Linky důvěry (Janošková a kol., 2009).

V učebnici z roku 2012 se šikana vyskytuje již přímo v obsahu, ovšem pojem kyberšikana opět chybí. Avšak objevují se náznaky této formy ubližování. Místo obrázků, které jsou ve strašim vydání, obsahuje kapitola totiž dva krátké demonstrační příběhy. V jednom z nich je nepřímo popsána kyberšikana, kdy dívka dostává hrubé SMS zprávy a na Facebooku se jí posmívají spolužáci. Učebnice z tohoto roku je navíc obohacena o cvičení, kde mají žáci za úkol vybrat z nabízených možností charakteristické znaky pro agresora a pro oběť (Janošková a kol., 2013).

Nejnovější vydání z roku 2021 prošlo značnou inovací. Jak je zmíněno výše, jedná se o typ učebnic nové generace. Kolektiv autorů přidal do učebnice právě nové formy šikany. V tomto vydání se přímo pojem kyberšikana již vyskytuje v podobě definice (Janošková a kol., 2021).

Tématika šikany a kyberšikany se tedy nachází ihned na počátku druhého stupně základních škol a víceletých gymnázií. Je tomu tak proto, neboť se žáci nachází ve věku, kdy začíná k těmto a dalším patologickým jevům docházet. Proto je velmi důležité se žáky tato témata probírat a důkladně se zaměřit na prevenci. V učebnici se nachází témata, u nichž lze na šikanu i kyberšikanu upozornit. Lze tak učinit například u kapitol *Komunikace* či *Vyrovnání se s problémy*.

3.1.2 Občanská výchova pro 7. ročník

Starší vydání u učebnic pro sedmý ročník před rokem 2018 jsou téměř totožná. Liší se pouze v názvech pár kapitol. Setkáme se v nich s pojmem šikana, a to v kapitole *Skupina vrstevníků a násilí*. Následuje kapitola *Agresoři a oběti*, která je se šikanou úzce spjata. Lze ji převést i na kyberšikanu. Jako u učebnice pro šestý ročník, i zde se nachází nejrůznější otázky a úkoly, které souvisí se šikanou. Cílí zejména na prevenci, základní znaky a typy šikany (Brom a kol., 2013).

Novější vydání z roku 2019 s sebou přináší i nové pojmy v oblasti ICT. Nalezneme v nich pojmy jako je právě kyberšikana, hoax, fake news či zneužití sociálních sítí. Oproti staršímu vydání obsahuje navíc doporučení, jak se šikaně a kyberšikaně bránit. Dále je zde otištěn konkrétní příběh, který popisuje, jakým

způsobem může kyberšikana probíhat. Návaznost na kyberšikanu je možná i v dalších podkapitolách, ke kterým se řadí například *Komunikace* či *Média*, ve které se přímo nachází otázka zaměřená na kyberšikanu (Brom a kol., 2019).

3.1.3 Občanská výchova pro 8. ročník

U učebnic pro 8. ročník je v jejich zpracování značný rozdíl. Novější učebnice z roku 2013 je oproti vydání z roku 2005 podstatně okleštěna o některá témata. V novějším vydání chybí témata, která se zaměřují na rodinnou výchovu. V celé učebnici novějšího vydání se nenachází zmínka o šikaně ani kyberšikaně. Starší vydání obsahuje kapitolu *Osobní bezpečí*, přičemž její podkapitola nese název *Nebezpečí kolem nás aneb Hledám bezpečí*. V této podkapitole je věnována celá strana šikaně. Soustřeďuje se na šikanu zejména ve školním prostředí. Jednotlivé úkoly jsou zaměřené spíše prakticky, zvláště na preventivní program dané školy. Kyberšikana se zde nevyskytuje vůbec (Janošková a kol., 2005).

Na šikanu a kyberšikanu je možné žáky upozornit u podkapitoly *Umím se přiměřeně prosazovat?*, která se objevuje v obou vydání. Nalézáme zde totiž definici agrese, která s oběma pojmy úzce souvisí. Rovněž je možné najít souvislost u šikany a kyberšikany v kapitole s názvem *Konflikt a jeho řešení*, neboť oba patologické jevy představují konfliktní situaci. V učebnici dále nalezneme kapitolu *Právní minimum* s podkapitolou *Pravidla jsou všude okolo nás*. Žáky můžeme upozornit na fakt, že je podstatné dodržovat pravidla i ve virtuálním světě. Díky tomu je zde opět možné napojení nejen na tradiční šikanu, ale také na kyberšikanu, a to zejména v oblasti její prevence (Urban a kol., 2013).

3.1.4 Občanská výchova pro 9. ročník

Učebnice pro 9. ročník je orientována především na oblast práva a financí. Stejně jako v učebnicích pro předcházející ročník, ani v jednom vydání se nevyskytuje pojem kyberšikana. Šikana je v novějším vydání z roku 2014 zmíněna pouze v kapitole *Právní ochrana*, kde je podkapitola *Trestní právo – trestné činy*. V jednom z úkolů mají žáci seřadit kartičky s různými činy podle jejich závažnosti. Na jedné z kartiček se právě objevuje šikana. Dále je možné v této podkapitole žákům zopakovat informace ohledně šikany a kyberšikany v souvislosti s právem, neboť tyto dva jevy po překročení určitých hranic jsou považované za přestupek, či dokonce za trestný čin. Kyberšikanu a šikanu lze již v dnešní době chápat jako společenský problém, proto se mohou zmínit i v poslední

kapitole *Globální svět* u podkapitoly *Globalizovaný svět přináší globální problémy* (Urban a kol., 2014).

Ve starším vydání z roku 2006 nalezneme opět navíc některá témata. Obsahuje šest kapitol z rodinné výchovy. Tyto kapitoly novější vydaná učebnice z roku 2014 neobsahuje. Jedna z kapitol této části nese název *Osobní bezpečí* s podkapitolou *Lidská společnost a násilí*. V jejím úvodu se nachází článek, který šikanu uvádí jako jednu z vážných nemocí celé společnosti. Vedle něj pak stojí poznámka, která nabádá žáky, aby si společně s učitelem zopakovali učivo o šikaně a rizicích, která jsou s ní spojena. Další kapitola *Prevence zneužívání návykových látek* se mimo jiné věnuje i závislosti na počítači, počítačových hrách a obecně na internetu. Zde je možná opět návaznost na kyberšikanu, neboť tento patologický jev, jak je známo výše z teoretické části, probíhá právě prostřednictvím počítače a internetu. Navíc postihuje více osoby, které jsou na nich závislí (Janošková a kol., 2006).

3.2 Učebnice od nakladatelství Nová škola, s.r.o.

Nakladatelství Nová škola, s.r.o. zahájila svou činnost v tištění a šíření učebnic a pracovních sešitů pro základní školy již v roce 1997. Postupem času aktualizují dřívější publikace a rovněž rozšiřují svůj sortiment o další tituly. V jejich nabídce nalezneme také multimediální interaktivní učebnice. Jde o online verzi tištěné učebnice obohacené o další multimédia, jako jsou například webové odkazy, videa, animace, audionahrávky textu učebnic apod. Stejně jako Fraus i toto nakladatelství necílí pouze na teoretické znalosti, ale přináší řadu praktických úloh, které mají žáky motivovat, probudit v nich tvořivost a kritické myšlení (www.nns.cz).

3.2.1 Výchova k občanství pro 6. ročník

Učebnice čítá sedm kapitol plus závěrečné opakování. Jedna z nich nese název *Život mezi lidmi* s podkapitolou *Když se pravidla nerespektují*, v níž je celá dvojstrana věnována šikaně. Nejprve je zde uvedena ukázka, ve které se šikana odehrává. Pod ní se nachází otázky k zamyšlení. Následuje definice šikany, poté její vymezení. Kolektiv autorů upozorňuje na fakt, že každé nám nepříjemné chování nelze označit za šikanu. K této problematice učebnice nabízí úkol v podobě výroků, nad kterými se mají žáci zamyslet a určit, zda se jedná o šikanu či nikoliv. Dále jsou zde uvedené rady, jak jednat, pokud se žák stane obětí tohoto patologického jevu včetně organizací, na které se obrátit. Na konci tématu se vyskytuje graficky výrazně znázorněná tabulka s vykřičníkem.

Obsahuje důležité informace, které by si měli žáci zapamatovat. Pojem kyberšikana se v učebnici z tohoto roku vydání nenachází (Skácelová a Mrázová, 2010).

3.2.2 Výchova k občanství pro 7. ročník

V sedmém ročníku základních škol a víceletých gymnázií se taktéž jako v šestém ročníku šikana a kyberšikana probírá, ale již v menší míře. Tomu také odpovídá obsah učebnic pro tento vyšší ročník. Tématika šikany se zde vyskytuje již pouze v pár úkolech, které jsou pro žáky připraveny. Příkladem je kapitola *Kam patřím* a její podkapitola *Ve školních lavicích*. Nejprve autoři nabádají žáky, aby si zopakovali, co pojem šikana znamená. Následuje praktický úkol, kdy se žáci posadí do kruhu, v jehož středu se nachází určitý předmět, který představuje oběť šikany. Úkolem žáků je dát šikanovanému rady, jak se má před agresorem bránit. Kyberšikana se v této učebnici nevyskytuje vůbec.

Kapitoly, ve kterých lze na šikanu a kyberšikanu navázat je v této učebnici několik. Je to možné například u kapitoly s názvem *Komunikace*, která obsahuje podkapitoly *Způsoby komunikace* a *Asertivita a agresivita*. V neposlední řadě se zde objevuje i téma *Masmédia*, které úzce s kyberšikanou souvisí. Rovněž je možné šikanu i kyberšikanu zapojit do podkapitoly s názvem *Globální společenské problémy* (Lunerová a kol., 2010).

3.2.3 Výchova k občanství pro 8. ročník

V učebnicích pro osmý ročník se pojem kyberšikana neobjevuje. Šikana se zde objevuje pouze dvakrát. Poprvé v podobě opakování ze šestého ročníku. Blok opakovacích otázek se nachází na začátku učebnice. Druhý její výskyt zaznamenáváme v kapitole *Právní řád České republiky* s podkapitolou *Nejčastější případy kriminality dětí a mladistvých*. Šikana je zde uvedena ihned na prvním místě. Autoři vysvětlují, že podle intenzity šikanování se může jednat buď o přestupek či trestný čin. Následuje otázka, jestli žáci znají telefonní číslo na Linku bezpečí. Pokud ne, mají ho vyhledat na internetu. Učebnice obsahuje poměrně velké množství kapitol, u kterých lze kyberšikanu či šikanu zmínit. Jednou z těchto kapitol je *Chování v konfliktních situacích*. Konfliktní situaci představují oba patologické jevy, proto je možné a žádoucí jejich zmínění. Dále je možná návaznost s kyberšikanou a šikanou u podkapitoly *Mezilidské vztahy*. U kyberšikany se nabízí další podkapitola jejíž název zní *Závislost*. Ta obsahuje seznam závislostí. Je zde uvedena i závislost na tzv. virtuálních drogách, ke kterým se řadí komunikační zařízení, prostřednictvím nichž se kyberšikana uskutečňuje (Lunerová a kol., 2012).

3.2.4 Výchova k občanství pro 9. ročník

V tomto díle učebnice se pojem kyberšikany nevyskytuje vůbec. Šikana pouze v rámci úvodního opakování ze šestého ročníku. Učebnice je zaměřena obdobně jako u nakladatelství Fraus na náboženství, volbu budoucího povolání, finance, národní hospodářství a mezinárodní spolupráci. Návaznost na šikanu či kyberšikanu není v rámci této učebnice téměř možná (Laicmanová a kol., 2021).

3.3 Shrnutí

U učebnic z nakladatelství *Fraus* velmi záleží na roku vydání jednotlivých publikací. Pojem šikana se vyskytuje i ve starších vydáních. Šikaně se v různé míře věnují učebnice pro všechny čtyři ročníky druhého stupně základní školy a víceletých gymnázií. Nejvíce prostoru jí je však věnováno v šestém a sedmém ročníku. Právě u těchto dvou ročníků se v učebnicích novějšího vydání objevuje i pojem kyberšikany. Nutno ale podotknout, že na základě rozhovoru s několika pedagogy z různých základních škol, se jeví jako velmi problematické zajištění nejnovějších vydání učebnic do škol. Nákup nových učebnic pro ně představuje výdaje, které si naprostá většina škol nemůže dovolit. Ve školách se tedy pracuje převážně s vydáními z roku 2015 nebo ještě se dříve vydanými ročníky učebnic. Nakladatelství *Nová škola* zařadila šikanu pouze do učebnic pro šestý, sedmý a osmý ročník. Avšak v šestém ročníku věnuje šikaně celé dvě strany, v sedmém ročníku poté stranu a v učebnicích pro osmý ročník se nachází pouze jeden úkol spojený s tímto jevem. Pojem kyberšikana se nevyskytuje ani v jednom vydání.

Na základě analýzy učebnic se jeví jako vhodnější varianta pro výuku šikany a zejména kyberšikany ve výchově k občanství učebnice od nakladatelství *Fraus*. Ty totiž obsahují i novodobý fenomén – kyberšikanu a oběma jevům je zde věnováno více prostoru pro všechny ročníky.

Praktická část

4 Výzkumné šetření

Tato kapitola se věnuje výzkumnému šetření na vybrané základní škole. Nejprve představuje cíle a hypotézy výzkumu, dále popisuje výzkumný nástroj a soubor zkoumání. Následuje analýza výsledků prvního dotazníkového šetření. Další podkapitoly zachycují zhodnocení přínosnosti vyučovacích hodin ve výchově k občanství, analýzu výsledků druhého dotazníkového šetření a rozhovor s metodikem prevence. Jako poslední probíhá shrnutí výzkumné činnosti a zhodnocení přístupu školy ke kyberšikaně.

4.1 Cíle a hypotézy výzkumu

Primárním cílem výzkumného šetření je zmapování situace orientace žáků v problematice kyberšikany na druhém stupni víceletého gymnázia. Tedy přesněji řečeno zjistit, kolik poznatků o tomto tématu mají a případné nedostatky doplnit. K tomu dochází za pomoci zjištění, zda žáci vědí, co pojem kyberšikana znamená, kde se s tímto pojmem setkali, zda vědí, na koho by se obrátili, pokud by se jim někdo svěřil, že mu je ubližováno. Dále se zaměřujeme na činnosti, které žáci považují za kyberšikanu, zda znají organizace, které se zabývají i touto problematikou a zda žáci považují tradiční šikanu za závažnější jev než kyberšikanu. Dalším dílčím cílem práce je předání výsledků z výzkumného šetření dané škole a zformulování doporučení, které by mohly pomoci zefektivnit práci v boji proti kyberšikaně.

Před výzkumem bylo stanoveno šest hypotéz zaměřujících se na znalosti žáků o kyberšikaně, jež se na základě sběru dat buď potvrdí, či vyvrátí. Hlavní hypotéza celého výzkumu zní: Žáci znají definici kyberšikany, ale nevědí o ní podrobnější informace.

H1: Žáci vědí, co pojem kyberšikana znamená.

Hypotéza byla sestavena na základě průzkumu statistik v České republice. Český statistický úřad vydal zprávu za rok 2021 v níž stojí, že 83 % domácností má přístup k internetu, ve kterých je 99 % dětem ve věku 0–15 let umožněno internetového připojení. Přístup k internetu má v dnešní době tedy téměř každé dítě. Proto existuje velmi vysoká pravděpodobnost, že se každý někdy setkal s nepříjemným jednáním ve virtuálním prostředí. Bedrošová a kol. (2022) podporují moji domněnku výsledky výzkumu, ve kterém téměř 60 % dotazovaných ve věku 11–16 let má zkušenost s kybernetávistí z pohledu přihlížejících, dalších takřka 16 % se stalo obětí a 7,5 % osob

bylo v pozici agresorů. Celkově má tedy zkušenost s kyberšikanou 83,5 % dotazovaných (n = 2 973). Proto soudím, že dotazovaní budou schopni uvést definici kyberšikany, neboť se s ní z různých pohledů setkali. Na víceletém gymnáziu, kde byl výzkum prováděn, jsem byla obeznámena paní učitelkou, že v pár třídách se kyberšikana vyskytla a je pro žáky aktuálním tématem. Toto zjištění podporuje moji domněnku, že žáci budou znát její definici.

H2: Žáci mají problém s označením všech charakteristik kyberšikany.

Tato hypotéza se opírá o odbornou literaturu. Řada autorů vidí velký problém ve vymezení kyberšikany. Jak uvádí například Ševčíková (2014) vymezení kyberšikany není jednoznačné. Každý jedinec považuje za kyberšikanu jiné chování, neboť je jedinečnou osobností, která vnímá různé věci různými způsoby. Někdo shledává jeho nevhodný čin jako pouhé škádlení, někdo jiný ho vnímá jako ubližující a nepřijemný. Avšak v dotazníku jsou až na jednu odpověď popsány právě formy kyberšikany, které vymezilo několik autorů ve svých publikacích. Lze je tedy považovat za obecně platné.

H3: Žáci ví o existenci organizací pomáhajících v boji s kyberšikanou.

H4: Žáci neznají názvy organizací pomáhajících v boji s kyberšikanou.

Předpoklady číslo tři a čtyři spolu úzce souvisí. Jsou sestaveny na základě mé domněnky a rozhovorů s pedagogy druhého stupně základních škol a víceletého gymnázia. Myslím si, že by primární osobou, kterou by žáci vyhledali v krizové situaci, byli především přátelé a rodiče. Jsou to pro žáky blízcí lidé a raději se svěří jim než neznámým osobám pracujícím v organizacích. Proto se o názvy organizací nezajímají, a navíc spoléhají na to, že si v dnešní době vše potřebné vyhledají na internetu.

H5: Žáci se domnívají, že je snazší se skrýt před kyberagresorem než agresorem tradiční šikany.

H6: Žáci považují tradiční šikanu za závažnější jev než kyberšikanu.

Poslední dvě hypotézy, které se vzájemně prolínají, byly formulována na základě mých zkušeností ze školní praxe. Vznikly tedy z mého odhadu. Se žáky jsme minulý rok v rámci praxe probírali formy agrese, ke kterým se šikana i kyberšikana řadí. Žáci měli za úkol přihlásit se, komu přijde šikana tváří v tvář závažnější čin než šikana ve virtuálním prostředí. Přihlásila se velká část žáků, odhadem 70 % třídy. Většina z nich právě argumentovala jejich rozhodnutí tím, že je snazší se skrýt před kyberagresorem, protože se nachází ve virtuálním světě než před agresorem, který se vyskytuje v reálném

světě. Myslím si, že pro většinu žáků je závažnější fyzický útok, který se uskutečňuje v případě tradiční šikany než psychický útok v případě kyberšikany. Další následky obou jevů neberou žáci v potaz.

4.2 Výzkumný nástroj

Vzhledem ke stanovenému cíli a tématu byl zvolen kvantitativní výzkum. Konkrétně se jednalo u centrálního výzkumu o metodu sběru dat v podobě dotazníkového šetření. Tato metoda sběru dat byla zvolena kvůli poměrně vysokému počtu potřebných statistických údajů. V rámci praktické části byly aplikována další metody kvantitativního výzkumu, a to pozorování. Pozorování se týkalo žáků 1.A (šesté třídy), u kterých proběhla výuka kyberšikany v rámci výchovy k občanství. Cílem bylo zjistit, jak žáci na základě sestaveného metodického postupu ve vyučovací hodině reagují a zda se podařilo doplnit nejasnosti o kyberšikaně, které se na základě prvního dotazníku objevily. Následně byl po vyučovacích hodinách znovu rozdán žákům dotazník, v němž některé otázky byly pozměněné. Zkoumala se v něm zejména efektivita výuky a úspěšnost doplnění znalostí o kyberšikaně. V podkapitole 4.6 *Přínosnost vyučovací hodiny ve výchově k občanství* se nachází porovnání těchto dvou dotazníků třídy 1.A. Dále práce obsahuje i metodu kvalitativního výzkumu v podobě polostrukturovaného rozhovoru, který je zobrazen v předposlední podkapitole praktické části. Rozhovor se uskutečnil s metodikem prevence vybrané školy.

První sestavený dotazník čítá celkem patnáct položek. Formuláře byly pokaždé poskytnuty žákům v tištěné podobě. Nachází se zde otázky uzavřené, kde mohli respondenti odpovědět pouze ano nebo ne, dále otázky polouzavřené, kde bylo dotazovaným nabídnuto více možností, ale neměli prostor pro vlastní formulování odpovědí. Rovněž se zde vyskytuje ve dvou případech i třetí forma, kterou představují otázky otevřené. Celkově u prvního dotazníku převažují otázky polouzavřené. Dotazník byl sestaven na základě tří tematických oblastí. První oblast se zaměřuje na znalosti respondentů o kyberšikaně. Týká se druhé, třetí a čtvrté otázky. Druhý okruh se soustředí na prevenci a intervenci kyberšikany. Je mu věnováno následujících šest otázek. Do třetí oblasti spadá posledních pět otázek, které se týkají propojení tradiční šikany s kyberšikanou. Dotazník byl zformulován na základě četby odborné literatury a konzultace s učitelem výchovy k občanství, který má zkušenosti s výukou kyberšikany.

Druhý dotazník, který byl žákům předložen po výuce, obsahuje třináct položek. Deset otázek je shodných s otázkami z prvního ústředního dotazníku. Zahrnuje tedy tři odlišné otázky, které jsou orientované na přínosnost vyučovací hodiny. Ověřují, zda žáci lépe porozuměli kyberšikaně a zda nabily o tomto jevu nových poznatků. Tyto otázky byly formulovány na základě rozhovoru s pedagogem praktikujícím vyučování kyberšikany. Jedenáct otázek je polouzavřených a rovněž jako v prvním dotazníku dvě otázky jsou otevřené. Oproti prvnímu dotazníku se zde vyskytují dvě otázky, které jsou strukturovány na základě hodnocení od čísla jedna po číslo pět. Oba dotazníky byly žáky vyplňovány ve vyučovacích hodinách za přítomnosti vyučující.

4.3 Výzkumný soubor

Na základě analýzy učebnic používaných ve vyučovacích hodinách výchovy občanství v teoretické části se cílovou skupinou výzkumu stali žáci prvních a druhých ročníků víceletého gymnázia (třídy odpovídají šestému a sedmému ročníku v rámci základní školy). V těchto ročnících je totiž šikana a kyberšikana přímo v učebních osnovách a je jim věnována nejvýraznější část i v učebnicích výchovy k občanství.

Výzkumné šetření bylo uskutečněno během února roku 2023 na Biskupském gymnáziu v Hradci Králové ve dvou šestých (prima) a ve dvou sedmých třídách (sekunda). Celý název školy zní *Biskupské gymnázium, církevní základní škola, mateřská škola a základní umělecká škola Hradec Králové*. Jedná se o komplex všech zmiňovaných školských zařízení. Biskupské gymnázium, kterého se výzkum týkal, bylo založeno v roce 1992. Jedná se o církevně zaměřenou školu, ve které se konají celoškolské mše ve školní kapli. Ve školním roce 2021/2022 čítalo 609 žáků ve 21 třídách. Školní vzdělávací program nese název *Poznáním a láskou k moudrosti*. Žáci se zúčastnili během minulého školního roku řady projektů a kurzů, kde byl právě pro žáky primy a sekundy zřízen projekt s názvem *Dítě v síti* zaměřený na digitální technologie. Škola nabízí pestrou škálu 28 volnočasových kroužků.

V průběhu dotazování byla zachována anonymita respondentů. Věková hranice dotazovaných se pohybovala okolo 11–13 let. Celkem bylo rozdáno 139 dotazníků se 100 % návratností. Prvního dotazníkového šetření před výukou se zúčastnilo celkem 111 žáků, z toho 55 dívek a 56 chlapců. Větší početní zastoupení měl 2. ročník víceletého gymnázia (7. ročník základní školy), kde se zúčastnilo dotazování 57 žáků. Z nižšího

ročníku bylo výzkumu podrobena tedy 54 žáků. Hodnoty odkazující na pohlaví a ročník studia jsou tedy dost vyvážené, což je pro průzkum příhodné.

4.4 Analýza výsledků prvního dotazníkového šetření

Následující podkapitola je zaměřena na rozbor výsledků, které byly získány od respondentů prostřednictvím dotazníkového šetření, který se nachází v *Příloze A*. Zaměřujeme se na vyhodnocení dat z těchto tří hlavních oblastí:

- znalosti o kyberšikaně,
- prevence a intervence kyberšikany,
- propojení šikany a kyberšikany.

Cílem analýz je především potvrzení, či vyvrácení hypotéz stanovených před dotazníkovým šetřením. Výsledky jsou zpracovány v grafech a zaokrouhleny na celá čísla. První otázka se týká charakteristiky respondentů. Žáci zde uvádějí své pohlaví a věk.

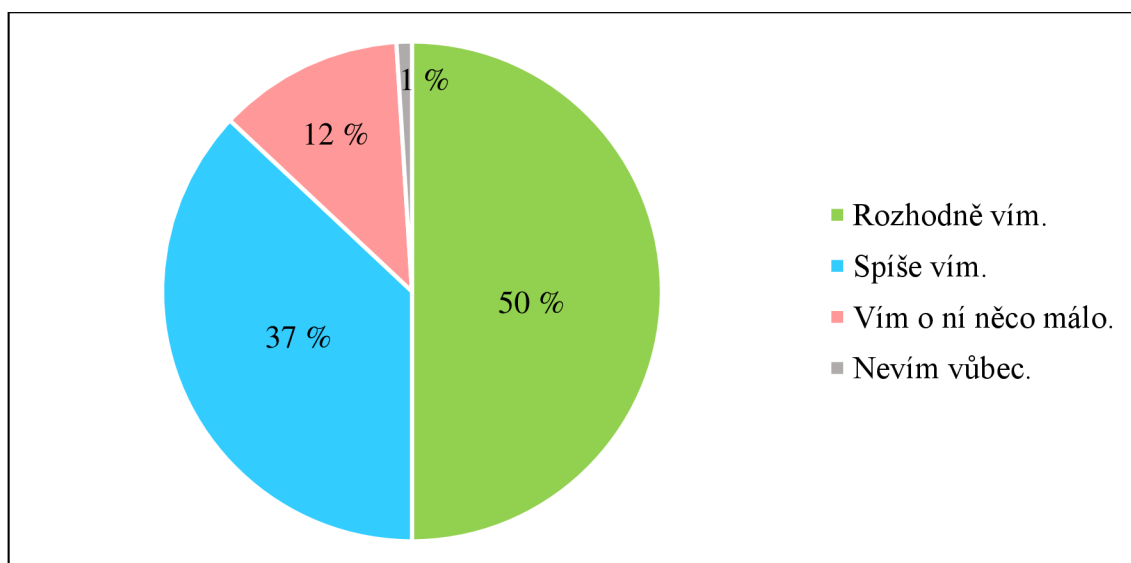
4.4.1 Znalosti o kyberšikaně – H1, H2

Znalosti respondentů o kyberšikaně zjišťují celkem tři položky. Jedná se o druhou, třetí a čtvrtou otázku. Této oblasti zaměření se týkají první dvě stanovené hypotézy. První hypotéza zní: **Žáci vědí, co pojem kyberšikana znamená.**

Tato hypotéza bude naplněna za předpokladu, kdy alespoň 80 % žáků zaškrtně u druhé otázky v dotazníku pole „Rozhodně vím“ nebo „Spíše vím“ a uvede její správnou definici v otázce číslo tři.

Odpovědi respondentů na otázku číslo dva jsou zpracovány v grafu 1. Respondenti mohli u této otázky vybrat pouze jednu z nabízených možností.

Graf 1 – otázka č. 2: Víš, co pojem kyberšikana znamená?

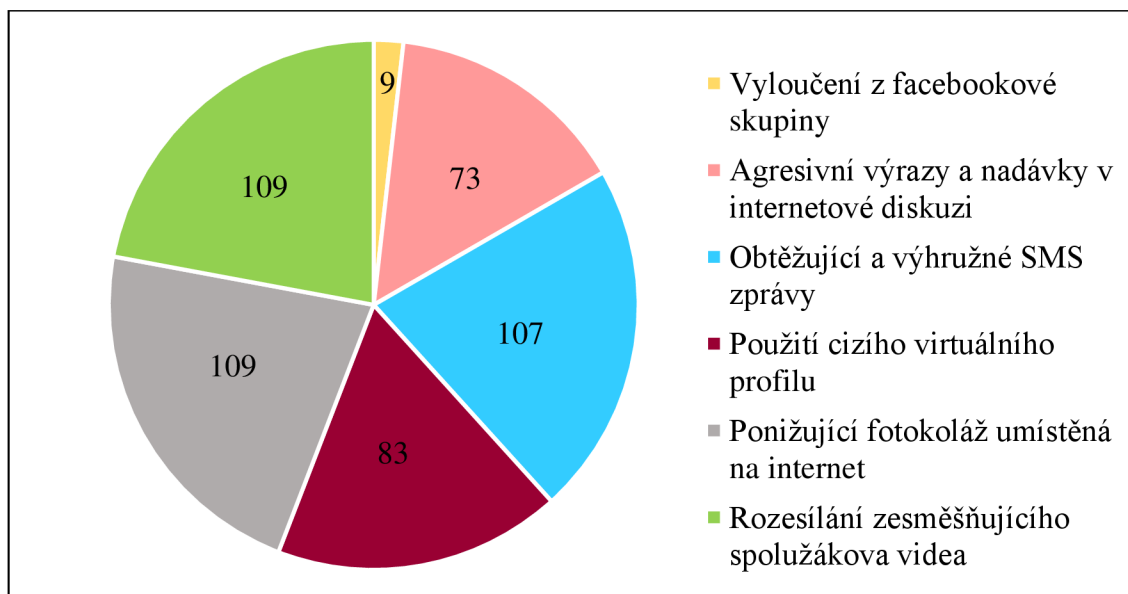

Komentář: Přesně polovina dotazovaných odpověděla, že rozhodně ví, co pojem kyberšikana znamená. Jednalo se o 56 respondentů. Druhou nejčastější odpovědí byla položka „Spíše vím“ se 41 odpověďmi. O kyberšikaně toho ví „něco málo“ 13 žáků a pouze 1 žák o tomto jevu nic neví. Abychom potvrdili či vyvrátili stanovenou hypotézu je za potřebí sečíst procentuální zastoupení u položek „Rozhodně vím“ nebo „Spíše vím“. Pokud tedy tak učiníme, zjistíme, že položka „Rozhodně vím“, která byla v dotazníku vybráno 56x, představuje 50 %. Druhá položka „Spíše vím“ čítá 41 odpovědí, což odpovídá 37 % ze všech dotazovaných. Celkem tedy tyto dvě položky vybralo 87 % procent dotazovaných, což činí 97 respondentů z celkových 111. První hypotéza byla tedy potvrzena, neboť číslo 87 % je vyšší než číslo 80 %, které bylo domněnce formulováno. Rovněž všech 87 % žáků uvedlo správnou definici kyberšikany. Žáci tedy ví, co pojem kyberšikana znamená.

Druhá hypotéza zaměřující se na znalosti respondentů o kyberšikaně mění: **Žáci mají problém s označením všech charakteristik kyberšikany.** Domněnka bude potvrzena, pokud alespoň u tří položek bude mít svou odpověď méně než 70 respondentů. Celkem se v této otázce nachází sedm odpovědí, přičemž šest z nich se dá za kyberšikanu považovat. Aby byl předpoklad prokázán, musí žáci vybrat pouze čtyři nebo méně odpovědí.

Odpovědi respondentů předkládá graf 2, v němž se nachází celkem šest odpovědí. Odpověď „facka od spolužáka“, která představuje onu otázku, která neměla být vybrána, neboť se nejedná o kyberšikanu, ale šikanu, se v grafu nenachází, neboť ji nikdo z respondentů nezvolil jako správnou. U čtvrté otázky mohli respondenti vybrat jako odpověď více položek.

Graf 2 – otázka č. 4: Zaškrtni, co podle tebe kyberšikana označuje.

Komentář: K nejvíce uváděným odpovědím se řadí „vytvoření ponižující fotokoláže spolužáka a její umístění na sociální síť“ a „rozesílání pomocí internetu zesměšňujícího videa, na kterém je spolužák“. Obě odpovědi shodně zvolilo 109 respondentů. Neuvedly ji pouze 2 žáci. O dvě volby méně získala charakteristika „zasílání obtěžujících a výhružných SMS zpráv“. Celkem 83 žáků vybralo jako odpovídající charakteristiku kyberšikany odpověď „použití cizího facebookového profilu a přidávání vulgárních komentářů“. Odpověď „používání agresivních výrazů a nadávek v diskusích na internetu“ zvolilo 73 žáků a „vyloučení z facebookové skupiny“ shledává za kyberšikanu 9 respondentů.

Osobně jsem čekala větší zastoupení u charakteristik „používání agresivních výrazů a nadávek v diskusích na internetu“ a „vyloučení z facebookové skupiny“. Očekávala jsem, že druhá zmíněná odpověď bude určována málokdy, ale překvapilo mě, že až v takové míře. Nutno ale říci, že výběr odpovědí u této otázky záleží na několika faktorech. Odráží se v ní například žakovy zkušenosti s kyberšikanou, nebo osobnostní rysy jedince. Ten samý čin může pro někoho představovat pouhou zábavu, ale pro jiného

člověka může být zraňující. Všech šest charakteristik, které lze za kyberšikanu stanovit, označilo celkem 7 žáků.

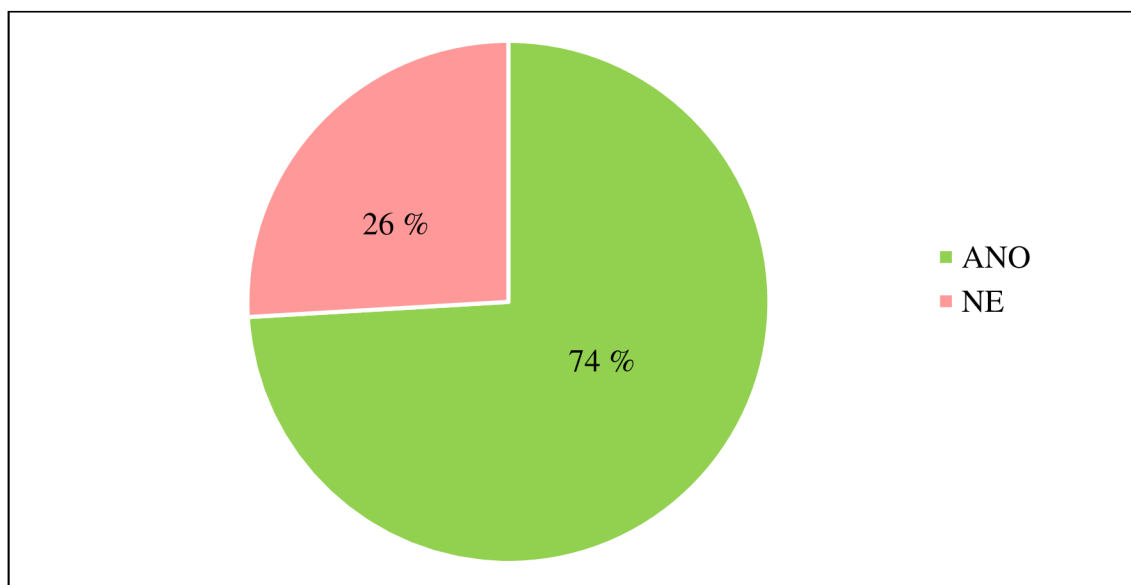
Hypotéza číslo dva byla vyvrácena, neboť byly pouze dvě charakteristiky, které byly vybrány méně než 70 respondenty. Naopak pět odpovědí bylo uvedeno vícekrát než 70krát. Nutno ale podotknout, že u odpovědi „používání agresivních výrazů a nadávek v diskusích na internetu“ byla získaná data hraniční. Kdyby totiž čtyři dotazovaní tuto odpověď nevybrali, tak by hypotéza byla naplněna.

4.4.2 Prevence a intervence kyberšikany – H3, H4

Z druhého okruhu zaměřeného na prevenci a intervenci kyberšikany byly vybrány dvě otázky z dotazníkového šetření pro sestavení hypotéz číslo 3 a 4. Jedná se o devátou a desátou otázku. Na základě jejich potencionálních výsledků byla formulována třetí hypotéza následovně: **Žáci vědí o existenci organizací pomáhajících v boji s kyberšikanou.** Domněnka bude potvrzena za předpokladu, kdy u deváté otázky alespoň 70 % žáků uvede, že ví o existenci organizací pomáhajících v boji s kyberšikanou.

Graf 3 zaznamenává odpovědi na devátou otázku. Respondenti měli na výběr ze dvou možností, přičemž mohli označit jen jednu z nich.

Graf 3 – otázka č. 9: Víš, že existují organizace, které pomáhají v boji proti kyberšikaně?

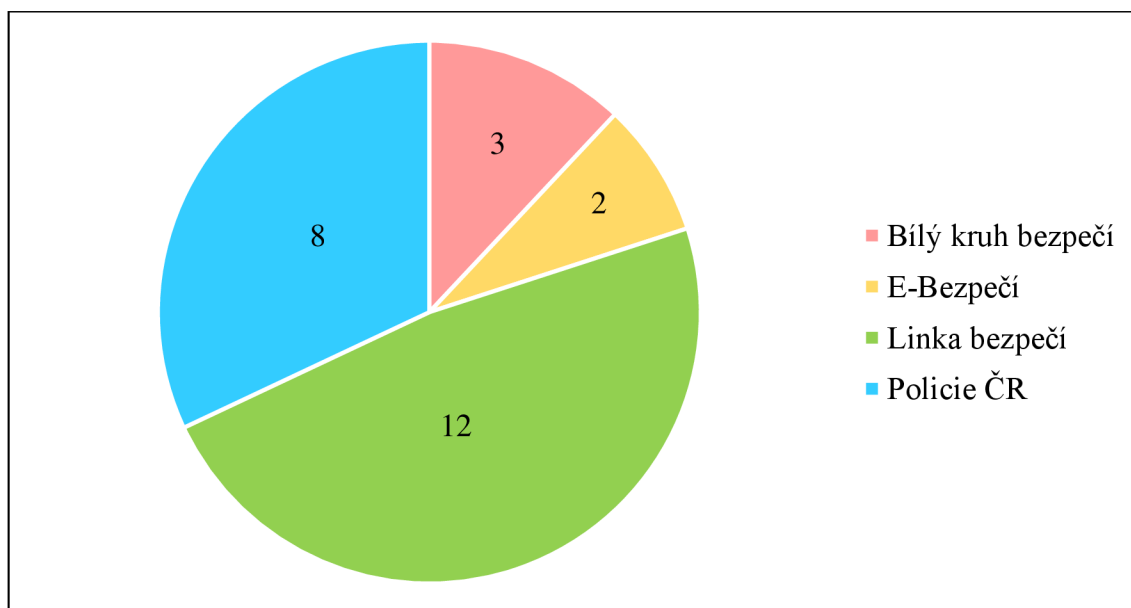

Komentář: Ze všech 111 respondentů jich 80 uvedlo, že o existenci organizací, které pomáhají v boji proti kyberšikaně, vědí. Tím se naplnila stanovená třetí hypotéza, a to sice o pouhé 4 %. U této otázky jsem předpokládala, že procento u odpovědi „Ano“ bude vyšší.

Čtvrtá stanovená hypotéza míní: **Žáci neznají názvy organizací pomáhajících v boji s kyberšikanou.** Má domněnka bude naplněna za předpokladu, kdy název alespoň jedné organizace neuvede u desáté otázky více než 30 % respondentů.

V grafu 4 jsou zpracovaná data pro desátou otázku, která byla otevřená. Žáci na ni odpověď formulovali sami. Celkem byly uvedeny čtyři organizace, a to Bílý kruh bezpečí, E-Bezpečí, Linka bezpečí a Policie ČR.

Graf 4 – otázka č. 10: Znáš názvy některých těchto organizací? Napiš je.

Komentář: Název alespoň jedné organizace zabývající se pomocí při řešení kyberšikanou uvedlo pouze 16 žáků ze 111 dotazovaných. Nejčastější odpovědí žáků byla Linka bezpečí. Tu uvedlo 12 respondentů. Další byla celkem osmkrát uvedena Policie ČR, dále Bílý kruh byl zaznamenán ve třech odpovědích a dva žáci si vzpomněli na internetovou stránku E-Bezpečí.

Počet jedinců, kteří odpověděli na tuto otázku činí v procentuálním vyjádření 14 %, což je nižší číslo než 30 % uvedených v hypotéze, tudíž se čtvrtá hypotéza naplnila.

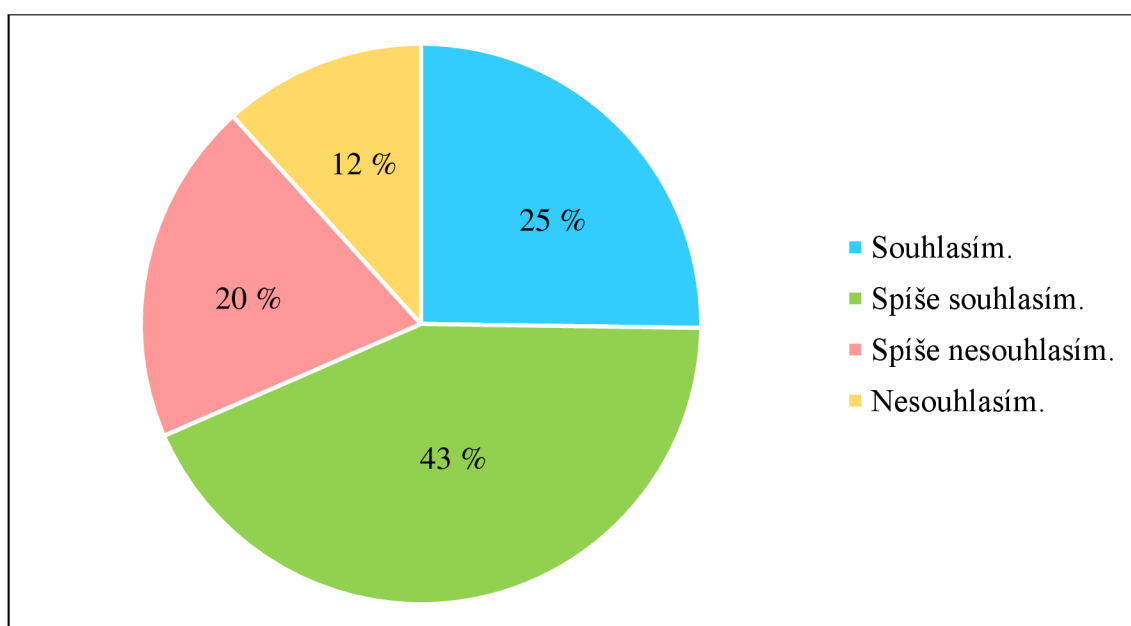
4.4.3 Propojení šikanou a kyberšikanou – H5, H6

Na souvislosti mezi šikanou a kyberšikanou bylo při dotazování zaměřeno posledních pět otázek. Byly vybrány dvě otázky, které souvisí s pátou a šestou hypotézou. Pro potvrzení či vyvrácení páté hypotézy bylo nutné získat data ze dvanácté otázky a pro ověření šesté hypotézy sloužila třináctá otázka.

Pátá hypotéza zní: **Žáci se domnívají, že je snazší se skrýt před kyberagresorem než agresorem tradiční šikany.** Předpoklad bude naplněn, pokud alespoň větší polovina vybere v otázce číslo dvanáct možnost s kladnou odpovědí, kterou představují pole „Souhlasím“ a „Spíše souhlasím“. Jako větší polovina se považuje 55 % ze všech respondentů, tj. 61 žáků.

V grafu 5 jsou zobrazeny výsledky dvanácté otázky. Dotazovaní měli na výběr ze čtyř položek, přičemž mohli vybrat pouze jednu z nich.

Graf 5 – otázka č. 12: Před kyberagresorem je snazší se ukrýt než před agresorem tradiční šikany.

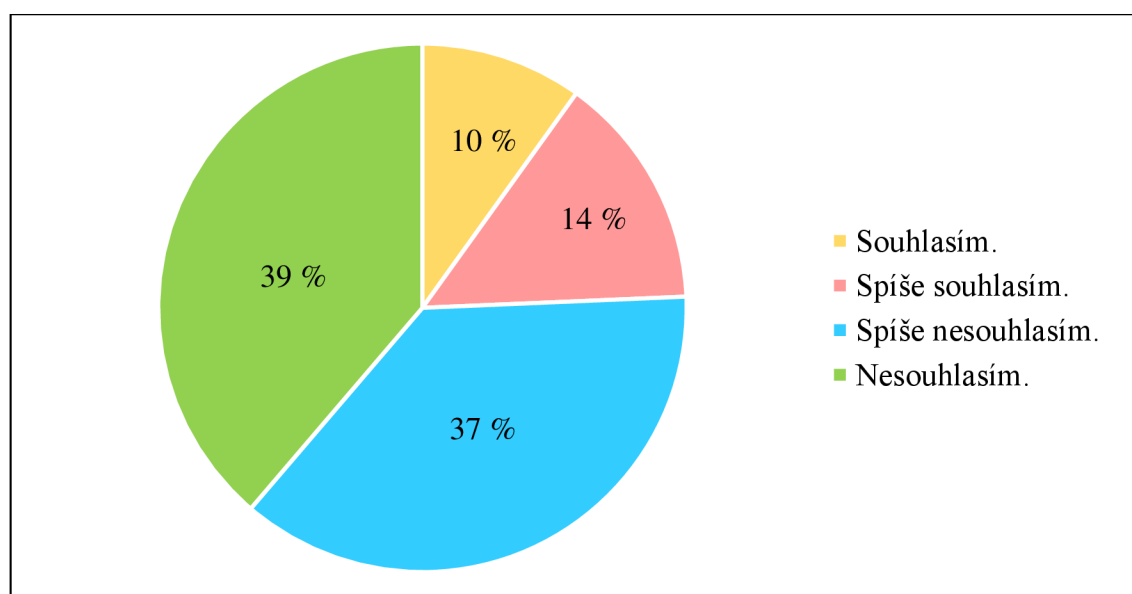
Komentář: Z celkového počtu dotázaných souhlasí 28 žáků s tvrzením, že před kyberagresorem je snazší se ukrýt než před agresorem tradiční šikany. Nejpočetnější zastoupení měla odpověď „Spíše souhlasím“, která byla vybrána celkem 48 respondenty. Kladná odpověď byla zaznamenána u 76 respondentů. Dále 22 žáků s tvrzením spíše nesouhlasilo a 13 žáků zvolilo odpověď „Nesouhlasím“.

Pátá hypotéza se tedy naplnila, neboť celkem u 76 žáků získalo tvrzení buď odpověď „Souhlasím“ či „Spíše souhlasím“. Lze tedy říci, že větší podíl dotazovaných žáků zastává názor, že je složitější ukrýt se před agresorem tradiční šikany než před agresorem v kyberprostoru.

V šesté hypotéze se domnívám následujícího: **Žáci považují šikanu za závažnější jev než kyberšikanu.** Můj předpoklad se naplní za podmínky, pokud u třinácté otázky vybere větší polovina respondentů kladnou odpověď, kterou představují pole „Souhlasím“ a „Spíše souhlasím“. Jako větší polovina se považuje 55 % ze všech respondentů, tj. 61 žáků.

Graf šest předkládá zpracovaná data ze třinácté otázky. Žáci měli na základě tvrzení vybrat jednu ze čtyř nabízených možností.

Graf 6 – otázka č. 13: Kyberšikana nezpůsobuje takovou bolest jako tradiční šikana.

Komentář: S tvrzením, že kyberšikana nezpůsobuje takovou bolest jako tradiční šikana souhlasilo pouze 11 žáků. Odpověď „Spíše souhlasím“ vybralo 16 žáků. Kladná odpověď byla zaznamenána pouze u 27 žáků. S výrokem spíše nesouhlasilo 41 respondentů a největší zastoupení měla odpověď „Nesouhlasím“, kterou zvolilo 43 žáků.

Získané výsledky mě u této otázky velmi překvapily. Nečekala jsem, že by se 84 domnívalo, že kyberšikana způsobuje stejnou či větší bolest jako tradiční šikana. Tento závěr, který z výsledků vzešel mě potěšil, neboť je důležité, aby si žáci uvědomovali, že i když je útok bez fyzického kontaktu, tak může oběti způsobit stejnou či větší bolest, jako kdyby ji někdo fyzicky napadl.

Vzhledem k tomu, že jsou výsledky přesně v opačném zastoupení než u předešlé odpovědi, tedy největší podíl tvoří odpovědi s negací, tak je zřejmé, že šestá hypotéza je vyvrácena.

4.5 Posouzení přínosnosti vyučovacích hodin ve výchově k občanství

Na základě sestaveného metodického postupu, na kterém jsme se podílely společně s paní učitelkou, byly odučeny dvě vyučovací hodiny v rámci výchovy k občanství zaměřené na kyberšikanu. Výuka proběhla v prvním ročníku víceletého gymnázia, což odpovídá šestému ročníku základní školy. V hodinách byla uplatněna má pozorovací činnost. Struktura vyučovacích hodin byla koncipována na základě dotazníkového šetření a rozhovoru s paní učitelkou. Ke zmapování povědomí o kyberšikaně sloužil dotazník, respektive zejména ostatní otázky, které nebyly podrobeny výše rozboru. Tyto otázky ukázaly, jakým informacím se má v rámci problematiky kyberšikany věnovat při hodinách více prostoru.

4.5.1 Faktory ovlivňující obsah vyučovacích hodin

Otázky 5–8 prvního dotazníkového šetření jsou zaměřeny na prevenci a intervenci kyberšikany. Jejich cílem bylo zjistit, odkud žáci tento pojem znají a především, na koho by se obrátili v případě zjištění výskytu tohoto patologického jevu. Položky dále sloužily jako podnět k doplnění nedostatků ve vyučovacích hodinách. Z dat získaných od 28 žáků ze třídy 1.A z prvního dotazníkového šetření u těchto otázek vzešly následující výsledky:

- **Otázka č. 5:** Slyšel/a jsi ve škole někdy pojem kyberšikana?

Výsledky: Všech 28 žáků pojem kyberšikana někdy slyšelo ve škole.

Komentář: Tato otázka sloužila zejména pro mě, neboť mě zajímalo, jak jsou žáci o kyberšikaně informováni ve škole. A rovněž získaná data slouží ke zhodnocení situace ve škole. Výsledek mě příjemně překvapil, neboť všichni žáci o tomto pojmu někdy ve škole slyšeli.

- **Otázka č. 6:** Odkud tento pojem znáš?

Výsledky: 14 respondentů zná pojem kyberšikana ze školy, 7 z domova a rovněž 7 žáků z internetu nebo z televize.

Komentář: Opět byla tato otázka spíše pro moji informovanost, kde mě především zajímalo, jak se žáky mluví o této problematice rodiče. U této otázky mě nemile překvapilo, že pouze 7 žáků bylo s kyberšikanou seznámeno prostřednictvím domova.

- **Otázka č. 7:** Víš, na koho by ses obrátil/a, kdybys byl/a ty sám/sama obětí kyberšikany?

Výsledky: 12 žáků si je jistých, na koho by se obrátili, kdyby se stali obětí kyberšikany. 9 respondentů spíše ví, jak by v takovém případě postupovali a svým postupem si nebylo jisto 7 žáků.

Komentář: Výsledky této otázky jsme s paní učitelkou zohlednily při výuce. Je nutné, aby si všichni žáci byli jisti, jak mají postupovat a bránit se, kdyby se stali obětí kyberšikany.

- **Otázka č. 8:** Kdyby se ti někdo svěřil, že mu někdo ubližuje, co bys udělal/a?

Výsledky: 18 žáků by se svěřilo vyučujícímu nebo rodiči, 4 z nich by problém sdělilo příteli či sourozenci, 3 respondenti vybrali jinou možnost, kde uvedli, že by kontaktovali policii a 3 žáci by kontaktovali útočníka.

Komentář: Na základě výsledků této otázky bylo žáky nutné při vyučování upozornit, že nejdříve by měli sdělit problém kompetentní osobě – nejlépe dospělému jedinci a sami útočníka nekonfrontovat.

4.5.2 Popis vyučovacích hodin kyberšikany ve výchově k občanství v 1.A

Při tvorbě metodického postupu ve vyučování bylo nutné zohlednit několik činitelů. Například, jestli se v dané třídě vyskytla šikana či kyberšikana, nebo jak třída spolupracuje s vyučujícím, jaký je ve třídě kolektiv, aby jim nečinila problém skupinová práce apod. Byly vybrány vyučovací metody, u kterých jsme se domnívaly, že by na ně mohli žáci pozitivně reagovat a pomohly by jim si lépe osvětlit tematiku. Ve třídě bylo přítomno při výuce pokaždé 28 žáků.

Vyučovací hodiny probíhaly za podpory prezentace. Učebnice v hodinách využity nebyly, neboť škola používá učebnice staršího roku vydání, kde se kyberšikana nevyskytuje. Vyučovací hodina probíhala následujícím způsobem. Nejprve se v rámci edukace uskutečnil brainstorming na téma kyberšikana. Žáci se při něm zamysleli, co se jim vybaví, když se řekne kyberšikana. Následně chodili psát své asociace na tabuli. Objevila se zde následující slova: internet, napadení, útok, sociální sítě, oběť, útočník. Po ukončení aktivity paní učitelka žákům shrnula, co pojem kyberšikana znamená. Poté vyučující od sebe oddělila slovo kyber a šikana, aby poukázala, že tyto dva jevy spolu úzce souvisí. Žáci měli za úkol sdělit rozdíly mezi těmito dvěma pojmy. V závěru edukace byly žáci upozorněni, že hranice mezi pouhým škádlením a kyberšikanou je

velmi tenká. Paní učitelka jim vysvětlila, že kyberšikana je dlouhodobého charakteru, opakuje se a má na oběť negativní dopad. Poté bylo puštěno video od nakladatelství *Nová škola, s.r.o.* s názvem *Kyberšikana – a co bys udělal ty?*, kde byl zobrazen příběh dívky, která byla šikanována svými spolužáky prostřednictvím mobilního telefonu. Pro žáky si závěr videa připravil dilema, kde se měli rozhodnout, zda se ke kyberagresorům přidají, odmítnou se zapojit či se pokusí útoky na dívku zastavit. Žáci se shodli, že by se pokusili útočníka zastavit. Následovalo promítání vybraných úseků videí, kde měli žáci za úkol říci, o jakou formu kyberšikany se jedná. U každé formy se zastavili a uvedli si její charakteristiku, kterou si zapsali do sešitu. V závěru hodiny si zopakovali společně důležité charakteristiky kyberšikany.

První část druhé vyučovací hodiny byla zaměřena na bezpečnost na internetu. Žáci vytvořili skupiny, v nichž sepsali alespoň čtyři pravidla bezpečného chování na internetu. Každá skupina svá pravidla prezentovala a následovala diskuse, kdy paní učitelka ty nejdůležitější shrnula. Zbytek hodiny byl zaměřen na prevenci kyberšikany. Paní učitelka žákům sdělila organizace, na které se mohou obrátit, pokud se dostanou do těžké situace. Dále pustila žákům nahrávku, kde byl namodelován rozhovor mezi obětí a pracovníkem Linky důvěry. Nahrávka sloužila k lepší představě žáků, aby věděli, jak takový rozhovor probíhá a aby se případně nebáli na linku obrátit. Žáci v závěru hodiny uvedli zkušenosti, které se jim ve virtuálním prostředí staly. Například jednomu žákovi odcizili herní účet. Vyučující žákům znovu zopakovala, jaké kroky by měli podniknout, pokud by se oni sami stali oběťmi kyberšikany. Nejdůležitější krok je se někomu svěřit, nebýt na to sám/a.

Po obou vyučovacích hodinách proběhla v jejich závěru reflexe v podobě zopakování si nejdůležitějších informací, které se žáci o kyberšikaně dozvěděli. Pro žáky byla připravena ještě práce s textem, kterou by absolvovali ve skupinách. Na tuto aktivitu již bohužel nezbyl v hodině prostor, ale dle mého názoru by mohla být pro výuku užitečná. Tato metoda u žáků navíc rozvíjí i čtenářskou gramotnost. Aktivita byla inspirována publikací *Cyberbullying: Activities to Help Children and Teens to Stay Safe in a Texting, Twittering, Social Networking World* od autorky Vanessy Rogers. Text se nachází v *Příloze D*. Nejprve se text rozstříhá na sedm částí. Žáci by následně seřadili ústřižky textu tak, aby byla dodržena textová návaznost. Dále by napsali, jaké představuje příběh nebezpečí a chyby, kterých se protagonista dopustil. Po práci by následovala diskuse, kdy by byly pro žáky připraveny následující otázky: Kdo je autorem textu, dívka

nebo chlapec? (Jsou možná obě pohlaví, není uvedeno, že se jedná o dívku). Jak byste poradili kamarádce/kamarádovi, že by se měl/a zachovat, kdyby se vám svěřil/a s takovým příběhem? Jak velká je pravděpodobnost, že se bude bavit třináctiletá dívka/chlapec se třicetiletým mužem v reálném světě a budou si tak skvěle rozumět? Jejich setkání by bylo ve skutečném světě snazší či obtížnější? Jak si myslíte, že bude příběh pokračovat? Cílem textu je, aby si žáci uvědomili, jaké nebezpečí internet přináší.

Reakce žáků na hodiny byly z našeho pohledu pozitivní. Po vyučování jsme se na tomto stanovisku shodly společně s vyučující paní učitelkou. Na základě výsledků dotazníkového šetření, které bylo uskutečněno po vyučování, se ukázalo, že naše dojmy byly správné. Tam se totiž vyskytovala otázka, kde žáci měli zhodnotit, jak je vyučovací hodiny bavily. Žáci byli u obou hodin aktivní a spolupracovali vzájemně mezi sebou, tak i s paní učitelkou. Ochetně sdělovali své zkušenosti a postřehy z virtuálního světa. V úvodu hodiny měl jeden žák dotaz, jaké je téma hodiny. Když mu ho vyučující sdělila, tak byli všichni žáci nadšení. Bylo zřejmé, že je toto téma zajímavé. Velmi pozitivně reagovali na promítaná videa, která znázorňovala jednotlivé formy kyberšikany. Ve videích se objevili i známí youtuberi, což žáci ocenili. Z jejich reakcí bylo vidět, že jim je toto téma známé a týká se pro ně blízké oblasti – internetu. Ve třídě panoval v obou hodinách klid, žáci nevyrušovali.

Již na začátku první vyučovací hodiny při brainstormingu bylo zřejmé, že žáci pojem kyberšikana znají. Se znalostí žáků o kyberšikaně jsme byly seznámeny na základě dotazníkového šetření uskutečněného před vyučovací hodinou, proto jsme věděly, že prakticky všichni žáci z této třídy pojem znají. Z tohoto důvodu jsme se zaměřily ve výuce primárně na jiné skutečnosti. První vyučovací hodina byla více interaktivní a z mého pohledu žáky bavila více.

4.6 Analýza výsledků druhého dotazníkového šetření

Druhé dotazníkové šetření proběhlo ve třídě 1.A (6. třída) po týdnu od uskutečněné výuky. Dotazníky byly rozdány žákům s časovým odstupem proto, aby se ověřilo, zda si žáci poznatky z hodiny uchovali v paměti dlouhodobě. Kromě ověření znalostí bylo dalším cílem dotazníku získání zpětné vazby od žáků na vyučovací hodiny. Data získaná z dotazníkového šetření nám naznačí, jestli byly vyučovací hodiny efektivní a pro žáky přínosné.

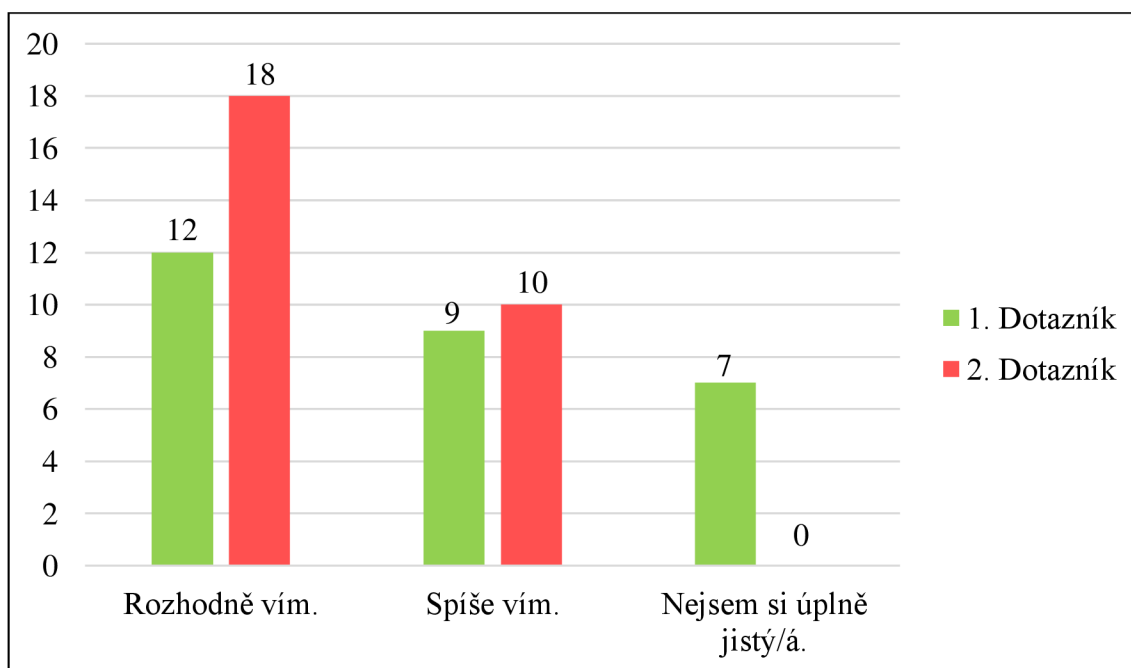
4.6.1 Komparace výsledků dotazníkových šetření třídy 1.A

Ve druhém dotazníkovém šetření se vyskytovalo celkem třináct položek, přičemž první zjišťovala pohlaví a věk respondentů. Jeho formulář se nachází v *Příloze B*. Deset položek bylo totožných jako v prvním dotazníkovém šetření, jehož formulář se nachází v *Příloze A*. Byly do něj přidány tři nové položky, které se zaměřují na poznatky a reflexi vyučovacích hodin. Tato podkapitola se zaměřuje na šest stejných položek z obou dotazníkových šetření.

Číslování otázek u grafů je převzato z druhého dotazníkového šetření. Následuje komparace výsledků prvního a druhého dotazníkového šetření třídy 1.A. Celkem bylo rozdáno dvakrát 28 dotazníků se 100 % návratností. Dotazování se zúčastnilo 12 dívek a 16 chlapců od 11–12 let.

Graf 7 zpracovává data otázky číslo dva, v níž měli žáci na výběr ze čtyř variant odpovědí. Mohli vybrat pouze jednu možnost.

Graf 7 – otázka č. 2: Víš, na koho by ses obrátil/a, kdybys byl/a ty sám/sama obětí kyberšikany?

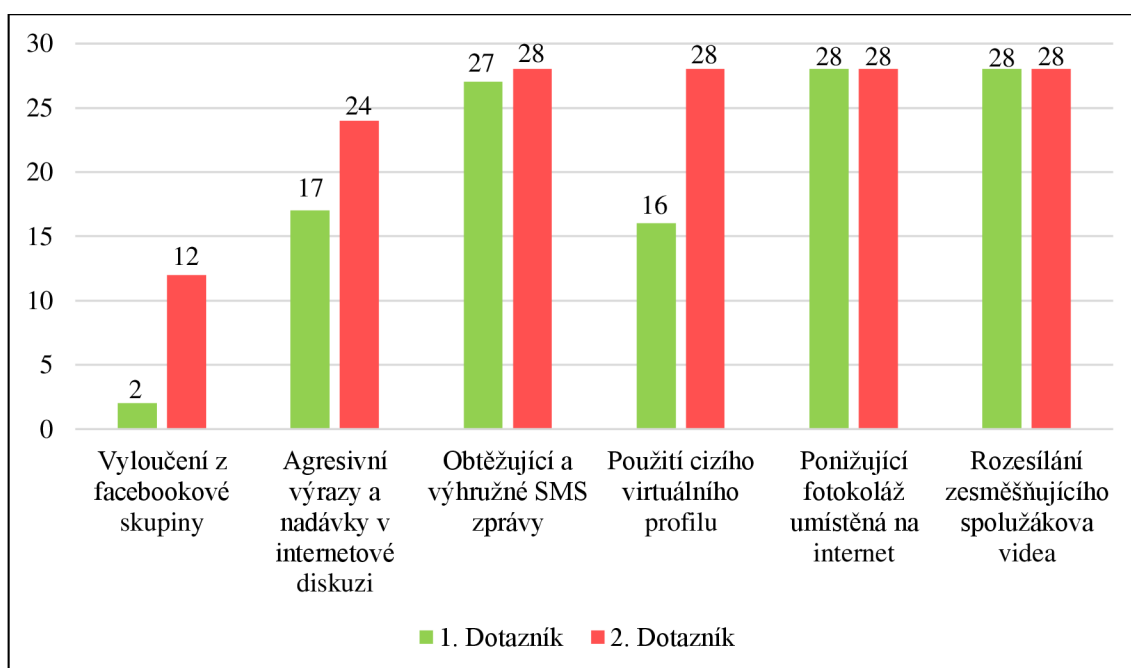
Komentář: V prvním dotazníkovém šetření odpovědělo 12 žáků, že si je jisto, na koho by se v případě dostání se do pozice oběti kyberšikany obrátilo. 9 žáků by spíše vědělo, jak danou situaci řešit a 7 žáků si není příliš jisto řešením.

Ve druhém výzkumném šetření by si s danou situací vědělo rady 18 žáků a 10 žáků by spíše vědělo, na koho by se obrátilo.

Čtvrtou položku „Nevím“ nevybral nikdo ze žáků v prvním ani druhém dotazníkovém šetření, což je ideální stav. Po vyučovací hodině si již bylo jisto o 6 žáků více, komu by se s problémem svěřilo než před ní. Zbylí respondenti zaškrtnli položku „Spíše vím“. Lze říci, že všichni žáci by věděli, na koho se mají v případě problému obrátit. Tohoto stavu jsme se snažily prostřednictvím vyučovacích hodin dosáhnout.

V grafu 8 se nachází data ze třetí otázky. Respondenti měli na výběr ze 7 charakteristik a měli možnost zaškrtnout více odpovědí.

Graf 8 – otázka č. 3: Zaškrtni, co podle tebe kyberšikana označuje.

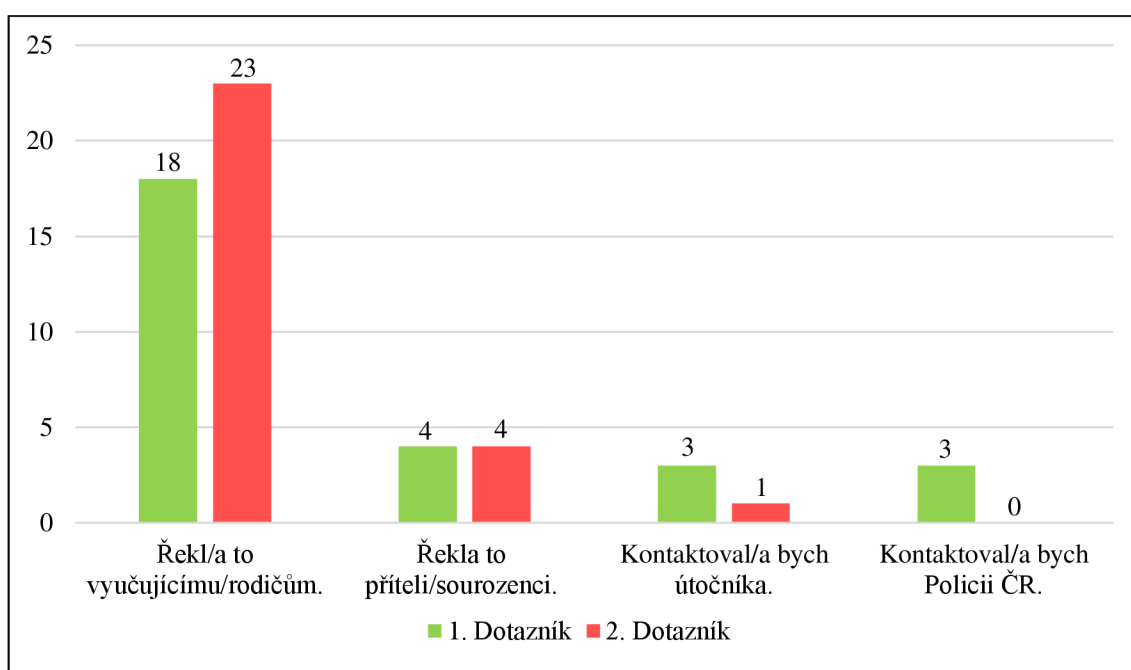
Komentář: V prvním dotazníkovém šetření všech 28 respondentů označilo za kyberšikana „vytvoření ponižující fotokoláže spolužáka a její umístění na sociální síť“ a „rozesílání pomocí internetu zesměšňujícího videa, na kterém je spolužák.“ Pouze jeden žák nevybral „zasílání obtěžujících a výhružných SMS zpráv.“ 17 respondentů považuje za kyberšikana „používání agresivních výrazů a nadávek v diskusích na internetu.“ Položku „použití cizího facebookového profilu a přidávání vulgárních komentářů“ vybralo 16 žáků. Pouze 2 zaškrtnli jako charakteristiku kyberšikany „vyloučení z facebookové skupiny.“

Ve druhé dotazníkovém šetření byly vybrány 4 položky všemi respondenty. Oproti prvnímu šetření se staly odpovědi „zasílání obtěžujících a výhružných SMS zpráv“ a „použití cizího facebookového profilu a přidávání vulgárních komentářů“ volbou všech žáků. 24 žáků zaškrtno možnost „používání agresivních výrazů a nadávek v diskusích na internetu.“ Nejméně vybraná byla stejně jako v prvním dotazníku položka „vyloučení z facebookové skupiny“ s 12 respondenty. I zde je však značný nárůst oproti původním dvěma.

Položku „facka od spolužáka“ nevybral nikdo z respondentů ani v jednom dotazníkovém šetření, což je správně, neboť se jedná o charakteristiku tradiční šikany. Svůj názor nejvíce žáků změnilo u odpovědi vyloučení z facebookové skupiny. Celkově všech 6 odpovědí ve druhém dotazníkovém šetření zaznamenalo nárůst, což bylo cílem vyučovacích hodin.

Do grafu 9 jsou zanesena výsledná data čtvrté otázky, ve které měli respondenti na výběr z pěti odpovědí. Mohli zvolit pouze jednu položku.

Graf 9 – otázka č. 4: Kdyby se ti někdo svěřil, že mu někdo ubližuje, co bys udělal/a?

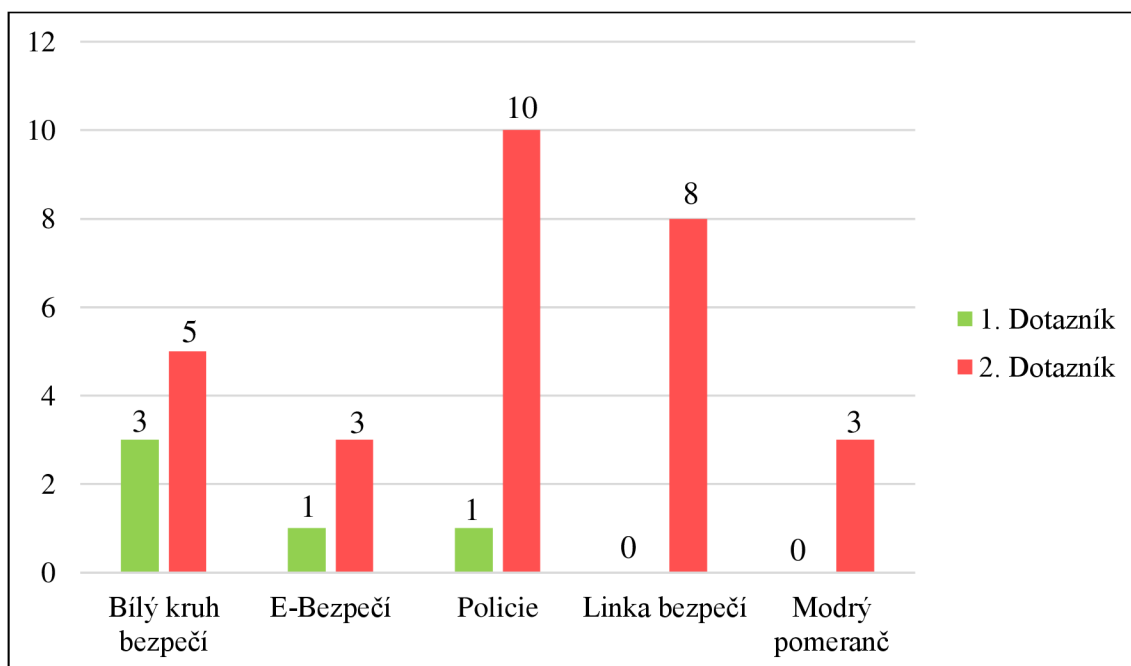
Komentář: V prvním dotazníkovém šetření by se 18 žáků svěřilo vyučujícímu či rodičům. 4 respondenti by svůj problém řekli příteli nebo sourozenci. Shodně 3 žáci by kontaktovali útočnicka a Policii ČR.

Ve druhém dotazníkovém šetření by se 23 žáků svěřilo učitelům či rodičům a 5 ze 28 respondentů by se svěřilo sourozenci nebo příteli.

Ani v jednom dotazníku se neobjevila odpověď „Nic, je to jeho/její problém.“ To mě velmi potěšilo, neboť je důležité, aby byli žáci ochotni poskytnout pomoc oběti. Při hodinách byl apel na žáky, aby nejdříve kontaktovali kompetentní osobu, která jim pomůže problém vyřešit a až na základě jejich uvážení kontaktovali útočníka či policii. Z výsledků vyplynulo, že by se již pouze 1 žák rozhodl konfrontovat přímo útočníka. Nikdo ve druhém kole dotazování nevybral možnost, že by kontaktoval policii. Obě tyto položky měly nižší zastoupení než v prvním cyklu dotazování, což bylo záměrem vyučovacích hodin.

Graf 10 zobrazuje výsledky páté otázky, která byla otevřená. Respondenti odpovědi formulovali sami. Mohli uvést libovolný počet organizací.

Graf 10 – otázka č. 5: Pokus se napsat názvy organizací, které pomáhají v boji proti kyberšikaně.

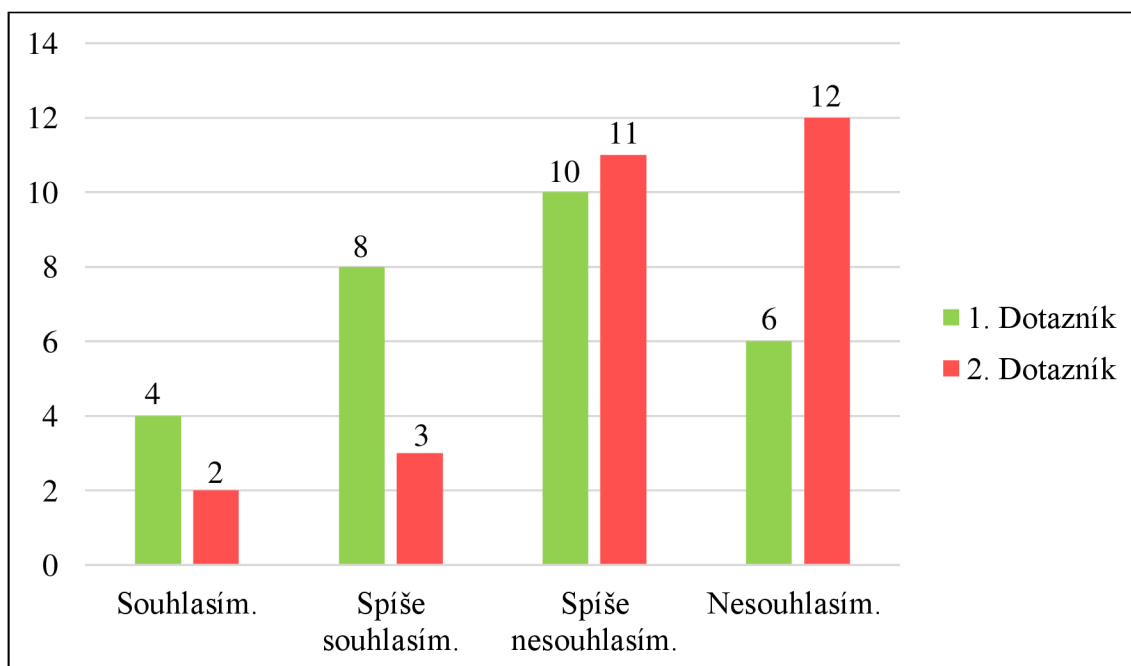
Komentář: V prvním běhu dotazníkového šetření uvedli organizace celkem 4 žáci, přičemž jeden z nich uvedl dvě organizace. Nejvíce respondentů uvedlo organizaci Bílý kruh bezpečí. Jednalo se o 3 žáky. Dále 1 žák uvedl E-Bezpečí a rovněž 1 záznam získala Policie.

Ve druhém dotazníkovém šetření uvedlo alespoň jednu organizaci 21 žáků. 6 z nich uvedlo názvy dvou organizací a 2 si dokonce vzpomněl na tři organizace. Pouze 1 organizaci tedy uvedlo 13 žáků. Nejvíce krát byla zaznamenána Policie ČR. Bylo to 10x. 8 žáků uvedlo Linku bezpečí, 5 Bílý kruh bezpečí a 3 žáci E-bezpečí. Vyskytla se zde nová organizace s názvem Modrý pomeranč, na kterou si vzpomněli 3 žáci.

Celkový počet odpovědí se ve druhém kole dotazování výrazně zvýšil. Žáci si z vyučování zapamatovali organizace pomáhající v boji s kyberšikanou. Porovnání výsledků dotazníků mě u této otázky velmi potěšilo, neboť poukázalo na přínosnost a efektivnost vyučovací hodiny.

Graf 11 zpracovává výsledná data šesté otázky, která byla respondentům předložena formou tvrzení. Měli na výběr ze čtyř možností, přičemž mohli vybrat pouze jednu z nich.

Graf 11 – otázka č. 6: Před kyberagresorem je snazší se ukrýt než před agresorem tradiční šikany.

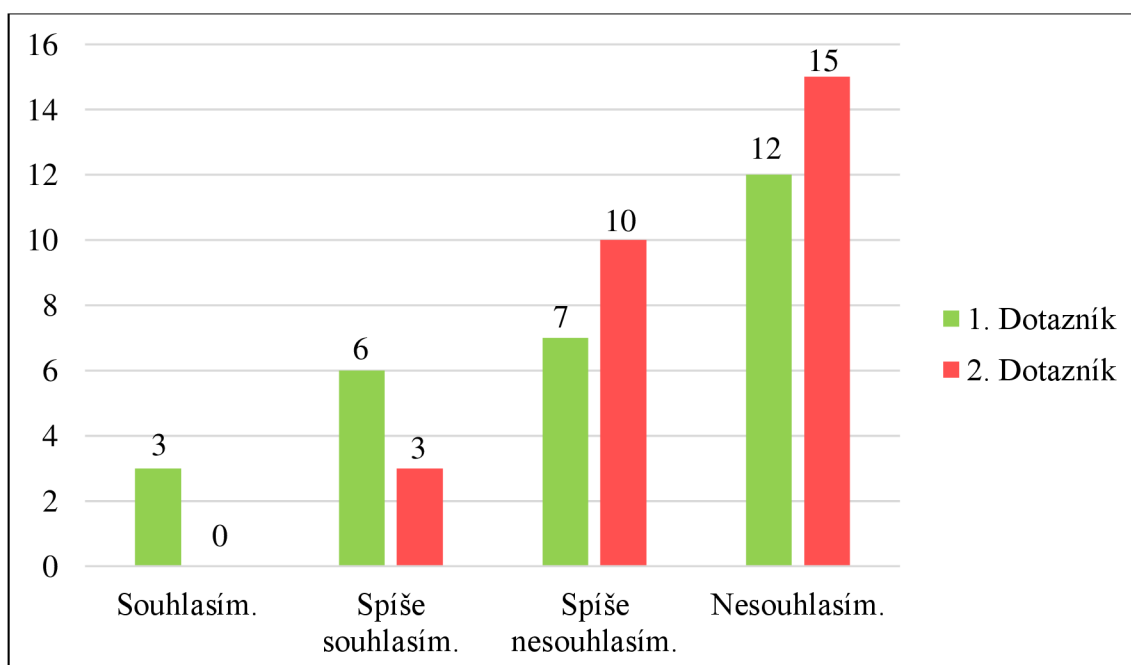
Komentář: S tímto tvrzením v prvním dotazníkovém šetření plně souhlasili 4 žáci a dalších 8 s ním spíše souhlasilo. Naopak 6 žáků s tezí plně nesouhlasilo a dalších 10 spíše nesouhlasilo.

V druhém cyklu dotazování nejvíce žáků s daným stanoviskem nesouhlasilo. Jedná se o 12 žáků. Pole „Spíše nesouhlasím“ vybralo 11 respondentů. S tvrzením spíše souhlasili 3 žáci a plně souhlasili 2.

Počty pozitivních odpovědí ve druhém cyklu dotazování klesly, zatímco negativní odpovědi zaznamenaly nárůst. Z výsledků lze vyvodit, že se žáci nad tezí na základě vyučovací hodiny zaměřené na kyberšikanu zamysleli. Tyto výsledky naznačují, že byla pro žáky přínosná a jisté poznatky si z ní odnesli.

V grafu 12 jsou zobrazeny výsledky sedmé otázky, která nabídla respondentům na výběr čtyři možnosti. Mohli označit pouze jednu z nich.

Graf 12 – otázka č. 7: Kyberšikana nezpůsobuje takovou bolest jako tradiční šikana.

Komentář: V prvním dotazníkovém šetření nesouhlasilo s tvrzením dvanáct respondentů. Dalších sedm spíše nesouhlasilo a naopak 6 spíše souhlasilo. S tezí, že kyberšikana nezpůsobuje takovou bolest jako tradiční šikana, se ztotožnili 3 žáci.

Ze druhého dotazníkového šetření vyplynulo, že 15 žáků s tvrzením nesouhlasilo a 10 spíše nesouhlasilo. Naopak spíše s ním souhlasili 3 respondenti a pole „Souhlasím“ nevybral nikdo.

Oba dotazníky zaznamenaly vzestupnou tendenci u dílčích odpovědí. Nejméně jich s tvrzením souhlasilo a nejvíce nesouhlasilo. Ve druhém cyklu dotazování byly však počty u odpovědí s negací vyšší oproti prvnímu šetření. A naopak byly zaznamenány

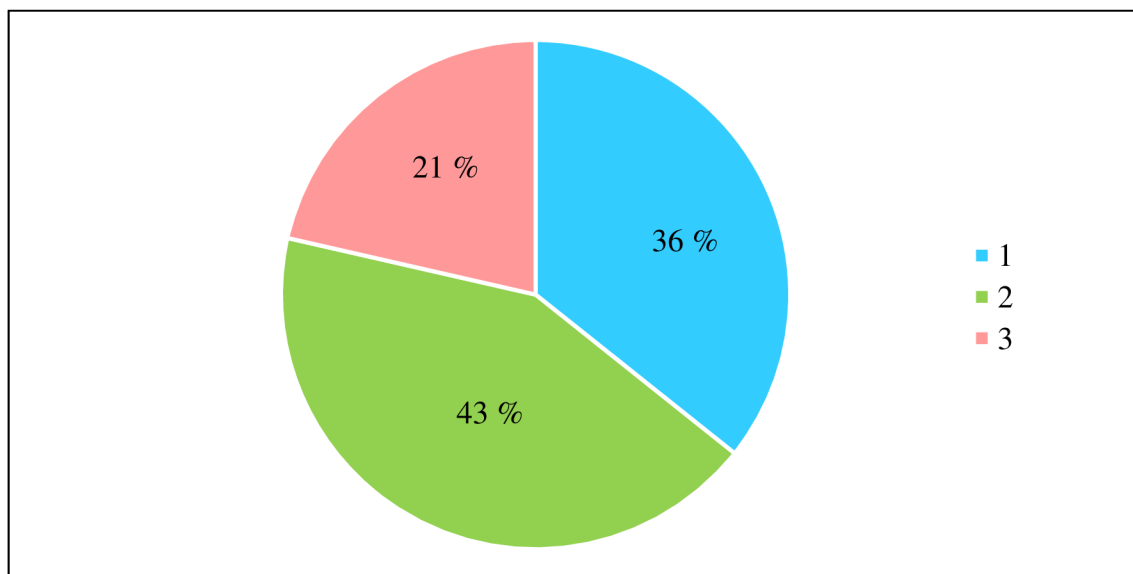
nižší počty respondentů u kladných odpovědí. Žáci se nad tezí po vyučovací hodině více zamysleli a někteří z nich přehodnotili svou odpověď.

4.6.2 Ověření přínosnosti vyučovacích hodin

Jak již bylo zmíněno výše, tak poslední tři otázky ze druhého dotazníkového šetření se v prvním cyklu dotazování nevyskytují. Byly zformulovány za cílem zjistit, co si žáci ze dvou vyučovacích hodin zaměřených na kyberšikanu zapamatovali a jestli je hodiny bavily. Na základě výsledků zjistíme, zda byly hodiny uspořádány efektivně a naplnily svůj účel.

Graf 13 zpracovává výsledky osmé otázky. Respondenti v ní měli zhodnotit přínos vyučovacích hodin podle principu školního hodnocení. Znamka 1 představuje na škále nejlepší možné hodnocení, a naopak známka pět je nejhorší. Žáci mohli vybrat pouze jednu z možností.

Graf 13 – otázka č. 8: Zhodnot' přínos hodin, zda jsi díky nim lépe porozuměl/a kyberšikaně.

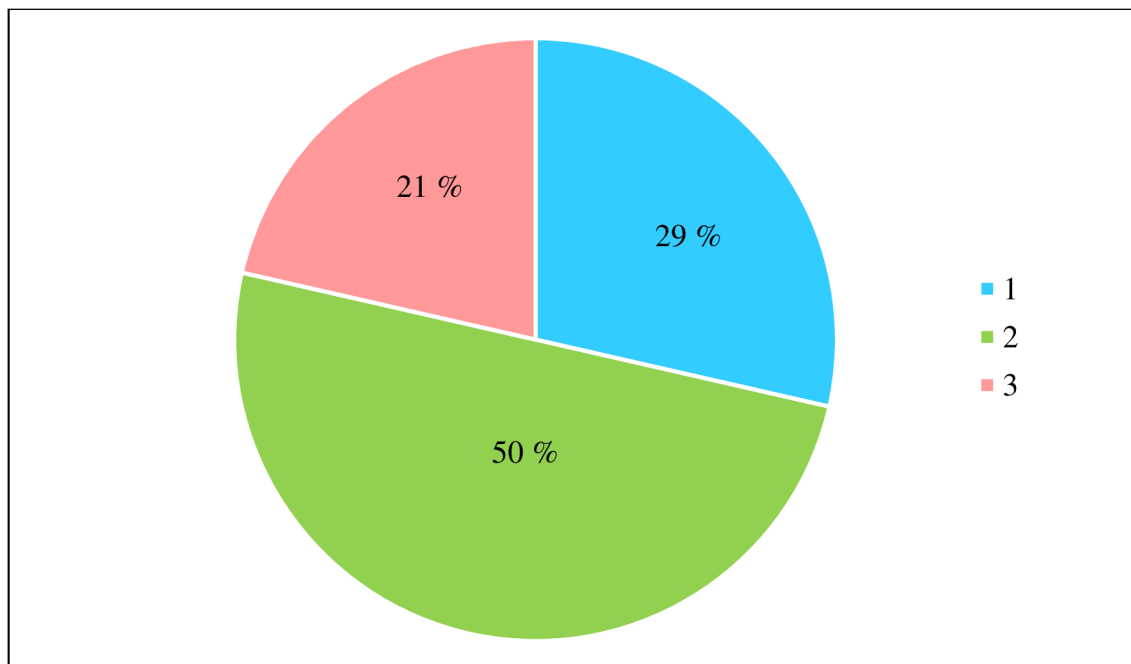
Komentář: Nejvíce žáků, a to 12 z celkového počtu 28, vybralo pro hodnocení hodiny známku 2. Dalších 10 respondentů označilo číslo 1 a odpověď s hodnocením 3 označilo 6 žáků. Hodnocení 4 a 5 nebylo vybráno nikým.

Výsledná data této otázky představují pozitivní zpětnou vazbu, neboť odpovědi s charakteristikou dostatečná a nedostatečná nebyly vybrány nikým. Žáci vybírali ze tří možností, přičemž ta nejhorší z nich má charakteristiku dobrá. Největší zastoupení měla známka chvalitebná. Jako druhá nejčastější charakteristika přínosu hodiny byla zvolena

známka výborná a 6 žáků označilo její přínosnost za dobrou. Z výsledků lze vyvodit, že pro všechny žáky byly vyučovací hodiny zaměřené na kyberšikanu přínosné.

Do grafu 14 jsou promítnuty výsledky odpovědí na devátou otázku. Respondenti v ní měli ohodnotit, jak je vyučovací hodiny bavily. Opět byly odpovědi sestaveny na principu školního hodnocení. Žáci měli vybrat jednu z nabízených možností.

Graf 14 – otázka č. 9: Oznámkuj jako ve škole, jaké pro tebe hodiny byly, jak tě bavily.

Komentář: Celkem 14 žáků označilo vyučovací hodiny číslem 2 jako chvalitebné. Dalších 8 respondentů označilo hodiny jako výborné známkou 1 a 6 žáků známkou 3, což charakterizuje hodiny jako dobré.

V odpovědích se nevyskytly známky 4 a 5, což je pro mě a zejména paní učitelku skvělé zjištění. Ze získaných dat lze vyvodit, že vyučovací hodiny zaměřené na kyberšikanu žáky bavily. Naplnil se tedy jeden z důležitých cílů výuky.

Na poslední otázku číslo 10 žáci odpovídali prostřednictvím otevřených odpovědí. Měli za úkol napsat, co si z minulých hodin o kyberšikaně pamatují. Nejčastější odpovědí byla definice kyberšikany v podobě šikany přes internet. Tu uvedlo 12 žáků ze třídy. Další odpovědi se lišily a jsou zaznamenány v tabulce 2.

Tab. 2 – otázka č. 10: Napiš, co si z hodin pamatuješ o kyberšikaně.

Žák 1	„Kyberšikana je nebezpečná.“
Žák 2	„Někdo zveřejní ponižující fotky někoho jiného na internetu, vydává se za tebe na internetu atd.“
Žák 3	„Být tu pro oběti kyberšikany a pomoc jim.“
Žák 4	„Dávat si pozor, co na internetu zveřejňuju.“
Žák 5	„Každý může být agresorem, aniž by si to uvědomoval.“
Žák 6	„Obětí kyberšikany se může stát každý člověk.“
Žák 7	„Používání falešných profilů je trestné.“
Žák 8	„Kyberšikanu je potřeba s někým řešit. Před agresorem se špatně kryje a je těžké ho dohledat. V reálném životě jsou to totiž často lidé zakomplexovaní a s nízkým sebevědomím, kteří si ho na internetu takto zvyšují.“
Žák 9	„Kyberšikana může mít extrémní následky např. sebevražda atd.“

Komentář: Odpovědi žáků zahrnuly několik oblastí týkajících se kyberšikany. Někteří žáci uvedli příklady určitých forem kyberšikany, další poukázali na závažnost tohoto jevu a jiní upozornili, že ať už obětí, tak ale i agresorem, se může stát každý.

4.7 Rozhovor s metodikem prevence

Školní metodik prevence působí na každé základní a střední škole. Miovský et al. (2015) uvádějí, že se jedná o osobu, která zajišťuje informační, koordinační, metodické a poradenské činnosti. Národní ústav pro vzdělávání charakterizuje školního metodika prevence jako jedince, který „pracuje v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Zajišťuje metodickou, koordinační a poradenskou činnost v problematice prevence rizikového chování, jako jsou např. šikana, užívání návykových a psychotropních látek, záškoláctví, agresivita, rizikové sexuální chování, rizika školního neúspěchu aj. Zvyšuje všeobecnou informovanost mezi rodiči, učiteli a žáky tak, aby byla zajištěna maximální primární prevence těchto jevů. Úzce spolupracuje se třídními učiteli a podporuje bezpečné a zdravé klima ve třídě a ve škole. Vyhodnocuje varovné signály spojené s možností výskytu rizikového chování a poskytuje poradenskou činnost. Podílí se na tvorbě a naplňování Minimálního preventivního programu školy. Organizuje přednášky a besedy spojené s uvedenou problematikou.“

Jedná se o polostrukturovaný rozhovor, základní otázky byly tedy předem připravené, ale v průběhu byly kladeny metodičce prevence i další otázky v návaznosti na její odpovědi (Švaříček a Šedová, 2007). Původní verze rozhovoru obsahovala dvacet položek, na které bylo cílem se zaměřit. Nakonec byly tři otázky zakomponovány do jiných, a naopak některé podotázky byly přidány na základě kontextu rozhovoru.

Cílem rozhovoru bylo zmapování situace v oblasti šikany a kyberšikany na druhém stupni základní školy, respektive na víceletém gymnáziu. Rozhovor byl formulován na základě načerpaných poznatků z teoretické části této práce a na základě četby odborné literatury. Otázky byly soustředěny na tři hlavní oblasti, a to na informovanost žáků o šikaně a kyberšikaně, zjišťování výskytu těchto jevů a vzdělávání pedagogů v této oblasti. Záměrem bylo zahrnout do dialogu všechny podstatné aspekty, které budou potřebné k detailnějšímu popisu postoje školy ke kyberšikaně.

Rozhovor proběhl na začátku března v přímém kontaktu s metodičkou prevence Biskupského gymnázia v Hradci Králové Mgr. Adélou Vachuška Pešovou. Byl uskutečněn na základě osobního setkání na půdě zmiňované školy. Metodička prevence je zároveň třídní učitelkou ve třídě 7.B víceletého gymnázia, což odpovídá třetímu ročníku střední školy. Vyučuje základy společenských věd, výchovu k občanství

a anglický jazyk. Metodičku prevence vykonává pro celé gymnázium, na které dochází kolem 600 žáků. Funkci metodika prevence zastává od nynějšího školního roku, neboť stále studuje specializační vzdělání, které by tento rok měla dokončit. Hlavním preventistou je její kolega, škola má tedy celkem dva metodiky prevence.

Ještě před samotným rozhovorem byla prostudována výroční zpráva školy za minulý školní rok. Z ní bylo možné vyčíst preventivní programy, které škola zavedla. Rovněž se v ní nachází zhodnocení minulého školního roku s ohledem na sociálně patologické jevy a popis a výsledky řízených průzkumů, kterých se žáci zúčastnili. Dále se ve výroční zprávě píše, že škola zaznamenala ve školním roce 2021/2022 určité podněty k detailnějšímu zaměření se na hrozby spojené s virtuálním prostředím. Tato situace, jak jsem se dozvěděla z rozhovoru, byla zapříčiněna online výukou v době pandemie, kdy se určitá forma kyberšikana odehrála.

Z dialogu s metodičkou prevence vyplynula následující zásadní fakta pro zhodnocení informovanosti žáků druhého stupně víceletého gymnázia ohledně kyberšikany. Ve škole mají zřízené dva preventivní programy zaměřené na kyberšikanu. Nesou název *Dítě v síti 1*, který je aplikován v primě (6. třída) a *Dítě v síti 2*, který je určený pro kvartu (9. třída). S problematikou kyberšikany se žáci seznamují nejvíce v hodinách výchovy k občanství, ale i další předměty, jako jsou informatika či biologie, přispívají ke znalostem v této oblasti. Na škole proběhl workshop a besedy zabývající se kyberšikanou, škola je tomuto způsobu prevence otevřená. Hlavním cílem školy je v preventivních programech ukázat žákům možné řešení krizové situace, ukázat jim kroky, jak se s problémem vypořádat a na koho se mohou obrátit. Využívají pro to různorodou škálu kreativních metod. Jako škola pořádají celkem tři adaptační kurzu v rámci gymnázia. Nejprve v 6. třídě, poté v 8. třídě a také v prvním ročníku střední školy. Adaptační kurzy jsou kratšího charakteru. Na kyberšikanu se zaměřují metodici prevence a učitelé zejména u žáků šesté a sedmé třídy. Škola prostřednictvím dotazníkového šetření zjišťuje výskyt šikany a kyberšikany v jednotlivých ročnících. V šesté třídě, tedy prvním ročníku víceletého gymnázia, se schází nový kolektiv, proto dotazníkové šetření škola provádí po třech měsících od začátku školního roku. Poté probíhá ještě jedno šetření na přelomu ledna a února. U ostatních ročníků druhého stupně je šetření prováděno během školního roku jedenkrát, a to rovněž v pololetí. Škola nově zřídila anonymní online schránku důvěry, kde se mohou žáci svěřit se svými problémy. Také se na škole vyskytuje fyzická schránka důvěry u prodejních automatů s potravinami

u hlavního vchodu do školy. Ve škole se na prevenci rovněž podílí i školní psycholog. Podrobný přepis dotazníku se nachází v *Příloze C*.

4.8 Shrnutí výzkumné činnosti

Hlavním cílem výzkumné činnosti bylo zjištění orientace žáků druhého stupně víceletého gymnázia v problematice kyberšikany. Dílčím záměrem bylo případné nedostatky doplnit ve třídě, kde vyučovací hodina bude nejpotřebnější. Nejdůležitější roli výzkumné činnosti měla dvě dotazníková šetření. Pomocí prvního z nich byla vyhodnocena situace na vybraném gymnáziu. Zúčastnilo se ho celkem 111 respondentů ze dvou šestých a dvou sedmých tříd. Tyto dva ročníky byly vybrány zejména proto, neboť se u nich nachází kyberšikana v učebních osnovách a rovněž je zásadní poučit žáky o tomto tématu v co možná nejútlejším věku. Na základě výsledků dotazníků byly sestaveny dvě vyučovací hodiny zaměřené na kyberšikanu pro třídu 1.A (6. třída), u které byly zaznamenány největší nesrovnalosti v této oblasti. Ve vyučovacích hodinách bylo aplikováno zúčastněné pozorování, které probíhalo zejména pro zjištění reakcí žáků na vybraný metodický postup. Po týdnu od praktikování vyučovacích hodin zaměřených na kyberšikanu proběhlo druhé dotazníkové šetření ve třídě 1.A. Jeho cílem bylo porovnání výsledků s prvním šetřením u této třídy a ověření si, zda byly hodiny dostatečně efektivní. Dále byl uskutečněn rozhovor s metodikem prevence, který sloužil pro přiblížení postoje školy ke kyberšikaně.

Na základě výsledků prvního dotazníkového šetření u třídy 1.A byly sestaveny dvě vyučovací hodiny, které sloužily pro upevnění znalostí o kyberšikaně. Při vyučování byla praktikována pozorovací činnost. Z výrazů žáků, jejich ochoty spolupracovat a vysoké aktivity bylo zřejmé, že je téma zajímavé. Byli sdílní, otevření, a zároveň si uvědomovali vážnost tématu.

Následně proběhlo druhé dotazníkové šetření u třídy 1.A uskutečněné po vyučovacích hodinách, které bylo porovnáno s prvním dotazníkovým šetřením, jež proběhlo před hodinami. Ze získaných dat lze vyvodit závěr, že si žáci ujasnily nedostatky, které v problematice kyberšikany měli, a navíc je vyučovací hodiny bavily a považovali je za přínosné. Všechny cíle, pro které byly hodiny koncipovány, se naplnily. Z výše zmíněných důvodů se dají vyučovací hodiny výchovy k občanství zaměřené na kyberšikanu označit jako efektivní.

V poslední části výzkumného šetření byl proveden rozhovor s metodičkou prevence Biskupského gymnázia v Hradci Králové. V průběhu rozhovoru zazněly všechny potřebné informace pro detailnější představu přístupu školy ke kyberšikaně. Škola má dva preventivní programy týkající se kyberšikan. Ve třídách se pravidelně uskutečňují dotazníková šetření, pomocí nichž se zjišťuje výskyt patologických jevů. Kyberšikana se zde vyučuje nejen ve výchově k občanství, ale i dalších předmětech. Žáci mají možnost se svěřit se svými problémy na nově zřízené online schránce důvěry nebo ve škole navštívit fyzickou schránku důvěry.

4.9 Zhodnocení přístupu školy ke kyberšikaně

Tato podkapitola se zaměřuje na zhodnocení přístupu školy ke kyberšikaně na druhém stupni Biskupského víceletého gymnázia v Hradci Králové. Nejprve je představen popis opatření, která škola zavádí pro prevenci kyberšikan. Dále je zhodnocen přístup pedagogů ve výchově k občanství k tomuto jevu. V závěru podkapitoly se pokusíme vytyčit pozitivní faktory v přístupu školy ke kyberšikaně a formulovat doporučení, která by pedagogům mohla pomoci zefektivnit zápolení s tímto stále aktuálním jevem.

Gymnázium má pro druhý stupeň dva programy zaměřené na kyberšikanu. První z nich nese název *Dítě v síti 1* a je cílen na šesté ročníky, neboť právě tito žáci jsou na druhém stupni noví a je tedy potřeba je nejen o kyberšikaně informovat a ověřit si jejich znalosti v oblasti patologických jevů. Druhý preventivní program *Dítě v síti 2* je připraven pro deváté ročníky. Nejvíce času je prevenci kyberšikan věnováno v šestém a sedmém ročníku. Další opatření spočívá v dotazníkovém šetření, které se uskutečňuje v každém ročníku druhého stupně víceletého gymnázia alespoň jednou během školního roku, vyjma šestého ročníku, kde je dotazování praktikováno dvakrát. V rámci školy se uskutečňují tři adaptační kurzy, přičemž dva z nich jsou určeny pro žáky druhého stupně víceletého gymnázia. Pokud se naskytne možnost kvalitního externího pracovníka, který by vedl kurz zaměřený na prevenci kyberšikan, tak ji škola využívá. Téma kyberšikan se primárně vyučuje v rámci výchovy k občanství, ale je jí věnován prostor i v jiných předmětech. Ve škole se nachází fyzická schránka důvěry a nově ji škola zřídila i ve virtuální podobě.

V předmětu výchovy k občanství jsou věnovány kyberšikaně obvykle čtyři vyučovací hodiny. Na základě rozhovorů se dvěma učiteli výchovy k občanství lze

usoudit, že si jsou závažnosti a aktuálnosti tématu kyberšikany plně vědomi. Zároveň aplikují při vyučování pestrou škálu metod, pomocí nichž se snaží žáky motivovat k práci (např. videonahrávky, skupinové práce, práce s textem apod.). Navíc se na škole kyberšikana v minulosti vyskytla, proto se s ní setkali pedagogové i přímo v praxi. Vědí, jak postupovat, pokud by se na škole kyberšikana opět vyskytla. Učitelé se snaží neustále vzdělávat v oblasti ICT a sledují novinky v tomto oboru, aby mohli žáky informovat o dalších nástrahách virtuálního světa. V minulém školním roce proběhlo školení pedagogů zaměřené na rozpoznání počátků šikany a její případné řešení.

Jako velmi přínosné shledáváme zřízení virtuální schránky důvěry. Může žákům značně pomoci, neboť napsání online vzkazu pro ně představuje snazší variantu než napsaný vzkaz, který musí následně dopravit do fyzické schránky ve škole. Navíc se v případě online schránky důvěry nemusí obávat, že by se o jejich krocích někdo dozvěděl. Jak bylo již zmíněno, škola praktikuje dva preventivní programy pro dva ročníky gymnázia. Zaměření programů na první a poslední ročník druhého stupně vidíme jako efektivní řešení. Je důležité, aby o kyberšikaně byli žáci informováni, jakmile vchází a opouští druhý stupeň. Škola také pořádá tři adaptační kurzy, které slouží ke stmelení kolektivu třídy. Je to jeden z prostředků, který pomáhá rozvíjet vztahy ve třídě a lze tak prostřednictvím kurzů předcházet konfliktům a sporům, které šikana a kyberšikana představují. Rovněž považujeme jako benefit školy spolupráci metodiků prevence se školním psychologem, který jim nabídne jiný úhel pohledu a přispěje svými odbornými znalostmi.

Doporučení, které se nabízí, zahrnuje vhodnější umístění fyzické schránky důvěry na méně frekventované místo. Nyní se totiž schránka nachází u vchodu do školy, kde projde za den stovky osob. Žáci nemusejí mít pocit diskrétnosti a mohou se tak bát odhalení, když oznámení do schránky vhodí. Jako přínosné by se rovněž jevil zařazení bloku o kyberšikaně a celkově patologických jevech na rodičovská sdružení. Pomohlo by to pedagogům udělat si představu, jak jsou žáci o těchto tématech informováni v domácím prostředí. Rovněž by předali třídní učitelé rodičům důležité informace o prevenci kyberšikany, aby rodiče věděli, jak mají se svými dětmi o tomto tématu mluvit a uvědomili si tak jeho důležitost. Také se domníváme, že by bylo pro pedagogy přínosné a inspirativní, kdyby navštívili vyučování svých kolegů zaměřené na kyberšikana v roli pozorovatelů. Načerpali by tak novou inspiraci, neboť by viděli metody, které by mohli

i oni do výuky zařadit. Dále by pozorovali, jak na jednotlivé úkoly žáci reagují a mohli by dát po výuce vyučujícímu zpětnou vazbu.

Diskuse

Pro praktickou část práce byla stanovena hlavní hypotéza: Žáci znají definici kyberšikany, ale neví o ní podrobnější informace. Domněnka se potvrdila, neboť procenta respondentů byly nejvyšší právě u definice kyberšikany, kdy ji dokázalo uvést 97 žáků ze 111. U dalších otázek ani v jednom případě nedosáhl počet respondentů u jedné odpovědi tak vysokých hodnot. Ze šesti dílčích hypotéz byly čtyři potvrzeny a dvě vyvráceny. Zaměříme se na hypotézy, které se nepotvrdily, tedy hypotézu 2 a hypotézu 6.

Druhá hypotéza nebyla naplněna o pouhé 4 odpovědi. Výsledná data jsou tedy hraniční a domněnka byla vyvrácena na základě velmi malého rozdílu. Lze proto pozorovat, že žáci si v určování charakteristiky kyberšikany nejsou příliš jistí. Oproti tomu šestá hypotéza nebyla naplněna o značné procento. Domněnka, že šikana je závažnější jev než kyberšikana, by byla potvrzena, pokud by kladně formulovanou odpověď vybralo 55 % respondentů. Avšak výsledky byly značně odlišné, neboť vykazovaly pouze 24 % pro kladné odpovědi. Z toho tedy vyplývá, že 76 % žáků nepovažuje šikanu za závažnější jev než kyberšikanu. V diskusi ve vyučovacích hodinách několik žáků uvedlo, že oba jevy považují za stejně závažné. Je žádoucí, aby byly jevy vnímány rovnocenně, neboť také velmi záleží na jejich intenzitě.

Druhé dotazníkové šetření uskutečněné v 1.A (šestá třída) přineslo nejpodstatnější rozdíly oproti prvnímu dotazníkovému šetření u otázky zaměřené na organizace, které se zabývají pomocí v boji s kyberšikanou. U této položky v prvním kole dotazování uvedli organizaci pouze 4 žáky, ve druhém kole již 21 žáků. Jedná se tedy o vysoký nárůst. Ve druhém cyklu dotazování se objevila nová organizace s názvem *Modrý pomeranč*, kterou jsem doposud neznala. Žáci mě tedy obohatili o nový poznatek. Z komparace výsledků této otázky jsme nabily dojem, že vyučovací hodiny ve výchově k občanství byly pro žáky v oblasti prevence přínosné. Poslední tři otázky druhého cyklu dotazování se soustředily na zkoumání efektivity vyučovacích hodiny výchovy k občanství na téma kyberšikany. Ze získaných dat a z mého pozorování reakcí žáků na vyučování vyplynulo, že je vyučovací hodiny bavily a považovali je za přínosné. V žádné otázce navíc totiž nevybrali odpověď 4 a 5, které jsou chápány jako nevyhovující. Záměr vyučovacích hodin, se kterým jsme je koncipovaly, se tedy naplnil. Jednalo se zejména o přínosnost vyučování a aplikování kreativních metod, které budou žáky bavit.

Do výsledků obou dotazníkových šetření se promítly vnější vlivy, ke kterým se řadí osobnostní rysy jedince a jeho emoční rozpoložení v době vyplňování dotazníku. Daný jedinec má pomyslnou hranici tolerance jinou. Každý označuje jako nevhodné chování jiné jednání. Někdo považuje určité chování za žert, pro jiného představuje to samé chování nepříjemnou situaci, ve které se necítí dobře a zasahuje jeho city. Ve druhém dotazníkovém šetření zejména u posledních třech otázek mohla sehrát roli i oblíbenost paní učitelka výchovy k občanství, která vedla výuku zaměřenou na kyberšikanu. Žáci, u kterých by nebyla paní učitelka oblíbená, by mohli její hodiny označit jako nepřínosné jen s ohledem na osobu vyučujícího. Nehodnotili by hodinu, jak je po nich požadováno, ale ve skutečnosti by známku přidělili učitelce. A naopak žáci, u kterých je paní učitelka oblíbená by nebrali v potaz odučené hodiny, ale osobu paní učitelky a označili by tak vyučování nejlepší možnou známkou.

Výzkum má své limity, neboť probíhal pouze na jedné škole. Zároveň se v něm ale nachází popis přístupu školy ke kyberšikaně, kterým se mohou další školy inspirovat. Práce obsahuje metodický postup, pomocí něhož lze téma kyberšikany na druhém stupni základní školy vyučovat. I tento materiál mohou ostatní pedagogové využít ve své praxi. Rovněž mohou být na žáky aplikovány dotazníky pro zjištění efektivnosti vyučovacích hodin výchovy k občanství na téma kyberšikany. Mohou sloužit jako reflexe. Rovněž bylo dotazníkové šetření uskutečněno pouze v šestém a sedmém ročníku, neboť se zde šikana a kyberšikana vyučuje v rámci výchovy k občanství.

Závěr

Hlavním cílem diplomové práce bylo zjistit, jak jsou žáci informováni o kyberšikaně ve výchově k občanství na druhém stupni základní školy. Nejpodstatnější část práce představují dotazníková šetření, která nejprve zkoumají znalosti žáků o kyberšikaně. Následně druhé dotazníkové šetření porovnává výsledky vybrané třídy po časové odmlce za účelem ověření efektivity vyučovacích hodin výchovy k občanství zaměřených na kyberšikanu. Důležitou částí práce je rozhovor s metodikem prevence dané školy, jenž sloužil pro zmapování přístupu školy k boji s kyberšikanou.

Kapitoly teoretické části práce jsou zaměřeny na šikanu, a především kyberšikanu ve školním prostředí. Obsahují informace, které jsou podstatné pro učitele výchovy k občanství pro výuku kyberšikany. První kapitola se věnuje komparaci šikany a kyberšikany. Popisuje shodné a odlišné znaky mezi těmito dvěma jevy. Druhá kapitola je zaměřena již pouze na hlavní téma diplomové práce, a to kyberšikanu. Věnuje se prostředkům, pomocí nichž se šíří, dále popisuje její aktéry, typy a formy. Další část práce je věnována prevenci, intervenci a diagnostice kyberšikany u žáků základních škol. V poslední kapitole teoretické části byly podrobeny rozboru učebnice výchovy k občanství dvou nejvyžívanějších nakladatelství v českých školách za účelem zjištění výskytu tématu kyberšikany. Výsledky analýz ukázaly, že termín kyberšikana se nachází pouze v učebnicích nakladatelství Fraus u novějších vydání.

V praktické části práce byl uskutečněn výzkum, který se skládal ze čtyř částí. Nejdříve bylo praktikováno dotazníkové šetření celkem ve čtyřech třídách. Z výsledků lze obecně říci, že žáci s definicí kyberšikany neměli problém, ale další dílčí informace o tomto jevu již příliš neměli. Na základě výsledků dotazníkového šetření byla vybrána třída, u které se jevilo jako nejvhodnější žáky s kyberšikanou podrobněji obeznámit. Bylo tak učiněno během dvou vyučovacích hodin prostřednictvím předem zkonzultovaného metodického postupu. Ve vyučovacích hodinách byla aplikována pozorovací činnost, aby se ověřila reakce žáků na použité metody výuky. Po vyučovacích hodinách byl žákům opět rozdán pozměněný dotazník s odstupem týdne, aby se ověřilo, zda si poznatky o kyberšikaně uchovali v paměti dlouhodobě. Výsledky ze druhého dotazníkového šetření ukázaly, že si žáci poznatky uchovali. Rovněž považovali vyučovací hodiny ve výchově k občanství za přínosné a bavily je. Záměr, se kterým byly vyučovací hodiny sestaveny, se proto naplnil. Dále byl uskutečněn rozhovor s metodikem prevence, který poskytl podstatné informace pro zjištění postoje školy ke kyberšikaně. Jako

nejpodstatnější faktory, jež ovlivňují činnost metodika prevence, vzešly z rozhovoru podpora od vedení školy a komunikace s ostatními kolegy učitelského sboru.

Domnívám se, že pro lepší představu o informovanosti žáků o kyberšikaně ve výchově k občanství by bylo žádoucí porovnání získaných výsledků této práce s dalšími školami. Zajímavé by bylo porovnání škol z malých obcí a větších měst. Také by bylo přínosné získat přístupy dalších škol ke kyberšikaně. Ostatní školy by se na základě shromážděných údajů mohly inspirovat danými postupy. Avšak v této oblasti je možné provést řadu dalších výzkumů.

Téma kyberšikany považujeme za velmi aktuální, což se ukázalo, že stejného názoru jsou i žáci a učitelé vybrané školy, kde byl výzkum proveden. Technologie se neustále vyvíjí a lidstvo, zejména mladší generace, na nich tráví stále více času, proto je podstatné o tomto tématu se žáky hovořit a za pomoci účinných metod kyberšikanu nejen ve výchově k občanství vyučovat.

Seznam použitých zkratk

aj. – a jiné

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

ČR – Česká republika

ICT – informační a komunikační technologie

např. – například

PdF UP – Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

tj. – to jest

tzv. – tak zvaný

Seznam použité literatury

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-08-9.

BROM, Zdeněk a kol. *Občanská výchova 7: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-879-0.

BROM, Zdeněk, Dagmar JANOŠKOVÁ, Monika ONDRÁČKOVÁ, Dagmar ŠAFRÁNKOVÁ, Hana MARKOVÁ a Jitka ŠEBKOVÁ. *Občanská výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. upravené vydání. Plzeň: Fraus, 2019. ISBN 978-80-7489-471-8.

BURDOVÁ, Eva a Jan TRAXLER. *Bezpečně na internetu*. Praha: Středočeský kraj ve spolupráci se Vzdělávacím institutem Středočeského kraje (VISK), 2014. ISBN 978-80-904864-9-2.

ČECH, Ondřej a Nicole ZVONÍČKOVÁ. *Nebezpečí kyberšikany: internet jako zbraň*. České Budějovice: Theia – krizové centrum, 2017. ISBN 978-80-904854-4-0.

ČERNÁ, Alena a kol. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-210-6374-7.

ECKERTO VÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Brno: Computer Press, 2013. ISBN 978-80-251-3804-5.

HINDUJA, Sameer a Justin W. PATCHIN. *Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks, Calif.: Corwin Press, 2009. ISBN 978-1412966894.

JANOŠKOVÁ Dagmar, Monika ONDRÁČKOVÁ, Dagmar ČÁBALOVÁ a Anna ČEČILOVÁ. *Občanská výchova 6: s blokem Rodinná výchova: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2., upr. vyd. Plzeň: Fraus, 2009. ISBN 978-80-7238-886-8.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Monika ONDRÁČKOVÁ, Dagmar ČÁBALOVÁ, Jitka ŠEBKOVÁ a Hana MARKOVÁ. *Občanská výchova 9 pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-528-3.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Monika ONDRÁČKOVÁ, Zdeněk BROM, Anna ČEČILOVÁ a Dagmar ČÁBALOVÁ. *Občanská výchova 6: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-397-9.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Monika ONDRÁČKOVÁ, Zdeněk BROM, Anna ČEČILOVÁ a Dagmar ŠAFRÁNKOVÁ. *Občanská výchova 6: hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 3., upravené vydání. Plzeň: Fraus, 2021. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-714-6.

KAVALÍR, Aleš, ed. *Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele*. Vyd. 1. Plzeň: Pro město Plzeň zpracovala společnost Člověk v tísni, pobočka Plzeň, 2009. ISBN 978-80-86961-78-1.

KOHUT, M. R. *The Complete Guide to Understanding, Controlling, and Stopping Bullies and Bullying: a Complete Guide for Teachers and Parents*. US Florida, Ocala: Atlantis Publish Group, 2008.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

LAICMANOVÁ, Antonie a kol. *Výchova k občanství 9: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 6. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, s.r.o, 2021. Duhová řada. ISBN 978-80-7600-263-0.

LUNEROVÁ, Jitka, Radim ŠTĚRBA a Monika SVOBODOVÁ. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2010. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-117-7.

LUNEROVÁ, Jitka, Radim ŠTĚRBA a Monika SVOBODOVÁ. *Výchova k občanství*. 2., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2012. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-427-7.

ROGERS, Vanessa. *Cyberbullying: Activities to Help Children and Teens to Stay Safe in a Texting, Twittering, Social Networking World*. London: Jessica Kingsley Publishers, 2010. ISBN 978-1-84905-105-7.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

SAK, Petr a Jiří MAREŠ. *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-230-0.

SKÁCELOVÁ, Jana a Lenka MRÁZOVÁ. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 8. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia*. 3. vyd. Brno: Nová škola, 2010. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-127-6.

ŠEVČÍKOVÁ, Anna a kol. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-210-7527-6.

ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4227-3.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TOURNIER, Paul. *Silní a slabí*. Praha: Návrat domů, 1995. ISBN 80-85495-44-9.

URBAN, Michal, Tomáš FRIEDEL, Tereza KRUPOVÁ, Dagmar JANOŠKOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-899-8.

URBAN, Michal, Tomáš FRIEDEL, Tereza KRUPOVÁ, Dagmar JANOŠKOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-012-3.

VÁGNEROVÁ, Kateřina a Markéta BAJEROVÁ. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.

VAŠUTOVÁ, Maria a kol. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-858-5.

WILLARD, Nancy. *Cyberbullying and cyberthreats: responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Champaign: Research Press, 2007. ISBN 978-0-87822-537-8.

Seznam elektronických zdrojů

BEDROŠOVÁ, M., DUFKOVÁ, E., DEMBYTSKA, N., GERŽIČÁKOVÁ, M., & DĚDKOVÁ, L. (2022). *Kybernenávist v českých rodinách: Jaké jsou zkušenosti dospívajících a co o nich vědí jejich rodiče a pečovatelé?* [online]. Brno: Masarykova univerzita [cit. 2023-02-08]. Dostupné z: https://irtis.muni.cz/media/3452405/report-cyberhate_cz_final.pdf.

Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína, Hradec Králové [online]. Copyright © [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: https://www.bisgymbb.cz/sites/default/files/ke-stazeni/vyrocní_zprava_21-22_komplet2.pdf.

ČSU: *Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami – 2022*. Český statistický úřad [online]. Copyright ©2018 [cit. 2023-01-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/164606768/06200422.pdf/1c5c22c0-8941-4670-9698-e949482b0c35?version=1.1>.

KOPECKÝ, Kamil. *Kybergrooming – nebezpečí kyberprostoru* [online]. Olomouc: Net University s.r.o., 2010 [cit. 2022-12-15]. Dostupné z: <https://adoc.pub/kybergrooming-nebezpei-kyberprostoru-studie-mgr-kamil-kopeck.html>.

KREJČÍ, Veronika. *Kyberšikana – kybernetická šikana* [online]. Olomouc: E-Bezpečí, 2010 [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd>.

MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ a Jana ZAPLETALOVÁ, et al. *Prevence rizikového chování ve školství* [online]. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015 [cit. 2023-02-16]. Dostupné z: [file:///C:/Users/42077/Downloads/Prevence_Ucebnice%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/42077/Downloads/Prevence_Ucebnice%20(2).pdf).

Nakladatelství Fraus [online]. Copyright © [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: <https://www.fraus.cz/cs/o-nas/30-let-inovace>.

Nová škola, s.r.o. [online]. Copyright © [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: <https://www.nns.cz/blog/www.nns.cz>.

Školní metodik prevence. Národní pedagogický institut České republiky (dříve Národní ústav pro vzdělávání) [online]. Copyright © [cit. 2023-02-20].
Dostupné z: <http://archiv-nuv.npi.cz/projekty/rspp/skolni-metodik-prevence.html>.

Seznam grafů

Graf 1 – otázka č. 2: Víš, co pojem kyberšikana znamená?

Graf 2 – otázka č. 4: Zaškrtni, co podle tebe kyberšikana označuje.

Graf 3 – otázka č. 9: Víš, že existují organizace, které pomáhají v boji proti kyberšikaně?

Graf 4 – otázka č. 10: Znáš názvy některých těchto organizací? Napiš je.

Graf 5 – otázka č. 12: Před kyberagresorem je snazší se ukrýt než před agresorem tradiční šikany.

Graf 6 – otázka č. 13: Kyberšikana nezpůsobuje takovou bolest jako tradiční šikana.

Graf 7 – otázka č. 2: Víš, na koho by ses obrátil/a, kdybys byl/a ty sám/sama obětí kyberšikany?

Graf 8 – otázka č. 3: Zaškrtni, co podle tebe kyberšikana označuje.

Graf 9 – otázka č. 4: Kdyby se ti někdo svěřil, že mu někdo ubližuje, co bys udělal/a?

Graf 10 – otázka č. 5: Pokus se napsat názvy organizací, které pomáhají v boji proti kyberšikaně.

Graf 11 – otázka č. 6: Před kyberagresorem je snazší se ukrýt než před agresorem tradiční šikany.

Graf 12 – otázka č. 7: Kyberšikana nezpůsobuje takovou bolest jako tradiční šikana.

Graf 13 – otázka č. 8: Zhodnot' přínos hodin, zda si díky nim lépe porozuměl/a kyberšikaně.

Graf 14 – otázka č. 9: Oznámkuj jako ve škole, jaké pro tebe hodiny byly, jak tě bavily.

Seznam tabulek

Tab. 1 – Základní scénář pro obyčejnou počáteční šikanu

Tab. 2 – otázka č. 10: Napiš, co si z hodin pamatuješ o kyberšikaně.

Seznam příloh

Příloha A – Dotazník před výukou

Příloha B – Dotazník po výuce

Příloha C – Přepis rozhovoru s metodikem prevence

Příloha D – Práce s textem do výuky

Příloha A – Dotazník před výukou

Dotazník – kyberšikana

1. Informace o vyplňujícím:

Dívka

Chlapec

Věk:

2. Víš, co pojem kyberšikana znamená?

Rozhodně vím

Spíše vím

Vím o ní něco málo

Nevím vůbec

3. Zkus napsat definici kyberšikany.

4. Zaškrtni, co podle tebe kyberšikana označuje: (je možné zaškrtnout více možností)

vyloučení z facebookové skupiny

používání agresivních výrazů a nadávek v diskusích na internetu

zasílání obtěžujících a výhružných SMS zpráv

facka od spolužáka

použití cizího facebookového profilu a přidávání vulgárních komentářů

vytvoření ponižující fotokoláže spolužáka a její umístění na sociální síť

rozesílání pomocí internetu zesměšňujícího videa, na kterém je spolužák

5. Slyšel/a jsi ve škole někdy pojem kyberšikana?

ANO

NE

6. Odkud tento pojem znáš?

ze školy

z domova

z televize, z internetu

odjinud

7. Víš, na koho by ses obrátil/a, kdybys byl/a ty sám/sama obětí kyberšikany?

Rozhodně vím

Spíše vím

Nejsem si úplně jistý/á

Nevím vůbec

8. Kdyby se ti někdo svěřil, že mu někdo ubližuje, co bys udělal/a?

- Nic, je to jeho/její problém.
- Řekl/a to vyučujícímu/rodičům.
- Řekl/a to příteli/sourozenci.
- Kontaktoval/a bych útočníka.
- Jiná možnost:

9. Víš, že existují organizace, které pomáhají v boji proti kyberšikaně?

ANO

NE

10. Znáš názvy některých těchto organizací? Napiš je.

11. Stát se obětí kyberšikany je snazší než u tradiční šikany.

Souhlasím

Spíše souhlasím

Spíše nesouhlasím

Nesouhlasím

12. Před kyberagresorem je snazší se ukrýt než před agresorem tradiční šikany.

Souhlasím

Spíše souhlasím

Spíše nesouhlasím

Nesouhlasím

13. Kyberšikana nezpůsobuje takovou bolest jako tradiční šikana.

Souhlasím

Spíše souhlasím

Spíše nesouhlasím

Nesouhlasím

14. Myslím si, že kyberšikanování není nic špatného, jde jen o zábavu.

Souhlasím

Spíše souhlasím

Spíše nesouhlasím

Nesouhlasím

15. Obětí kyberšikany se může stát každý, nezáleží např. na oblíbenosti ve škole, vzhledu aj.

Souhlasím

Spíše souhlasím

Spíše nesouhlasím

Nesouhlasím

Příloha B – Dotazník po výuce

Dotazník po výuce – kyberšikana

1. Informace o vyplňujícím:

Dívka

Chlapec

Věk:

2. Víš, na koho by ses obrátil/a, kdybys byl/a ty sám/sama obětí kyberšikany?

Rozhodně vím

Spíše vím

Nejsem si úplně jistý/á

Nevím vůbec

3. Zaškrtni, co podle tebe kyberšikana označuje: (je možné zaškrtnout více možností)

vyloučení z facebookové skupiny

používání agresivních výrazů a nadávek v diskusích na internetu

zasílání obtěžujících a výhružných SMS zpráv

facka od spolužáka

použití cizího facebookového profilu a přidávání vulgárních komentářů

vytvoření ponižující fotokoláže spolužáka a její umístění na sociální síť

rozesílání pomocí internetu zesměšňujícího videa, na kterém je spolužák

4. Kdyby se ti někdo svěřil, že mu někdo ubližuje, co bys udělal/a?

Nic, je to jeho/její problém.

Řekl/a to vyučujícímu/rodičům.

Řekl/a to příteli/sourozenci.

Kontaktoval/a bych útočníka.

Jiná možnost:

5. Pokus se napsat názvy organizací, které pomáhají v boji proti kyberšikaně.

6. Stát se obětí kyberšikany je snazší než u tradiční šikany.

Souhlasím

Spíše souhlasím

Spíše nesouhlasím

Nesouhlasím

7. Před kyberagresorem je snazší se ukrýt než před agresorem tradiční šikany.

Souhlasím

Spíše souhlasím

Spíše nesouhlasím

Nesouhlasím

8. Kyberšikana nezpůsobuje takovou bolest jako tradiční šikana.

Souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Nesouhlasím
☐	☐	☐	☐

9. Myslím si, že kyberšikanování není nic špatného, jde jen o zábavu.

Souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Nesouhlasím
☐	☐	☐	☐

10. Obětí kyberšikany se může stát každý, nezáleží např. na oblíbenosti ve škole, vzhledu aj.

Souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Nesouhlasím
☐	☐	☐	☐

11. Zhodnot' přínos hodin, zda jsi díky nim lépe porozuměl/a kyberšikaně. Odpověď zakroužkuj. (1 – dozvěděl/a jsem se spoustu důležitých informací, 5 – vůbec nic nového jsem se nedozvěděl/a)

1 2 3 4 5

12. Oznamkuj jako ve škole, jaké pro tebe hodiny byly, jak tě bavily. (1 – výborná, 5 – nuda)

1 2 3 4 5

13. Napiš, co si z posledních dvou hodin o kyberšikaně pamatuješ.

Příloha C – Přepis rozhovoru s metodikem prevence

1. otázka: Jak dlouho vykonáváte metodičku prevence?

Metodička prevence: „Metodičku prevence vykonávám částečně, je to aktuálně od tohoto školního roku, protože nad sebou mám vrchního metodika prevence a je to z toho důvodu, že nemám ještě dokončení specializační vzdělání a jsem pomocná ruka a zároveň úzce spolupracujeme. Mám pod sebou preventivní programy, který zprostředkovávám.“

2. otázka: Jak jsou žáci s tématem kyberšikany ve škole seznámeni?

Metodička prevence: „Máme tady dva programy, který budeme uskutečňovat v dubnu a květnu, kdy jsou třeba maturity a je tady ta možnost vyplnit ten čas právě, aby to nebylo na úkor jiných vyučovaných předmětů. Takže většinou tyhle programy dáváme na konec školního roku. Co se týče kyberšikany, tak máme dva programy, jmenují se *Dítě v síti 1* a *Dítě v síti 2*. První program (*Dítě v síti 1*) máme nastavený pro primu a ten druhý pro kvartu. Ten druhý je určitě pro kvartu. Tím prvním programem si teď úplně nejsem jistá, kam jsme ho zařadili, buď prima nebo sekunda. A v podstatě další prevence v rámci kyberšikany probíhá v rámci předmětu informatiky, tam jsou určitý bloky. Ale ten preventivní program je fakt na míru sestavený program pro žáky, je zkonzultovaný se školním psychologem. Je to vlastně série na sebe navazujících aktivit, co se týče kyberprostoru, bezpečnosti na internetu. Zaměřujeme se tam na to, na co si dát pozor, na co tam člověk může narazit, jak to řešit. Takže jsou to takový základy pro tu primu a sekundu a v kvartě tam už jsou taková témata, která se týkají sexuálních predátorů a tak. Takže tam je to více optimalizovaný pro tu věkovou kategorii 14–15 let. Ty programy jsou na 3 vyučovací hodiny.“

3. otázka: Navštěvují žáci nějaké besedy zaměřené na chování ve virtuálním prostředí?

SJ: „Tuhle otázku už jste tak nějak nakousla.“

Metodička prevence: „Jojo, měli jsme před covidem ještě, měli jsme tady program, který byl v té době dotován. Byla to organizace lidí, kteří jezdili po celé republice. Teď si teda upřímně nevzpomenu na jméno. Ale byla to taková beseda s workshopem, absolvoval to celej nižší gympl, od šestky do devítky. Takže jo, pokud se něco takového naskytne, ale hlavně máme ten svůj preventivní program vytvořený tím psychologem, který používáme. A to, o co já se snažím, tak je držet se v kurzu ohledně těch hrozeb a rizik, který jsou právě aktuální, takže to do toho nějak prolínat, aby tam nebyly tolik zastaralý

údaje. Na druhou stranu ten kyberprostor, to je prostě téma, kdy jednak ty děti jsou v něm o dost zdatnější než učitelé a rodiče samozřejmě a za druhé to jde tak strašně rychle dopředu, že prevenci je strašně těžký s tím udržet krok. Co si vybavuju, tak když jsme vlastně měli my v rámci studia nějaký materiály, tak jsme to říkali, že učitelé zpětně potom, co byl boom ohledně seriálu Hry na oliheň, tak se řešilo něco, co už dávno ty děti odžily a prožily a zase přišlo něco nového, takže tomu se fakt nedá úplně stačit. To by se musela prevence dělat na denní bázi.“

SJ: „A vy v tom studiu, tak kolik třeba času se zaměřuje právě na kyberšikanu?“

Metodička prevence: „V rámci toho studia je to rozdělený do nějakých bloků. Byl na to vyčleněný jeden konkrétní den, ale v průběhu toho studia, jelikož je tam řada lektorů různých, kteří jsou sezvaní, tak jsme tam měli třeba pohled od Policie ČR, jak se řeší kyberšikana ve škole, když už zajde za nějakou únosnou mez, když už je to třeba trestný čin. Pak jsme pracovali třeba s metodikem prevence, který nám ukazoval, jak děti o tom poučit, ukazoval nám preventivní programy, což mi přišlo super, že fakt na to člověk měl náhled z různých úhlů pohledů.“

SJ: „To mi přijde důležitý, že jste to viděli i z toho praktického hlediska.“

Metodička prevence: „Jo, přesně tak a mně osobně hodně pomohly zvědomit to téma statistiky od policistů a vlastně ty kazuistiky, ty skutečný příběhy, co se dělo třeba tady na hradeckých školách, aby člověk žil tu realitu, co jsou děti schopný v tom kyberprostoru dělat.“

4. otázka: v rámci kterých předmětů jsou žáci s kyberšikanou seznámeni? Pouze ve výchově k občanství nebo i u jiných předmětů?

Metodička prevence: „Určitě ta výchova k občanství, tam jsou nějaká témata, není to rozhodně v učebnici, protože ty učebnice z občanky jsou docela problém.“

SJ: „To souhlasím. Já jsem právě dělala v teoretické části rozbor učebnic výchovy k občanství a v novějších vydání se už kyberšikana nachází, ale chápu že z hlediska financí si to nemůžou ty školy dovolit, že se pro výuku používají spíš ty starší vydání.“

Metodička prevence: „Právě, přesně tak. Realita je taková, že školy buď nemají učebnice z občanky vůbec anebo používají starší učebnice, některý dokonce i vydání z roku 1995, což je úplně tristní, to úplně ztrácí ten efekt. Takže my podle učebnice jedeme tématicky, ale máme tam spoustu přidáných témat navíc. Ale zpátky k otázce. Kyberšikanu teda probíráme hlavně v té občance, informatice a máme speciální preventivní programy.“

Popřípadě mají žáci nějakou besedu, když se nabídne. Nebo máme program o dezinformacích, to spolupracujeme s vědeckou knihovnou tady v Hradci.“

5. otázka: Chodí do školy třeba policista, který děti seznámí s problematikou kyberšikany?

Metodička prevence: „No, pokud to máme v minimálním programu prevence na ten rok a máme nějaký ověřený program z vnějšku externí, tak ano, klidně. Ale v poslední době je, za mě osobně, problém někoho takového najít, aby to odpovídalo mým představám, aby to bylo metodicky dobře zvládnuté. Pak aby to byl člověk, který tomu fakt rozumí a aby to nebylo finančně úplně vyčerpávající pro školu. Protože zpravidla kvalitní lektor – rovná se – musíme ho taky být schopni zaplatit. Takže jak kdy.“

SJ: „Takže v dnešní době je to těžší někoho sehnat, chápu to dobře?“

Metodička prevence: „Za mě je to určitě těžší sehnat někoho, kdo umí pracovat s dětma, od koho to nebude jen varovná přednáška typu – nedělejte tohle, protože se vám stane něco zlého, pak aby to bylo metodicky dobře propracovaný a ten člověk byl v obraze, v aktuálním dění, tak je to těžký a finančně náročný. Protože člověk, který o sobě ví, že to má dobře zpracované, má dobré reference, tak si to taky nechá zaplatit.“

SJ: „Určitě, to souhlasím.“

6. otázka: Obsahuje preventivní program školy boj proti kyberšikany?

Metodička prevence: „Každý preventivní program by měl mít nějakou řekněme formu zahřívací, aby se ti žáci naladili na to téma, pak hlavní stať, která má sdělit ta fakta a samozřejmě nějakou reflexi. Pro mě je hrozně důležitý, když ten žák sám, obzvlášť u těch mladších, dělají sami brainstorming na to, co pro to můžou udělat, jestli už mají takovou zkušenost a hledat to primární zazdrojování toho, co já jako jedenáctiletý dítě můžu udělat, co je v mých silách. Většinou tam padá – řeknu to rodičům, obrátím se na kamarády anebo půjdu za paní učitelkou. Pro mě je strašně důležitý jim nabídnou i jiný možnosti. Já, jelikož mám vystudovanou krizovou intervenci, což jsou lidi, kteří pracují třeba na linkách bezpečí, tak jim vždycky říkám ty možnosti. Když vyčerpáte svoje možnosti, tak si uložte tohle číslo a zkuste na něj zavolat, je to zdarma, nebo na koho dalšího se ještě můžete obrátit, že existuje e-bepečí, mají tam chat. Takže hlavně jim to ukázat prakticky, nakrokovat s nimi, když se mi tohle děje. Říkám jim, aby si pořizovali screenshoty. Pro mě je strašně důležitý projít s nimi ten krizový plán, co se může stát a jak pravděpodobně bude moje tělo reagovat. Jasně, bude tam strach, stud, smutek, to je

všechno přirozený. Takže jim to zvědomit, že tohle nastane, ale že se s tím musím umět poprat a všechno jde vyřešit.“

SJ: „Jo, to je fajn, takhle prakticky jim to ukázat, to mi přijde jako ta správná cesta. Namodelovat jim situaci, kdy se jim to stalo a ukázat, jaké má možné řešení. Kord v dnešní době.“

Metodička prevence: „Ono je pravděpodobné, že se jim to někdy stane, a proto je potřeba naučit je, aby nepanikařili a uměli s tím pracovat. To je za mě strašně důležitý cíl.“

SJ: „Já si taky myslím, že je strašně důležitý je navádět, jak jste říkala i vy, aby se s problémem svěřili někomu kompetentnímu, hlavně dospělému, protože když to řeknou dítěti, tak ten to nemusí umět vyřešit.“

Metodička prevence: „Samozřejmě, tam prostě záleží na věku. A přesně tak, zvědomit jim, že mají kolem sebe někoho, komu se můžou svěřit. Pak taky můžou mít zkušenost, že to řekli i třeba dospělým a ono se nic nestalo, takže je připravit i na to, že ne vždycky se to podaří vyřešit, že ne vždycky tam bude ta dospělá osoba, která pomůže. Ale když se to řekne dopředu, tak to dítě s tím už bude počítat a nebude z toho tak emočně vyčerpaný, než když se mu řekne, určitě to pomůže, když to řekneš někomu dospělým. No ne vždycky, ale minimálně dojde k tomu, že pro to udělal maximum. Což je pro to dítě důležitý, že to zkusil řešit sám.“

SJ: „To rozhodně souhlasím. V tom preventivním programu je šikaně a kybershikaně věnovaná podstatná část.“

Metodička prevence: „Ano.“

SJ: „A jaké třeba další preventivní programy máte?“

Metodička prevence: „Já se snažím prosazovat to, aby jich tam bylo co nejvíc. Vždycky stoprocentně oroduju za preventivní program na závislosti, protože to je velkej strašák, i ty nelátkový, co se týče mobilů a podobných věcí. To jsme měli teďka zprostředkovaný externistou přednášku na tohle téma. Tady je strašně důležitý mít externistu, kterému se děti svěřej, to je prostě ověřený. Byť tam budu já, jako člověk, se kterým děti normálně otevřeně komunikují a nestydí se, tak u tohohle je to tak citlivý, že vědí, že to zůstane jen v té komunitě, nebo to napíšou na lísteček, přes aplikaci a zůstane to tam v té skupině. Vědí, že ten lektor to nikam vynášet nebude. Takže tohle jsme měli teďka v osmičkách a v prváku.“

SJ: „Jen jestli se můžu zeptat. Máte s tím pozitivní zkušenost, že se děti takhle svěřejí tomu lektorovi?“

Metodička prevence: „Ano. To jsme prosadila na letošek, bylo to hodně finančně náročný, o tom jsem věděla. Důležitá je pro mě vždycky u těch preventivních programů zpětná vazba od dětí, nebát se jí, přijmout tu kritiku od nich a ty děcka byly opravdu nadšený, a to mám zpětnou vazbu z pěti tříd. Takže to má výpovědní hodnotu a vím, že ten program je dobrý, takže se do toho vyplatí investovat peníze.“

SJ: „A to byl preventivní program na ty závislosti?“

Metodička prevence: „Jojo, na závislosti. Pak se snažím vytvořit ještě preventivní program na sexuální výchovu a vztahy. Tam bych to chtěla zařadit do sekundy pro holky, do kvarty pro kluky samostatně. Tam mám pocit, že z hlediska vývojové psychologie je důležitý to oddělit, že prostě když budou mít kluci v sekundě stejnou sexuální výchovu jako holky v sekundě, tak to nebude dávat smysl.“

SJ: „Ono se říká, že mezi nimi je z hlediska vývoje tak rok, dva rozdíl.“

Metodička prevence: „Jo, i víc. A druhou bych chtěla mít v sextě, spíš vztahovou rovinu a orientovat to na morálně-etický věci ve vztahu, domácí násilí, na vztahovou komunikaci. To si myslím, že těm děčkám chybí. Taky aby věděly, jak rozpoznat manipulaci ve vztahu. Já chci hlavně aby oni to reflektovaly, jak na ně to působí. U těch mladších je doba taková, že čím dřív, tak tím líp. Co se týče prevence sexuální výchovy, ta by se měla dělat už od školky nějakou adekvátní formou. To ti řekne každý psychiatr, sexuolog, psycholog, dětskej lékař. Dá se tím předejít spoustu věcem. U nás je to specifický tím, že jsme církevní škola, některá témata se musí pojímat tak jako diplomaticky a zároveň si ale myslím, že tady nepanuje taková atmosféra, že bychom tyhle téma brali jako nějaké tabu. Ale je potřeba brát ohled na to, že tady jsou děti z věřících rodin, že jsou vychovávaný v nějakým přesvědčením.“

SJ: „Takže tady máte vlastně tři základní preventivní programy.“

Metodička prevence: „Jo, závislosti, kyberprostor a sexuální výchova, ty jsou stěžejní. Pak máme ještě preventivní programy, co se týče kriminality, dopravní výchovy a podobně. To jsou ty externí, ty tři jsou naše vnitřní a pak samozřejmě ta prevence se uskutečňuje v rámci několika předmětů. Nejvíc to je právě ta občanka, biologie, kde se probírají sexuální choroby. To třeba vím, že není úplně potřeba to nést do toho preventivního programu, když vím, že to probírají v biologii. To je vždycky potřeba, aby ta škola měla jasnej koncept, aby to šlo z vrchu. Jasně, musíme mít preventivní program, ten škola musí mít, je vyžadovanej inspekcí a je potřeba, aby ten preventista měl zmapovaný ty oblasti. Tenhle učitel bere s dětma v tomhle ročníku sexuální choroby, nechme to tam a preventivní program zaměříme na vztahy.“

SJ: „Jasně, takže tam je dost důležitá komunikace mezi tím metodikem prevence, tedy Vámi a těmi ostatními učiteli.“

Metodička prevence: „Strašně. Tam je fakt důležitý, jak tu prevenci podporuje vedení, od toho se to celý odvíjí a jak jsou ochotný na tom spolupracovat třídní a ostatní učitelé.“

7. otázka: Provádíte nějaký výzkum, abyste zjistili, jak jsou žáci s problematikou šikany a kyberšikany obeznámeni na prvním stupni? S jakými znalosti o těchto dvou jevech vstupují na druhý stupeň?

Metodička prevence: „To má na starosti kolega. Na začátku roku proběhne pro první ročníky adaptační kurz pro primy, pak máme adapt'ák v tercii, osmičce, a ještě v kvintě, což je nadstandard, ale zase je pravda, máme je kratší. Takže to má svá pro i proti. Nicméně, můj kolega preventista tak ten vlastně jde do té hodiny, je to většinou jen na hodinu. Je to takový, pojd'me si pojmenovat, co je to šikana, kdo už ji zažil, jaký s ní máte zkušenosti a pak vlastně pár obrázků a oni mají identifikovat, co jim přijde v pohodě, jaká situace a co si naopak myslí, co je šikana. Z toho mají vyvodit vlastně to, že na základě obrázku nemůžeme nikdy říct, o co se jedná. Každý to vnímá jinak, je potřeba abychom v tomhle byli podpůrní, když vidím, že se děje nějaká nepravost, co je už za hranou, tak se nebát to někomu říct. Takže to spíš ryze preventivní charakter. a mapujeme to tam a pak se dělá vždycky preventivně, to jsme dělali i teďka, velký dotazníkový šetření. To má kolega svůj dotazníček, kde je šest otázek a má to v podstatě preventivní charakter, dělali jsme to na celém nižším gymnáziu, je to anonymní, můžou se tam vypsat z toho, co si myslí, že v té třídě nefunguje, jaká tam panuje atmosféra, takže i tím se dá něco odhalit.“

SJ: „A to už víte výsledky?“

Metodička prevence: „Ano.“

SJ: „Můžu se zeptat, co Vám vyšlo?“

Metodička prevence: „Nebylo to jenom na kyberšikanu, bylo to zaměřené na šikanu obecně, ale ono by se to tam pravděpodobně promítlo. Momentálně k minulému týdnu nám nevyšlo nic abnormálního. Pokud se tam objevila nějaká jména, tak byli ti žáci osloveni, ale v řádech se jednalo asi o čtyři lidi, se kterými proběhla nějaká zpětná vazba, to bylo v roli oběti. To znamená, hele někdo tě tam uved, že by se ti mohlo něco dít, jak to vnímáš ty. Samozřejmě dotazníkový šetření je vždycky ošemetný v tom, že velmi záleží, kdy se ten dotazník zadá a v jaký náladě a atmosféře je ta třída. Když to třeba bude po nějakém testu z matematiky, kde se předtím pohádali, tak ty děti to tam v těch emocích

napišou, člověk to musí brát i s nadhledem. Ale máme s dotazníkem zkušenosti dobrý, že když se něco fakt dělo, tak se to tam objevilo a pak už je důležitá ta práce s těmi aktéry.“
SJ: „Tak ono celkově, já si myslím, že ta šikana i kyberšikana se v nějaký míře na každý šikaně vyskytuje.“

Metodička prevence: „Právě, tam je strašně důležitý se toho nebát. Dospělý se toho hrozně boje. Žádný ředitel nechce být označený jako, ježiši, tady je šikana, ale právě, když se o tom nemluví a zametá se to pod koberec, tak to je špatně, protože to může vygradovat a ničemu to nepomůže. Proto je důležitý říkat, je to přirozený, protože jste velká skupina lidí a nemáte se všichni rádi a musíte se učit, jak se respektovat a předejít tomu. To se dá naučit, to je důležitý. Hlavně v tomhle prostředí, něco jinýho to je, když pracujete s dětma z diagnostickýho ústavu nebo na škole ve vyloučený lokalitě, kde je různý zastoupení etnik. Takže to je strašně individuální. Ten dotazník teda děláme takhle preventivně, nebo když máme nějaký podnět. Teď jsme ještě zřídili, to byl kolegův nápad, že by bylo fajn, kdybychom měli anonymní online rozhraní, kam by děti mohly napsat anonymně napsat vzkaz. Tam je rozpor, kdy fyzická schránka důvěry musí být na místě, kde se to dítě nebojí to tam hodit. Na druhou stranu nevýhoda elektronický je, že to může být více zneužívaný, ale myslíme si, že je to v dnešní době dobrý krok. Takže budou mít odkaz, kam můžou dát nějakou zprávu a přístup k tomu budeme mít jenom já, on a pak ředitel, my to budeme vyhodnocovat, co je nějaký nesmysl a rošťárna a co je třeba nějaký podnět, který je potřeba řešit.“

SJ: „Na to jsem se Vás právě taky chtěla zeptat, jestli máte zřízenou nějakou takovou anonymní schránku. Protože jsem to viděla minulej rok, když jsem byla na praxích, moc se mi to líbilo a paní učitelka mi i říkala, že se jim to fakt osvědčilo.“

Metodička prevence: „Jojo, já si myslím, že je to krok dopředu.“

SJ: „A teda nějakou fyzickou schránku, kam můžou žáci osobně vhodit své vzkazy máte?“

Metodička prevence: „Ano, je tady u školního klubu, ale je to takový hodně exponovaný místo, takže by tam ten student musel jít buď hodně brzo ráno anebo odpoledne. Je to tam dole u automatů.“

SJ: „Takže je to takový frekventovaný místo?“

Metodička prevence: „Jojo, hodně frekventovaný. Je to taková slabina, o který víme.“

8. otázka: Kolik času se věnuje prevenci kyberšikan v rámci jednotlivých ročníků druhého stupně?

Metodička prevence: „To je když tak v minimálním programu prevence přesně, respektive ty témata. Ale určitě mám pocit, že je to prima, sekunda v řádech několika vyučovacích hodin, kde se seznamují se zabezpečením účtů, což jsou ty formální věci spíš a ty preventivní programy jsou většinou koncipovaný tak na tři vyučovací hodiny.“

SJ: „Takže vlastně jsou s tou problematikou postupně obeznámeny všechny čtyři ročníky? v určité míře?“

Metodička prevence: „Jojojo, v určité míře jo. Pak na vyšším gymnáziu tam už program na kyberšikanu není něco, co bychom řešili a věděli. Tím netvrdím, že se tam kyberšikana neděje, ale tam je strašně těžký to odhalit. Tam se taky posuzuje, kde se to odehrává a jsou věci, na který škola nedosáhne.“

SJ: „Jojo, to přesně vím, o čem mluvíte, Narazila jsem na to v teoretický části právě, že vlastně mimo školu, tak s tím škola nic moc neudělá.“

Metodička prevence: „Neudělá, ale na druhou stranu hodit úplně od toho ruce pryč je taky blbý. Protože přece jenom, když to probíhá ve skupině chatový, která je analogií, která je analogií k tý třídní skupině, tak se to týká školy do určitý míry. Je potřeba s tím pracovat, zvědomit to. Je na to hrozně hezká pomůcka, má to Česká televize, je to interaktivní příběh, myslím si, že ta holčina v tom se jmenuje Sára a ty děti si prochází ten její příběh a volí tam možnosti, jak se má zachovat.“

SJ: „To asi vím, o čem mluvíte. Tohle video jsme právě s paní učitelkou Pozdílkovou zařadily do výuky, na kterou jsem se byla dívat. Tam jde o to, že se žáci mají rozhodnout, jestli se budou na kyberšikanování jen dívat, nebo jestli pomůžou té šikanované...“

Metodička prevence: „Jojo, to je ono. Takže to je strašně důležitý s tím pracovat.“

SJ: „Jestli ještě můžu, tak co jsem četla různý tituly z odborný literatury, tak tam je strašně důležitý, že pokud se ten žák tomu učiteli s něčím takovým svěří, tak aby mu učitel poskytl rady, jak se má zachovat. Třeba mu dát i kontakt na tu linku důvěry a podobně. Že je to vlastně to minimum, co můžeme udělat.“

Metodička prevence: „Je to tak no. Takže zase, ty nástroje jsou, jsou různý snímky, který se dají různě stopovat a žáci popisují, jak se asi postavy cítili a podobně. Dneska těch zdrojů je celá řada no.“

9. otázka: v čem si myslíte, že mají žáci nedostatky ohledně kyberšikany?

Metodička prevence: „Já si myslím, že velký nedostatek je v tom, že my těm dětem nestačíme v této oblasti. Z logiky věci, nemůžu je ponaučovat o něčem, kde se nepohybuju. I když se člověk snaží jim stačit, ale s věkem je to složitější a prevence jako TikToku od člověka, kterej se na TikToku nikdy nepohyboval prostě nedává smysl za mě. Když ukážete video někomu dospělýmu, tak ti řekne, ježiši, co to je za video, to je trapný a k čemu, ale tohle nemůžete říct dětem, protože to je jejich realita a přítomnost, a to je něco, co je obklopuje. Ne všechny, ale většinu. Já si teda myslím, že nedostatkem je práce s rodiči, aby hlavně rodiče byli informovaní. V tomhle máme s kolegou takovou jako představu, že bychom rádi udělali rodičovskou sekci na webových stránkách, kde by byly různé metodiky a letáčky, který nasbíráme nebo vytvoříme, ale upřímně jsme na to ještě nenašli úplně čas, to je fakt vyšší meta. Ale myslím si, že informovat rodiče je strašně důležitý, protože rodiče nejsou v tomhle gramotný, jak zabezpečit dětem účty, jak tam nastavit rodičovskou kontrolu. Problém je v tom, že rodič řekne, že jeho dítě se to netýká, že mu věří. I ty statistiky ukazují, že se ta věková hranice pořád snižuje, i co se týká třeba pornografie u malých dětí. To je prostě problém, že se o tom neuměj se svými dětma bavit, a to škola nedožene nikdy, takže tak nějak... Nedostatky... Vždycky je co vylepšovat, ale hlavně více sledovat ty trendy, snažit se ty děti pochopit, dělat ty preventivní programy kreativně, aby to těm dětem bylo blízký. Na málokoho teď funguje dvouhodinová přednáška, že já tady budu teďka stát a něco jim říkat. To je blbost, protože kdo sleduje ty výzkumy a trendy, tak prostě ty děti už nejsou schopný udržet pozornost, protože jsou zvyklý být na mobilu. To vidíte, když přijdete do třídy.“

SJ: „To máte pravdu. Tady jsem si všimla, že zrovna nad vámi visí upozornění *Mobil v tašce*.“ (smích)

Metodička prevence: „No jasně no. (smích) Ale oni o hodině to většina těch menších nemá, u těch starších už je to problém, u nich mobil v tašce moc nefrčí. Ale o přestávkách mobil a jedou hry.“

SJ: „Ono je to vlastně i ve školním řádě, pokud se nepletu, že mobil při vyučování nesmí používat.“

Metodička prevence: „Jasně. I když to je hodně individuální, ohledně toho je spoustu diskusí i s právníky.“

10. otázka: Dbáte na to, aby si žáci byli vědomi rozlišení mezi kyberšikanou a jen škádlením?

Metodička prevence: „Jako rozpoznat, co je jenom škádlení, tak to má na starost ten kolega, který se se žáky o tom baví v té primě, takže jako myslím si, že na tohle téma tam proběhne nějaká reflexe. Ale zase, je to hrozně individuální no, každý to vnímá jinak, kde je ta míra nebo ta hranice toho, tak spíš jim říkáme, že co přijde jednomu člověku jako sranda, tak pro někoho jiného to může být totálně za hranou.“

11. otázka: Dáváte důraz na to, aby žáci věděli, jaké kroky podniknout, když by byli šikanováni? a případně na jaké organizace se mohou se svými problémy obrátit?

Metodička prevence: „Určitě, ty kroky jsou obsaženy v tom preventivním programu. Ta vlastní reflexe, na koho se můžou obrátit a ty jednotlivé kroky. Většinou s nějakým akutním problémem, pokud nejsou ochotní se svěřit, tak já apeluju na ty krizový linky, pouštíme jim, a to vím, že i paní kolegyně Pozdílková dělá, jak takový rozhovor může vypadat na linku s různým problémem. A fakt, aby věděli, že tady ty linky jsou pro ty lidi, i pro ně, že se nemusí vůbec bát tam zavolat. A pak s nimi krokovat takový to – Hele, když se to stane, tak co můžeš udělat – blokneš, nebo to ukážeš rodičům, ale s rodiči je prostě průšvih, protože proč se ty děti bojí svěřit rodičům, protože vědí, jaká bude reakce – řev, vyděšení, kritika, protože ten rodič má strach a bojí se o to svoje dítě, takže reaguje různě, nadává tomu dítěti no.“

SJ: „Neví, jak se má v tu chvíli správně zachovat no.“

Metodička prevence: „Přesně. Takže jako největší nedostatek je podle mě neinformovanost u rodičů a nezvládání těchto krizových situací s dětma.“

SJ: „A to jste třeba zkoušeli někdy během rodičovských schůzek rodiče o tom poučit?“

Metodička prevence: „To by bylo skvělý. Já jsem to třeba na svých rodičovských schůzkách dělala, jenže to je hrozně o tom, o čem je chtějí ti třídní informovat. To je o nějaký kolegiální, o vnitřním nastavení, a to si myslím, že tady úplně nefunguje, že je to naše slabina, ale to tady teď nechci hanit kolegy, ale tak to vnímám no.“

SJ: „Ne, já to chápu. Prostě ne každé s každým si sedne, každé má jiný hodnoty.“

Metodička prevence: „Přesně no, a ne každé to uznává, že je to důležitý. Takže takhle, kdyby byl daný apel od vedení, že teďka tady vám preventivní řeknou, co máte říct na schůzkách, nebo byl nějaký zápis pro rodiče, tak v pohodě, ale zatím jsme to neudělali.“

SJ: „Chápu, ale asi byste to vnímala jako správně.“

Metodička prevence: „Já bych to vnímala jako kladnej krok. Ale zase co vím z preventivního programu jako ve spolupráci s policií, který běžel v těch pohraničních vypučenějších lokalitách Královehradeckýho kraje, tak že to bylo zdarma pro rodiče, ale kdo na ty schůzky přišel. To samý na rodičovský schůzky chodí rodiče těch dětí, kteří to nepotřebujou. Vzhledem k nějaký vytiženosti je to prostě strašně těžký.“

12. otázka: Jaké metody používáte, když žáky vzděláváte o kyberšikaně?

Metodička prevence: „Formy práce jsou ať už individuální, párová nebo skupinová. Je potřeba tu dynamiku a tempo v tý třídě střídat. A metody jsou různé, třeba práce s videem, práce s textem, s obrázkama, jsou tam diskuzní metody, reflektivní metody, co se týče kartiček, přes různé aplikace, nebo emoční škály, smajlíky. Za mě, já se snažím, aby to mělo hlavu a patu. Takže se snažím pestrou škálu používat.“

13. otázka: Od paní učitelky vím, že se ve škole kyberšikana vyskytla. Můžu se prosím zeptat s jakými případy jste se setkala a jak se v rámci školy řešili?

Metodička prevence: „No, o který já vím a který jsem se účastnila, ne jako aktér (smích), ale jako vyučující, tak byla v podobě takový typický. Byla online výuka, to znamená, že to k tomu svádělo samozřejmě a bylo to pořízení záznamu fotografie vyučujícího nebo spolužáka s tím, že s emu pak dokreslily nějaký popisky a obrázky a už docela vulgární, ať už na stranu učitele nebo na stranu toho žáka. Takže to jsme řešili. Jinak pokud se vyskytlo něco jinýho, třeba se sexuální tematikou, tak o tom nevím anebo se to řešilo beze mě, nevím.“

SJ: „Paní učitelka nám to právě uváděla v rámci semináře na veřejce, že holčina upravila nějak video a obsah vyzněl pak jinak, než to bylo původně myšleno.“

Metodička prevence: „Jo, tak to je podobný.“

SJ: „A jak jste to řešili, ty fotky?“

Metodička prevence: „Řešilo se to tak, že vlastně se pozvala ta celá třída po jednom, aby se k tomu vyjádřila. Samozřejmě tam to musí být tak, že oni jako nemluvej mezi sebou, nedává se jim to dopředu vědět, je to taková ad hoc akce a měli by se vyslechnout všichni aktéři, všechny oběti a agresoři. A s tím že se to prostě vykomunikuje, k čemu došlo. Takže to proběhlo, pak se jedná s rodiči a tam záleží na míře té závažnosti a na základě toho se pak udělal ten preventivní program, a to měl na starost ten školní psycholog.“

SJ: „Takže jste zaznamenala, že tam byl trochu nárůst u té kyberšikany při online výuce?“

Metodička prevence: „Jo, to asi jo. My jsme přišli tady na ty dva případy a v sekundě, takže to je relativně pro ně přirozený, že se něco takovýho stane. To je tak těžký prostředí, že se to tam nedá zachytit a pokud se s tím vůbec někdo svěří žejo, to je hrozně citlivý. Takže tyhle dva příklady jako jo, ale v obou těch třídách tam teďka učím a nemyslím si, že by tam nějaký problém byl, ani z dotazníku nic nevzešlo a že to spíš byla jako taková zkouška a zároveň jako politování nad tím vyjádřili všichni, že to byla blbost a že to neměli dělat.“

SJ: „Jo, takže ta sebereflexe tam byla.“

Metodička prevence: „Jo, tady u těch dětí byla ta sebereflexe 98 %.“

14. otázka: Jak se vy sama vzděláváte v této oblasti? Navštěvujete vy i další učitelé nějaké semináře?

Metodička prevence: „Já v rámci studia, tak mám ty informace čestvý, ale samozřejmě se vzděláváme. Chodí nám různý nabídky na email, nebo si po tom jdeme sami. Samozřejmě se vždycky musíme informovat, jestli nás pustí, protože to může narušovat pak výuku. Takže za mě je pak dobrý, když ten metodik má třeba pak den volnej, kdy dělá preventivní programy, nebo se věnuje třeba samostudiu, absolvuje nějaký workshopy, to je samozřejmě daný nějakýma termínama, to se nedá dopředu určit. Takže jo, my máme velikou podporu, ale je to myslím si hlavně o nějakým osobnostním rysu. Pokud se ten člověk chce vzdělávat, já se vzdělávám pravidelně, myslím si, že i dost, v rámci těch možností, který mám a naposled třeba na větší akci, na který jsem byla mimo studium, tak to bylo v přípravném týdnu v srpnu, kdy tady byla konference, která se týkala novinek v oblasti adiktologie, takže co se týče závislostí a pak co se týče práva ve škole a kriminality v souvislosti se školním prostředím. Byly tam různý kazuistiky, co se řešilo na školách.“

15. otázka: Přijde Vám časová dotace na probrání kyberšikany dostatečná?

Metodička prevence: „V rámci možností nastavení naší školy a podmínek, si myslím, že jako jo, že je to takovej lepší průměr řekněme. Samozřejmě každý metodik, který to chce dělat zodpovědně, tak by nedělal nic jinýho než jenom preventivní programy, ale jo, myslím si, že na naší škole jo.“

16. otázka: Provádíte v rámci druhého stupně nějaké pravidelné kontroly výskytu šikany či kyberšikany ve třídě? Například za pomoci dotazníkového šetření?

Metodička prevence: „Jo, to jsem říkala, pomocí dotazníkového šetření.“

SJ: „Jojo, to jste říkala a třeba v jakém časovém rozmezí?“

Metodička prevence: „Záleží na ročníku. U těch 6.–9. ročníků, tak v té šestce, kde je nový kolektiv, tak tam se zpravidla dělá dotazník před Vánoci. Když máte skupinovou dynamiku, tak tam je určitej proces. Takže během těch tří měsíců, září, říjen, listopad, tak na začátku toho prosince by se tam mohlo začít něco objevovat, takže tam se ten dotazník dává a pak kolem pololetí. Když se tam nic neukáže, tak to zpravidla bývá jednou za rok a když se tam něco objeví, tak se třeba dělá po dvou měsících další. A mezitím je fajn, když je tam nějaký preventivní program, pak se může vyhodnotit, jestli to k něčemu bylo.“

SJ: „A sedmičky, osmičky, devítky, ...“

Metodička prevence: „No, to většinou v tom pololetí. Po prvním pololetí, někdy leden nebo únor. Teď jsme to měli maličko posunutý, protože nám to časově nevyšlo, takže to pobíhalo třeba před dvěma třemi týdny no.“

17. otázka: Myslíte si, že je na trhu dostatečné množství nabídek v oblasti prevence kyberšikany? Nabídky různých vzdělávacích kurzů, preventivních programů pro školy, webové stránky a podobně?

Metodička prevence: „Myslím si, že jo, ale je to asi na úkor kvality – kvantita versus kvalita. Myslím si, že jich je dost, ale musí se pečlivě vybírat, hodně jít po těch referencích, nebrat všechno za každou cenu. Když je schopnej metodik, tak si myslím, že hodně věcí dokáže fakt sám a je dobrý, když dětem dokáže zprostředkovat to, že teďka vystupuju z role, kdy nejsem vaše paní učitelka, ale teď jsem někdo, kdo studoval ještě něco jinýho, ještě něco navíc a kdo s váma chce dělat jiný věci. Teďka se nebudou dávat známky a pojd'me se o různých věcech bavit. To je strašně o osobnosti, o třídě, o třídním učiteli, tam hraje roli takových faktorů, že to je těžký. Prostě je metodik a metodik. Já jsem ráda, že jsem to šla studovat, rozhodla jsem se pro to dobrovolně, jsem ráda, že mě v tom škola podporuje, všichni mě od toho odrazovali, že to je prostě úplně to nejhorší ve škole. Ale jako realita je taková, že fakt řešíte ty nejhorší možný věci, a to tady řešíme takový lehký věci jo, ale fakt záleží, kam se dostanete, na jakou školu a jak moc jste člověk schopnej si něco vykřičet a obhájit si to, že to má smysl. Protože si myslím, že to, na čem často prevence troskotá, je nedostatečná podpora v tom kolektivu těch dospělých

ve škole. Protože když k vám do třídy přijde kolega a řekne – koukám, že jste tady měli nějaký preventivní program, tak to asi stálo za houby. To mluvím obecně jo, to není žádná konkrétní zkušenost ... A takhle to shodí, tak to jde do kyttek žejo a můžete se postavit na hlavu.“

SJ: „Takže u toho metodika je důležitý hlavně aby byl cílevědomý, stál si za svým, uměl si to vydobýt.“

Metodička prevence: „Jasně, aby si uměl obhájit, že to je důležitý a dokázal vysvětlit, proč to je důležitý. Znáám metodiky, co nedělají nic za celý školní rok a znám metodiky, který dělají ještě jednou tolik než já, to jako klobouk dolů, nechápu, kde na to berou čas. Ale je to strašně o podpoře toho vedení. Jestliže vedení na poradě řekne, tohle je teďka důležitý, požaduju hlavně po třídních, abyste tomu teďka dali ten prostor, tak se tam úplně jinak pracuje, než když si tam ten metodik musí zaběhnout tady za tím a tady zatím a říkat jim, jestli by mohli tohle a tohle, že je to důležitý. Takže za mě je to vedení nejvíc klíčovej faktor, jak se k tomu staví a jestli s tím chce pracovat a vidí ten potenciál ve svých lidech.“

SJ: „A to vy tady tedy máte, jak jste říkala ...“

Metodička prevence: „Já jsem v rámci možností a toho, jak jsme veliká škola, tak jsem spokojená.“

SJ: „Super, tak to je všechno, moc Vám děkuju za odpovědi a ochotu.“

Příloha D – Práce s textem do výuky

Bylo mi právě třináct let, když mi jednoho dne přišla na Facebook žádost o přátelství od neznámého chlapce. Jmenoval se Jakub a podle profilové fotky se mi líbil. Začali jsme spolu chatovat. Hodně jsme si rozuměli, měli jsme stejné zájmy.

Po pár dnech chatování jsme se sblížovali víc a víc. Napsal, že mu je třicet let, ale podle profilové fotky na svůj věk vůbec nevypadal – působil mladší. Ani se nechoval tak, že by byl o tolik starší než já.

Už dokonce s Kubou chatujeme dlouho do noci. Z Jakuba se stal můj nejlepší kamarád. Říká, že je neuvěřitelný, jak moc jsme stejní. Žádný člověk se o mě nikdy tak jako Jakub ještě nezajímal. Už vůbec nechodím ven s ostatními kamarády, nepotřebuji je, zajímá mě jen Kuba.

Jednou, když jsme chatovali takhle dlouho do noci, tak mi poslal dvě svoje fotky. Vypadá na nich úchvatně! na oplátku chtěl fotky i po mně. Je to můj nejlepší kamarád, tak musí přeci vědět, jak vypadám, ne?

Kuba se jednou zeptal, jestli si nemůžeme povídat přes videohovor. Nemohl prý věřit tomu, že mi je tak málo let. Chtěl by vidět, jak vypadám i na videu. Když mě uvidí, tak bude mít důkaz, že mi je tolik, kolik říkám.

Poprvé jsme se uviděli přes videohovor! Sice měl v pokoji tmou, ale alespoň byl slyšet jeho hlas, neuvěřitelný! Teď si s Kubou každý večer posíláme virtuální pusy. Museli jsme volat večer, protože to byla naše tajná akce. Rodiče by to vůbec nepochopili.

Teda to byla ale hádka! Máma na mě šíleně vyjela, chovala se ke mně jako k miminu. Kuba si taky myslí, že to přehnal. Chce se mnou prý být už napořád. Nabídl mi, že se pro mě večer staví a můžeme jet, kam budu chtít. Paráda! Přesně tohle potřebuju, už se nemůžu dočkat.

(Zdroj: ROGERS, Vanessa. *Cyberbullying: Activities to Help Children and Teens to Stay Safe in a Texting, Twittering, Social Networking World*. London: Jessica Kingsley Publishers, 2010. ISBN 978-1-84905-105-7.)